

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

Diversity of
Cultural Expressions

UNESCO CULTURE FOR DEVELOPMENT INDICATORS

Технички извештај Републике Србије

The UNESCO Culture for Development Indicators (CDIS) is an advocacy and policy tool developed between 2009 and 2014 within the framework of the 2005 Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions. The CDIS combines knowledge from leading experts with a field-proven methodology adapted to the context and needs of low-middle income countries. Its main objectives are to:

- Provide evidence-based justification for the inclusion of culture in national and international development strategies and plans;
- Gather new data for informed policies and monitoring systems for culture;
- Build capacities in data collection and analysis on culture and development;
- Promote awareness of culture's role in sustainable development through participative interinstitutional dialogue;
- Foster a comparable understanding at the international level.

For more information on CDIS results, analysis and country data (www.unesco.org/creativity/cdis).

The CDIS Country Technical Reports are prepared for information purposes only to convey the process of implementation of the CDIS and the methodology of construction used for the CDIS indicators at the national level.

Available in Open Access, you may freely view this report and its contents using your web browser, save an electronic copy, or print out a copy. The content of the Country Technical Reports is based on the CDIS Methodology Manual and Implementation Toolkit. Extracts of the content directly taken from the above CDIS publications may be reviewed, reproduced or translated for research or private study but not for sale or for use in conjunction with commercial purposes. Any use of information from these publications should be accompanied by an acknowledgment of the sources. Please contact UNESCO (cdis@unesco.org) for additional clarifications.

The designations employed and the presentation of material throughout this report do not imply the expression of any opinion whatsoever on the part of UNESCO concerning the legal status of any country, territory, city or area or of its authorities, or concerning the delimitation of its frontiers or boundaries. The ideas and opinions expressed in this report are those of the authors; they are not necessarily those of UNESCO and do not commit the Organization.

DISCLAIMER

This report is the responsibility and product of the efforts of the Country Teams tasked with implementing the CDIS and UNESCO is in no way accountable for their quality or content. Although every reasonable effort has been made to present accurate information, UNESCO makes no guarantees of any kind and takes no responsibility for any error, omission or defect. Country Technical Reports have been drafted in the language chosen by the Country Team.

Technical Report prepared by the Ministry of Culture of the Republic of Serbia in close cooperation with the Institute for Study in Cultural Development, based on the data collection process and the construction of the Culture for Development Indicators in Serbia.

Cover design: Annya Crane based on the work of MH Design

САДРЖАЈ

А. УВОД.....	4
<i>Административно уређење земље.....</i>	<i>4</i>
<i>Најзначајнији Владино креатори културне политике</i>	<i>5</i>
<i>Ток имплементације CDIS</i>	<i>8</i>
Б. СЕТ ИНДИКАТОРА	9
ЕКОНОМИЈА	10
<i>Допринос културних делатности БДП-у.....</i>	<i>10</i>
<i>Запосленост у култури</i>	<i>15</i>
<i>Културна потрошња</i>	<i>19</i>
ОБРАЗОВАЊЕ	23
<i>Инклузивно образовање.....</i>	<i>24</i>
<i>Валоризација интеркултуралности, културне разноликости и креативности у основном и средњем образовању</i>	<i>26</i>
<i>Вишејезично образовање</i>	<i>26</i>
<i>Уметничко образовање</i>	<i>32</i>
<i>Професионално усавршавање у култури.....</i>	<i>37</i>
ВЛАДИНЕ ПОЛИТИКЕ	43
<i>Оквир за заштиту и промоцију културе.....</i>	<i>44</i>
<i>Институционални оквир за културу</i>	<i>52</i>
<i>Инфраструктура у домену културе</i>	<i>54</i>
<i>Партиципација цивилног друштва у култури</i>	<i>59</i>
ДРУШТВЕНА ПАРТИЦИПАЦИЈА	63
<i>Партиципација у културним активностима.....</i>	<i>65</i>
<i>Партиципација у изградњи идентитета у култури.....</i>	<i>72</i>
<i>Толеранција према другим културама</i>	<i>77</i>
<i>Међусобно поверење</i>	<i>80</i>
<i>Слобода самоодређења.....</i>	<i>82</i>
РОДНА РАВНОПРАВНОСТ	84
<i>Равноправне могућности партиципације у култури.....</i>	<i>84</i>
<i>Перцепција равноправности</i>	<i>90</i>
КОМУНИКАЦИЈА	94
<i>Слобода изражавања</i>	<i>94</i>
<i>Пристап и коришћење интернета</i>	<i>96</i>
<i>Културна разноликост играних садржаја на јавној телевизији</i>	<i>104</i>
НАСЛЕЂЕ	109
<i>Заштита и вредновање културног наслеђа</i>	<i>109</i>
<i>Инвентари и пописи на националном и међународном нивоу.....</i>	<i>109</i>
<i>Заштита, очување и управљање</i>	<i>110</i>
<i>Подизање свести и подршка ревитализацији</i>	<i>113</i>
В. КОРИШЋЕЊЕ СЕТА ИНДИКАТОРА ЗА ПОЛИТИЧКО ОДЛУЧИВАЊЕ И РАЗВОЈНЕ ЦИЉЕВЕ.....	115

А. УВОД

Административно уређење земље

Република Србија је административно-територијално подељена на покрајине, регионе, управне области, Град Београд, градове и општине.

Територијалну организацију Републике Србије чини пет региона (Београдски регион, Регион Војводине, Регион Шумадије и Западне Србије, Регион Јужне и Источне Србије и Регион Косово и Метохија). Они обухватају Град Београд као посебну територијалну јединицу утврђену Уставом и законом и 30 управних области, 24 града, 30 градских општина, 150 општина, 6.158 насеља и 193 градска насеља.

У саставу Републике Србије су АП Војводина и АП Косово и Метохија као облици територијалне аутономије.

Град Београд има статус посебне територијалне јединице у Србији, која има своју аутономну управу: Скупштину града, градоначелника и Градску владу. Територија Београда је подељена на 17 општина, које имају своје локалне органе власти.

Регион Војводине обухвата шест управних округа: Западnobачки (седиште у Сомбору), Јужнобанатски (седиште у Панчеву), Јужнобачки (седиште у Новом Саду), Севернобанатски (седиште у Кикинди), Севернобачки (седиште у Суботици), Средњобанатски (седиште у Зрењанину), као и Сремску област са седиштем у Сремској Митровици. Војводина има укупно 46 општина, од чега шест са статусом града: Нови Сад, Суботица, Зрењанин, Панчево, Сомбор и Сремска Митровица.

Косово и Метохија је аутономна покрајина у саставу Републике Србије и на основу Резолуције Савета безбедности Уједињених нација 1244 од 10. јуна 1999. године налази се под привременом цивилном и војном управом Уједињених нација. Косово и Метохија захвата површину од 10.887 километара квадратних, или око 12 одсто територије на југозападу Републике. Приштина је административно, привредно и културно средиште покрајине. Косово и Метохија се састоји од 29 општина и 5 управних округа, чија су седишта у градовима Приштини, Пећи, Призрену, Косовској Митровици и Гњилану. Јужна покрајина обухвата 1.449 насеља, 26 градских и 1.423 осталих насеља.

Извори података

- Званична интернет презентација Владе Републике Србије:
<http://www.srbija.gov.rs/pages/intro.php?id=35>

Најзначајнији Владини креатори културне политике

Културном политиком се у Србији, у складу са *Законом о министарствима* и *Законом о култури*, бави Министарство културе и информисања. Оно обавља послове државне управе којим се реализују циљеви културне политике на нивоу републике.

Закон о култури је ступио на снагу 2009. године. Као једно од начела овај закон је препознао разноликост културних израза (члан 3. тачка 5 - уважавање културних и демократских вредности европске и националне традиције и разноликости културних израза). Закон дефинише општи интерес у култури (члан 6), у оквиру којег и стварање услова за подстицање културног и уметничког стваралаштва (тачка 2); подстицање и помагање културних израза који су резултат креативности појединаца, група и друштава Срба у иностранству (тачка 9); подстицање, унапређење и стварање услова за развој међународне културне сарадње (тачка 10); спровођење и унапређивање едукације у области културе (тачка 12); подстицање примене нових технологија у култури и дигитализације (тачка 13); подстицање процеса дигитализације и развоја дигиталне истраживачке инфраструктуре у области заштите културног наслеђа и уметности (тачка 13а).

Једна од најважнијих промена коју *Закон о култури* доноси је и дефиниција субјеката у области културе - установе културе, удружења у култури, уметници, сарадници, односно стручњаци у култури, као и други субјекти у култури. Закон управо регулише основне принципе функционисања свих ових субјеката.

Такође, исти закон регулише питања која су повезана са финансирањем установа културе (члан 74, 75) али и финансирањем и суфинансирањем пројеката у култури (члан 76).

Установе чији су оснивачи Република Србија, аутономна покрајина, односно јединица локалне самоуправе, финансирају се или суфинансирају из буџета оснивача и других извора предвиђених овим законом. Притом,, висину средстава за финансирање, односно суфинансирање програма установа утврђује оснивач, на основу стратешког плана и предложеног годишњег програма рада установе, који укључује програмске активности, као и предлог средстава потребних за финансирање текућих расхода и издатака.

Када је у питању финансирање и суфинансирање пројеката у култури (члан 76), путем годишњих јавних конкурса које расписује Министарство, орган аутономне покрајине, односно орган јединице локалне самоуправе, прикупљају се предлози за финансирање или суфинансирање пројеката у култури, као и пројеката уметничких, односно стручних и научних истраживања у култури. Право учешћа на конкурсима имају установе, уметничка и друга удружења регистрована за обављање делатности културе, као и други субјекти у култури, осим установа културе чији је оснивач Република Србија, аутономна покрајина или јединица локалне самоуправе. Право учешћа имају и установе, удружења и други субјекти у култури који су у иностранству регистровани за обављање културне делатности, а у циљу очувања и промоције српске културе у иностранству. О избору пројеката по расписаном јавном конкурсима одлучује стручна комисија коју образује орган који расписује конкурс. Чланови комисије се бирају из реда угледних и афирмисаних уметника и стручњака у култури посебно за сваку област културне делатности која је предмет конкурса, а средства за рад комисије обезбеђују се у буџету Републике, односно аутономне покрајине, односно јединице локалне самоуправе.

Када су у питању изузетно значајни пројекти које није било могуће планирати унапред, а који испуњавају најмање три критеријума из акта који утврђује Влада (Уредба о критеријумима, мерилима и начину избора пројеката у култури који се финансирају и суфинансирају из буџета Републике Србије, аутономне покрајине, односно јединица локалне самоуправе), Министарство, орган аутономне покрајине и орган јединице локалне самоуправе могу закључивати уговоре о суфинансирању пројеката и без јавног конкурса. За те намене може се ангажовати највише до 25% на годишњем нивоу од укупне масе одобрених буџетских средстава за текућу годину.

Наведена уредба у складу је са начелима културног развоја, а нарочито уз уважавање културних и демократских вредности локалне, регионалне и националне традиције, културне разноликости, очувања културе националних мањина и добара од посебног значаја за културу и историју српског народа која се налазе ван територија Републике Србије.

Исти члан *Закона о култури* (члан 76) регулише и плаћање партиципације за међународне фондове, односно суфинансирање и финансирање програма и пројеката који су у складу са потписаним међународним уговорима, затим програма и пројеката који се спроводе у сарадњи са међународним организацијама, те пројеката који проистичу из потписаних или потврђених међународних билатералних споразума, програма, протокола и меморандума о сарадњи у области културе и из других међународних обавеза. Сва средства обезбеђују се у буџету Републике Србије.

Аутономна покрајина (АП) стара се о спровођењу културне политике на својој територији и уређује питања од покрајинског значаја у области културе, у оквиру права и обавеза утврђених Уставом и законом (члан 4. став 1. Закона о култури). На локалном нивоу, јединице локалне самоуправе старају се о задовољавању потреба грађана у култури на својој територији и уређују поједина питања од интереса за своје грађане, као и начин њиховог остваривања, у оквиру права и обавеза утврђених Уставом и законом (члан 4. став 2. Закона о култури).

Институционални оквир представљају Министарство културе и информисања, органи АП, односно јединица локалне самоуправе, надлежани за послове културе у оквиру утврђених надлежности, те установе културе чији су оснивач Република Србија, АП, односно јединице локалне самоуправе.

Министарство културе и информисања Републике Србије образовано је као орган државне управе и његов делокруг је утврђен *Законом о министарствима* према коме ово министарство обавља послове државне управе који се односе на: развој и унапређење културе и уметничког стваралаштва; праћење и истраживање у области културе; обезбеђивање материјалне основе за делатности културе; развој и унапређење књижевног, преводилачког, музичког и сценског стваралаштва, ликовних и примењених уметности и дизајна, филмског и стваралаштва у области других аудио-визуелних медија; заштиту непокретног, покретног и нематеријалног културног наслеђа; библиотечку, издавачку, кинематографску и музичко-сценску делатност; задужбине и фондације; систем јавног информисања; праћење спровођења закона у области јавног информисања; праћење рада јавних предузећа и установа у области јавног информисања; праћење делатности страних информативних установа, страних средстава јавног информисања, дописништава и дописника у Републици Србији; информисање националних мањина; регистрацију страних информативних установа и пружање помоћи у раду страним новинарима

и дописницима; сарадњу у области заштите културне баштине, културног стваралаштва и информисања на језику и писму припадника српског народа у региону; оснивање и развој културно-информативних центара у иностранству; стварање услова за приступ и реализацију пројеката који се финансирају из средстава претприступних фондова Европске уније, донација и других облика развојне помоћи из надлежности тог министарства, учешћа у регионалним пројектима, као и друге послове одређене законом.

Културна делатност, којом се обезбеђује остваривање права грађана, односно задовољавање потреба грађана као и остваривање других законом утврђених интереса у области културе, обавља се у установама културе, које се као правна лица оснивају ради обављања ове делатности. Установе се оснивају ради обављања делатности у областима културног стваралаштва и заштите културних добара. На републичком нивоу постоји 26 установа културе од којих 5 чине установе културе у области савременог стваралаштва.

Органи установе културе су: директор, управни одбор и надзорни одбор. Директор установе чији је оснивач Република Србија, аутономна покрајина, односно јединица локалне самоуправе, именује се на основу претходно спроведеног јавног конкурса, на период од четири године. Поред директора, установом управља управни одбор. Управни одбор установе има најмање три члана. Чланове управног одбора из реда истакнутих стручњака и познавалаца културне делатности именује и разрешава оснивач. У управни одбор установе за коју се изменом оснивачког акта утврди да је од посебног значаја за очување, унапређење и развој културне посебности и очување националног идентитета националне мањине, именује се најмање један члан на предлог одговарајућег националног савета националне мањине. У установи се образује и надзорни одбор. Чланове надзорног одбора именује и разрешава оснивач такође водећи рачуна о томе да ли је установа од значаја за националне мањине, као и о пропорционалној заступљености оба пола.

Централне установе заштите културних добара, сходно одредби члана 79. став 1. *Закона о културним добрима* су: Републички завод за заштиту споменика културе - Београд, Архив Србије, Народни музеј у Београду, Народна библиотека Србије и Југословенска кинотека.

Музеји надлежни према врстама уметничко-историјских дела и према територији утврђени су *Решењем о утврђивању надлежности музеја према врстама уметничко-историјских дела и према територији* донетим на основу Закона о културним добрима.

Територијално надлежни заводи за заштиту споменика културе утврђени су *Решењем о утврђивању територије завода за заштиту споменика културе* („Службени гласник РС“, број 48/95) донетим на основу Закона о културним добрима.

Територијално надлежни архиви утврђени су *Решењем о утврђивању територије архива* донетим на основу Закона о културним добрима

Послове од општег интереса у заштити старе и ретке библиотечке грађе обављају Народна библиотека Србије, Библиотека Матице српске и библиотеке које решењем одреди министар надлежан за културу (члан 5. став 2. *Закона о старој и библиотечкој грађи*).

Општи интерес у заштити старе и ретке библиотечке грађе обављају библиотеке које су утврђене *Решењем о одређивању библиотека које обављају послове од општег интереса у заштити старе и библиотечке грађе* („Службени гласник РС“, број 14/13)

Народна библиотека Србије је матична библиотека и она обавља матичне функције за све библиотеке на територији Републике Србије, у сарадњи с Библиотеком Матице српске која обавља матичне функције на територији АП Војводине, а сходно *Закону о библиотечно-информационој делатности*.

Ток имплементације CDIS

Координатор пројекта Индикатори развоја културе за Србију било је Министарство културе и информисања, док је технички реализатор Завод за проучавање културног развоја, који је вршио прикупљање, обраду и анализу података, у неколико димензија самостално, а у неколико у сарадњи са стручним службама Министарства.

Поред Министарства културе и информисања и Завода за проучавање културног развоја, Републички завод за статистику, као једина овлашћена, стручна организација у систему државне управе у Републици Србији за прикупљање статистичких података, била је сарадник на димензијама економије, образовања, родне равноправности и управљања. Републички завод за статистику тако је доставио податке на 2-месном нивоу за допринос културних делатности бруто домаћем производу (методологија: NACE Рев.2), и на 4-месном за запослене у културним делатностима (методологија: ISCO-08). Уступљени су и подаци према income quintiles моделу.

У реализацију индикатора у димензији економије, поред Републичког завода за статистику, била је укључена Привредна комора Србије, преко стручне помоћи чланова Удружења за креативну индустрије и Савета за развој креативне индустрије.

Димензија образовања дефинисана је у сарадњи са Заводом за унапређење образовања и васпитања, тела које обавља стручне послове из области образовања, учествује у припреми прописа из надлежности Министарства просвете, науке и технолошког развоја. Завод за унапређење образовања и васпитања уступио је све расположиве податке у вези са индикаторима: инклузивно образовање, мултилингвално образовање и уметничко образовање, али и наставне планове и програме у основним и средњим школама. Подаци су допуњени статистичким подацима Републичког завода за статистику.

За креирање димензије родне равноправности коришћени су подаци Координационог тела за родну равноправност, Института друштвених наука и Републичког завода за статистику у оквиру свих индикатора.

У периоду од 29. 11. 2015. до 24. 12. 2015. године спроведено је анкетање грађана Србије на национално репрезентативном узорку од 1.567 испитаника. Подаци су прикупљени у директним интервјуима анкетара и испитаника. Теренски део истраживања подразумевао је учешће 76 анкетара који су анкетање обавили на простору целе Србије, тачније у 116 урбаних и 144 руралне територијалне јединице. За потребе истраживања Србија је подељена у три просторне целине: Град Београд, Аутономна Покрајина Војводина и Централна Србија.

Б. СЕТ ИНДИКАТОРА

ДИМЕНЗИЈА	ПОД-ДИМЕНЗИЈА/ИНДИКАТОР
ЕКОНОМИЈА	<ul style="list-style-type: none">⇒ Допринос културних делатности БДП-у⇒ Запосленост у култури⇒ Потрошња домаћинства на културу
ОБРАЗОВАЊЕ	<ul style="list-style-type: none">⇒ Инклузивно образовање⇒ Вишејезично образовање⇒ Уметничко образовање⇒ Професионално усавршавање у култури
ВЛАДИНО УПРАВЉАЊЕ	<ul style="list-style-type: none">⇒ Оквир за заштиту и промоцију културе⇒ Институционални оквир за културу⇒ Инфраструктура за подручје културе⇒ Партиципација цивилног друштва у култури
ДРУШТВЕНА ПАРТИЦИПАЦИЈА	<ul style="list-style-type: none">⇒ Партиципација у културним активностима⇒ Партиципација у изградњи идентитета у култури⇒ Толеранција према другим културама⇒ Међусобно поверење⇒ Слобода самоодређења
РОДНА РАВНОПРАВНОСТ	<ul style="list-style-type: none">⇒ Равноправне могућности партиципације у култури⇒ Перцепција равноправности
КОМУНИКАЦИЈА	<ul style="list-style-type: none">⇒ Слобода изражавања⇒ Приступ и коришћење интернета⇒ Културна разноликост играних садржаја на јавној телевизији
НАСЛЕЂЕ	<ul style="list-style-type: none">⇒ Заштита и вредновање културног наслеђа

ЕКОНОМИЈА

Димензија економије се бави доприносом културе, односно културних делатности, бруто домаћем производу. На тај начин, усклађујући се са Миленијумским циљевима за развој дефинисаним 2000. године на Миленијумском самиту Уједињених нација, сагледава се потенцијал културе као мотора економског развоја у циљу искорењивања екстремног сиромаштва и глади (први циљ у оквиру Миленијумских циљева развоја).

У оквиру методологије Индикатора утицаја културе на развој преглед доприноса културе економском развоју у националним оквирима сагледава се кроз три субдимензије:

- Допринос културних активности бруто домаћем производу
- Запосленост у сфери културе
- Потрошња домаћинства на културна добра и услуге

Подаци за потребе димензије економије преузети су од Републичког завода за статистику Републике Србије, који као стручна служба у оквиру државне управе, води целокупну јавну статистику.

Допринос културних делатности БДП-у

Бруто домаћи производ један је од показатеља економске снаге друштва. Ова димензија показује учешће културе у укупном бруто домаћем производу (БДП).

Индикатор

Процент учешћа приватних и формалних културних делатности у бруто домаћем производу

Процес

У складу са усвојеним међународним класификацијама и системима, и у Србији је бруто домаћи производ (у тржишним ценама) основни и најпознатији агрегат у Систему националних рачуна, који представља меру производње, односно укупне економске активности. Једнак је збиру бруто додатих вредности свих резидентних институционалних јединица (груписаних у институционалне секторе или делатности дефинисане Класификацијом делатности), увећаном за износ пореза минус субвенција на производе, који се не алоцира на секторе и делатности, већ се додаје на нивоу укупне економије. БДП се у Србији обрачунава према методологији Европских система рачуна (ESA 2010).

У Републици Србији је, у процесу усклађивања са стандардима Европског статистичког система, на основу *Закона о класификацији делатности* („Службени гласник РС“, бр. 104/09) и уредбом од 29. јула 2010. године („Службени гласник РС“, бр. 54/10), усвојена Класификација делатности, у оквиру које је, без икаквих измена, преузета стандардна класификација делатности Европске уније – NACE Рев. 2 (Уредба Европског парламента и Савета бр. 1893/2006) која је у Европској унији ступила на снагу 1. јануара 2008. године.

Подаци за удео културних активности у бруто домаћем производу у Србији доступни су на 2-месном нивоу класификације, јер су, према речима представника Републичког завода за

статистику, за 4-месни ниво потребни додатни обрачуни који се у Србији не раде за потребе БДП-а. Прегледом су тако обухваћене централне културне делатности које обухватају области: 58 – издавачке делатности, 59 – филмска, видео и телевизијска продукција, звук и музичко издаваштво, 60 – делатности емитовања програма, 74 – друге професионалне, научне и техничке активности, 90 – креативне, уметничке и делатности забаве, 91 – библиотеке, архивске, музејске и друге културне активности као централне културне делатности; и делатности подршке/опреме који улазе у оквире области 18 – штампање и умножавање снимљених медија, 61 – телекомуникација.

Резултат

Према 2-месном нивоу класификације, укупан удео културних активности у бруто домаћем производу у 2013. години износио је 4,00%, а у 2014. години 3,90%. У том уделу су у 2013. години са 30,00% учествовале централне културне делатности, док су преосталих 70,00% чиниле споредне делатности. У 2014. години централне делатности стварале су 25,64%, а делатности подршке/опреме 74,36% учешћа културних делатности у БДП-у Србије.

Табела 1: Допринос културних активности бруто домаћем производу

	Допринос културе бруто домаћем производу	Области	
		Централне културне делатности	Делатности подршке / опреме
2013. година	4,00%	30,00%	70,00%
2014. година	3,90%	25,64%	74,36%

Приказ 1: Учешће културних делатности у бруто домаћем производу у 2014. години

У оквиру посматраних делатности, највеће учешће у укупном БДП-у, а према доступним подацима на 2-месном нивоу класификације, имају телекомуникације као културна делатност подршке/опреме. Телекомуникационе делатности повећале су своје учешће у годишњем БДП-у у 2014. години за 0,1% у односу на претходну 2013. годину. Од централних културних делатности највеће учешће имају издаваштво, и програмске активности и емитовање, с тим да су делатности у оквиру програмских активности и емитовања смањиле своје учешће са 0,5% у 2013. години на 0,3% БДП-а у 2014. години.

Табела 2: Учешће појединачних културних делатности у бруто домаћем производу у 2013. и 2014. години

	Сектор делатности	Назив делатности	Учешће у БДП-у 2013.	Учешће у БДП-у 2014.
Централне културне делатности	58	Издавачке делатности	0,3%	0,3%
	59	Кинематографска и телевизијска продукција, снимање звучних записа и издавање музичких записа	0,1%	0,1%
	60	Програмске активности и емитовање	0,5%	0,3%
	74	Остале стручне, научне и техничке делатности	0,1%	0,1%
	90	Стваралачке, уметничке и забавне делатности	0,1%	0,1%
Делатности подршке/ опреме	91	Делатност библиотека, архива, музеја галерија и збирки и остале културне делатности	0,1%	0,1%
	18	Штампање и умножавање аудио и видео записа	0,3%	0,3%
	61	Телекомуникације	2,5%	2,6%
Укупно учешће у БДП-у			4,00%	3,90%

Извори података

- Национални рачуни 2013. и 2014., Републички завод за статистику, Република Србија <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/Public/ReportResultView.aspx?rptKey=indId%3d0902010301IND01%26101%3d18+++%2c58+++%2c59+++%2c60+++%2c61+++%2c74+++%2c90+++%2c91+++%262%3d201300%2c201400%26102%3dRS%266%3d1%2c2%26sAreaId%3d0902010301%26dType%3dName%26lType%3dSerbianCyrillic>

Додатни индикатор

Потребно је нагласити ограничавајући домет извештаја на 2-месном аналитичком нивоу. Наиме, 2-месни ниво класификације пружа само основни осврт на допринос културе БДП-у, с обзиром на то да неке сфере културе не улазе у анализу, попут области 71 – архитектонске и инжењерске делатности (0,6% БДП-а), и 73 – рекламирање и истраживање тржишта (0,4% БДП-а), које припадају културним делатностима, док се са друге стране узима у обзир целокупна област 74 – остале стручне, научне и техничке делатности, која само делимично покрива културне делатности.

У том смислу као додатни индикатор представљене су две студије рађене током 2014, а објављене 2015. године, које у обзир узимају шири спектар активности у односу на CDIS методологију, користе систем прорачуна на 4-месном нивоу класификације, комбинујући податке Републичког завода за статистику, Агенције за привредне регистре и Привредне коморе Србије. Обе студије разматрају, не учешће у бруто домаћем производу, него бруто додатну вредност културних делатности, односно учешће наведених делатности у креирању бруто додате вредности.

Једна је реализована од стране Христине Микић, а у сарадњи са Унесковим Институтом за статистику - *Measuring the economic contribution of cultural industries: A case study of Serbia* (анализа је заснована на Унесковом Оквиру за културну статистику /UNESCO Framework for Cultural Statistics (FCS)/). Другу је реализовала група аутора – Бранко Радуловић, Душан Поповић и Драгана Алексић, као резултат сарадње Завода за интелектуалну својину и Светске

организације за заштиту интелектуалне својине - *The Economic Contribution of the Copyright-Based Industries in Serbia* (анализа је заснована на методологији Светске организације за интелектуалну својину (WIPO)).

Студија *The Economic Contribution of the Copyright-Based Industries in Serbia* сагледава учешће 163 врсте делатности кроз своју схему кључних делатности заснованих на ауторским правима, оних међузависних са делатностима заснованим на ауторским и сродним правима, делимично повезаних са тим делатностима и делатностима подршке. Студија *Measuring the economic contribution of cultural industries: A case study of Serbia* узима у обзир аналитички оквир од 34 врсте делатности.

Важно је указати и на разлику у концептима културних делатности у три методолошка приступа (Унесковог оквира за културну статистику, методологије Светске агенције за интелектуалну својину и CDIS методологије). WIPO методологија усмерена је само на део економског доприноса делатности који је генерисан експлоатацијом ауторских права, али у њене оквиру улазе и поједине делатности које нису обухваћене другим два анализама, а садрже део који се базира на експлоатацији ауторских права. Унескова FCS методологија третира допринос читавог циклуса културних делатности, као и CDIS методологија, с тим што постоји разлика у броју разматраних делатности и у моделу анализе економских аспеката (према CDIS анализира се учешће у БДП-у, а према Унесковој FCS методологија анализира се учешће у стварању БДП-а).

Индикатор

Економска снага културе у другим студијама према другачијим методолошким решењима

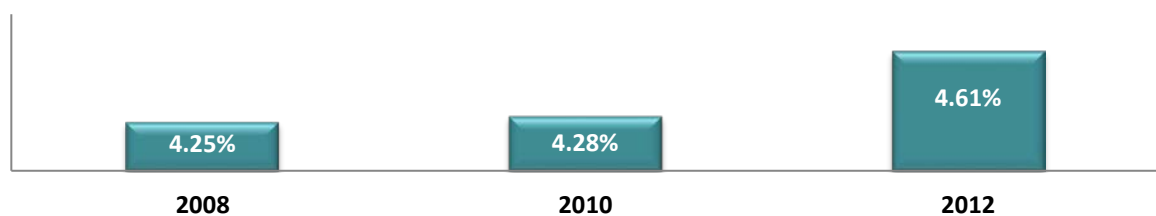
Процес и резултати

Обе наведене студије указале су на значајне потенцијале културних индустрија, иако се њихов допринос у јавности често посматра као скроман. Наиме, студија *The Economic Contribution of the Copyright-Based Industries in Serbia* показује да учешће индустрија заснованих на ауторском и сродним правима у бруто додатој вредности у шест посматраних година расте – 2008. износио је 4,25%, 2010. године 4,28%, а 2012. године 4,61% (Radulovic, Popovic, Aleksic, 2015:46). Треба истаћи да су методолошки, користећи кодове из Класификације делатности у Србији која у потпуности кореспондира са Насе Rev.2 класификацијом, индустрије засноване на ауторском и сродним правима подељене у четири категорије: 1. кључне делатности засноване на ауторском праву – штампа и издаваштво; музика, позоришна продукција и опере; кинематографија и видео продукција; радио и телевизија; фотографија; софтвер и базе података; визуелне и графичке уметности; услуге оглашавања; организације за колективно остваривање ауторских и сродних права; 2. делатности међузависне са ауторским правом су све оне које су укључене у производњу и продају опреме која олакшава реализацију кључних делатности – активности које укључују производњу и продају на велико и мало радио пријемника, телевизора, видео рекордера (VCR), CD плејера, DVD плејера и касетофона, опреме за видео игре и друге сличне опреме; затим рачунара и одговарајуће опреме; музичких инструмената; фотографске и кинематографске опреме; апарата за фотокопирање; празних медија за снимање; и папира; 3. делатности делимично повезане са ауторским правом су све оне код којих је само један део активности повезан са делима и осталим предметима заштићеним ауторским и сродним правима – одећа, обућа, текстил, накит и кованице, остали занатски предмети; намештај; производи за домаћинство, порцелан и стакло; зидне и подне облоге; играчке и игре; архитектура;

инжењерство и истраживања; музеји; 4. делатности подршке су оне код којих је само део активности повезан са олакшавањем реализације кључних делатности – трговина на велико и мало, саобраћај, телефонија и интернет (Radulovic, Popovic, Aleksic, 2015:30).

Неопходно је имати у виду да се код обрачуна економског аспекта делатности WIPO методологијом, не сагледава цео допринос делатности базираних на ауторском праву, него само онај део који се може довести у везу са експлоатацијом ауторских права путем фактора за алокацију интелектуалне својине. Тако ће анализа заснована на WIPO методологији узимати у обзир само онај део јединица бруто додате вредности који је настао експлоатацијом ауторских права (на пример, ако музеј створи 100 јединица бруто додате вредности, WIPO методолошки приступ третира 20 јединица које су креиране експлоатацијом ауторских права). Са друге стране Унескова методологија, коришћена у студији *Measuring the economic contribution of cultural industries: A case study of Serbia* узмеће у обзир свих 100 јединица, односно целокупну новостворену вредност коју створи музеј у једој години. Дакле, WIPO методологија се заснива на концепту експлоатације интелектуалне својине, а Унескова на концепту културног циклуса.

Приказ 2: Учешће индустрија заснованих на ауторском праву у бруто додатој вредности

■ Учешће индустрија заснованих на ауторском и сродним правима у укупној бруто додатој вредности

Студија *Measuring the economic contribution of cultural industries: A case study of Serbia*, користећи Унесков оквир културне статистике и NACE Rev.2 класификацију, као кључне културне индустрије дефинише следеће области, односно делатности у оквиру њих: област културног и природног наслеђа, област визуелне уметности и заната, књига и штампе, манифестација и програма, аудиовизуелних и интерактивних медија и дизајна и креативних услуга. Бруто додата вредност културних индустрија у последњој посматраној години (2011) имала је удео од 3,6% у укупној бруто додатој вредности (уз напомену да је у односу на 2009. годину, када је тај удео износио 4,4%, доживела пад од 1% због економске кризе) (Mikić, 2015:41-42).

Приказ 3: Учешће културних индустрија у укупној бруто додатој вредности

■ Учешће културних индустрија у укупној бруто додатој вредности

Извори података

- Radulović, B., Popović, D., Aleksić, D. 2015. *The Economic Contribution of the Copyright-Based Industries in Serbia*. Geneva: World Intellectual Property Organization

(http://www.wipo.int/export/sites/www/copyright/en/performance/pdf/econ_contribution_cr_rs.pdf)

- Mikić H. 2015. *Measuring the economic contribution of cultural industries: A case study of Serbia*. Montreal: UNESCO Institute for Statistics
(<http://www.uis.unesco.org/culture/Documents/fcs-handbook-serbia.pdf>)

Запосленост у култури

Број запослених је један од главних показатеља развојних потенцијала у култури и генератор економске снаге који култура има у општим друштвеним оквирима. Индикатор запослености граде два податка: број запослених са занимањем из области културе без обзира на место рада, и број запослених у пословним субјектима који се баве културним делатностима без обзира на занимање. Веома је битно нагласити да број запослених у култури у оквиру овог извештаја приказује само број званично стално запослених. Број запослених у културним делатностима, а посебно у креативном сектору знатно је већи, јер се активности уметника и других делатника често везују за динамику пројеката, тако да је потреба за сталним запошљавањем мала (Mikić, 2014:11).

Индикатор

- *Процент запослених са занимањем из области културе без обзира на то да ли раде у пословним субјектима који се баве културним делатностима или не, у односу на укупно запослено становништво*
- *Процент запослених у правним субјектима који се баве културним делатностима без обзира на занимање, у односу на укупно запослено становништво.*

Процес

Прикупљање података о радној снази део је редовних активности Републичког завод за статистику. Подаци се прикупљају Анкетом о радној снази која се спроводи континуирано током целе године и методолошки је усклађена са препорукама и дефиницијама Међународне организације рада и Еуростата.

Резултати

- *Процент запослених са занимањем из области културе без обзира на то да ли раде у пословним субјектима који се баве културним делатностима или не, у односу на укупно запослено становништво*

За израчунавање овог податка, коришћена је класификација ISCO-08 (International Standard Classification of Occupations) на 4-месном нивоу класификације.

Запослени са занимањем из области културе чине 3,13% укупно запосленог становништва Србије. Притом, у централним културним делатностима ради 78,85% особа са занимањем у области културе, односно 2,47% укупно запосленог становништва. Са друге стране, запослени у делатностима подршке/опреме чине 0,66% укупне запослене популације или 21,15% оних са занимањем у области културе.

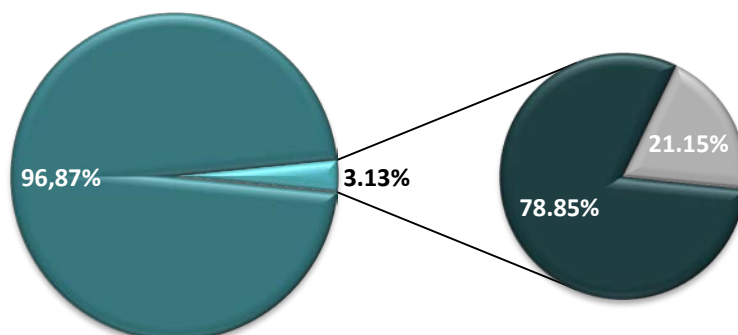
Највећи број запослених у области централних културних делатности ради у музичким занимањима (10,96%) и новинарској професији (9,49%), док је најмање запослених ангажовано у области пејзажне архитектуре (0,14%). Када је реч о споредним делатностима у култури, највише запослених ради у штампарској делатности (6,30%), а најмање у књиговезачким активностима (0,93%).

Табела 3: Процент запослених са занимањем из области културе без обзира на то да ли раде у правним субјектима који се баве културним делатностима или не у односу на укупно запослено становништво

Према ISCO-08 класификацији	Укупно запослено становништво 2014. година	Особе са занимањем из области културе 2014. година	Запосленост особа са занимањем у области културе у централним културним делатностима	Запосленост особа са занимањем у области културе у споредним/помоћним културним делатностима
Запослено лица	2.544.188	79.788	62.913	16.875
% запослених	100%	3,13%	78,85% (2,47% у односу на укупно запослене)	21,15% (0,66% у односу на укупно запослене)

Приказ 4: Удео запослених са занимањем из области културе у укупно запосленом становништву Србије (2014. година) и њихова структура према врсти културних делатности

- запослени са занимањем у култури у односу на укупно запослену популацију
- запослени са занимањем у централним културним делатностима у односу на укупно запослене са занимањем у култури
- запослени са занимањем у делатностима подршке/опреме у односу на укупно запослене са занимањем у области културе

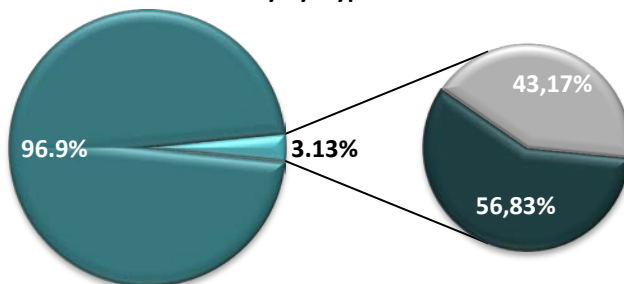
Полна структура запослених особа са занимањем из сфере културе је у корист мушкараца. Ипак, када се ситуација сагледа у сегменту радне активности према полу, занимања из културе су подједнако популарна код оба пола. Наиме, иако жене имају нижу стопу запослености (34,80% према 49,13% код мушкараца), учешће запослених са занимањем у области културе износи 3,13% и код једног и код другог пола.

Табела 4: Полна структура запослених са занимањем из области културе

Према ISCO-08 класификацији	Укупно		Мушкарци		Жене	
	број	%	број	%	број	%
Радно активно становништво 2014. година	2.544.188	100%		1,78%		1,35%
Становништво са занимањем из области културе 2014. година	79.788	3,13%	45.346	56,83%	34.441	43,17%

Приказ 5: Полна структура запослених са занимањем у култури

- запослени са занимањем у култури у односу на укупно запослену популацију
- мушкарци у односу на укупно запослене са занимањем у култури
- жене у односу на укупно запослене са занимањем у култури

- Процент запослених у правним субјектима који се баве културним делатностима без обзира на занимање, у односу на укупно запослено становништво

За приказ података о запосленима у правним субјектима који се баве културним делатностима, коришћена је класификација NACE Rev.2 (прилагођена ISIC Rev.4 класификацији), али на једино доступном 3-месном нивоу класификације.

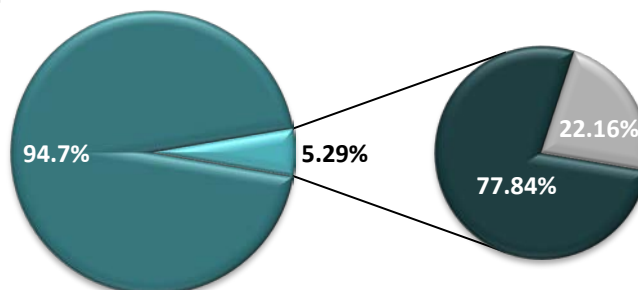
Запослени у правним субјектима који се баве културним активностима без обзира на занимање чине 5,29% укупно запосленог становништва Србије. У централним културним активностима ради 77,84% њих, док у помоћним културним делатностима ради 22,16%.

Табела 5: Процент запослених у правним субјектима који се баве културним делатностима без обзира на занимање, у односу на укупно запослено становништво

Према NACE Rev.2 класификацији (3-месни ниво класификације)	Укупно запослено становништво 2014. година	Особе запослене у правним субјектима који се баве културним делатностима без обзира на занимање 2014. година	Особе запослене у правним субјектима који се баве културним делатностима у централним културним делатностима	Особе запослене у правним субјектима који се баве културним активностима у споредним/ помоћним културним делатностима
Запослено лица	2.544.188	134.665	104.819	29.846
% запослених	100%	5,29%	77,84% (4,12% у односу на укупно запослене)	22,16% (1,17% у односу на укупно запослене)

Приказ 6: Удео запослених у правним субјектима који се баве културним делатностима у односу на укупно запослено становништво Србије (2014. година) и њихова структура према врсти културне делатности

- запослени у установама посвећеним културним активностима у односу на укупно запослену популацију
- запослени у централним културним делатностима у односу на укупно запослене у установама посвећеним културним активностима
- запослени у делатностима подршке/опреме у односу на укупно запослене у установама посвећеним културним активностима

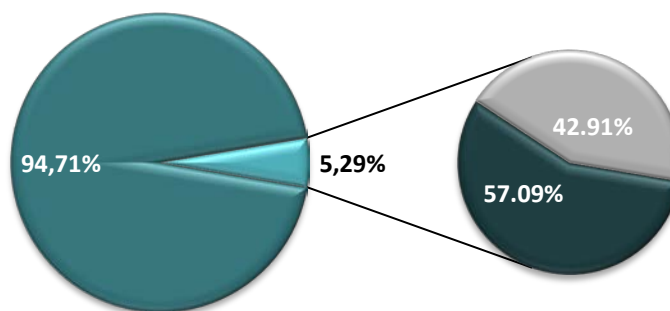
И када је реч о полној структури, у правним субјектима који се баве културним делатностима већи је број особа мушког, него особа женског пола.

Табела 6: Полна структура запослених у правним субјектима који се баве културним делатностима без обзира на занимање

Према NACE Rev.2 класификацији (3-месни ниво)	Укупно		Мушкарци		Жене	
	број	%	број	%	број	%
Укупно запослено становништво 2014. година	2.544.188	100%		3,02%		2,27%
Становништво запослено у правним субјектима који се баве културним делатностима без обзира на занимање 2014. година	134.665	5,29%	76.886	57,09%	57.779	42,91%

Приказ 7: Полна структура запослених у правним субјектима који се баве културним делатностима без обзира на занимање

- запослени у правним субјектима који се баве културним делатностима у односу на укупно запослену популацију
- мушкарци запослени у правним субјектима који се баве културним делатностима у односу на укупно запослене
- жене запослене у правним субјектима који се баве културним делатностима у односу на укупно запослене

Извори података

- Билтен: Анкета о радној снази, ревидирани подаци. 2014. Републички завод за статистику, Република Србија http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/01/92/71/SB_599-ARS_2014_srb.pdf
- Mikić, H. 2014. *Creative industries Serbia*. Beograd: Creative Economy Group.

Додани индикатор

Иако је у установама које се баве културом, пратећи CDIS методологију, а према подацима Републичког завода за статистику, број мушкараца већи у односу на број жена, тај податак не важи када је реч искључиво о јавним установама културе које се финансирају из буџета Републике Србије, а које обухватају мањи обим делатности у односу на CDIS методологију.

Индикатор

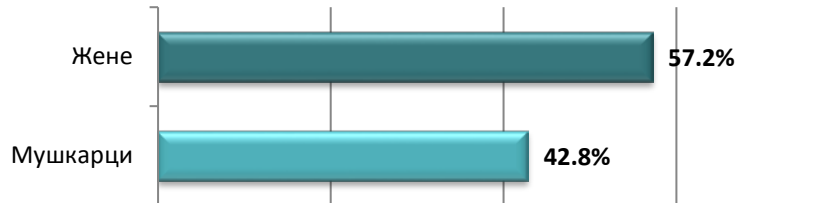
Полна структура запослених у јавним установама културе

Процес и резултати

Завод за проучавање културног развоја је, током 2015. године, за потребе Министарства културе и информисања, прикупио податке о запосленима у јавним установама културе

(библиотекама, музејима, архивима, културним центрима, галеријама, заводима за заштиту споменика културе, позориштима и мањем броју ускоспецијализованих установа културе). Подаци су показали да је полна структура запослених у укупно 533 самосталне јавне установе културе, које се финансирају из државног буџета, у корист жена.

Приказ 8: Полна структура запослених у јавним установама културе

Креирању комплетне слике о запослености у јавним установама културе доприноси и Радна верзија Каталога радних места у култури, дефинисана од стране Министарства културе и информисања и представника установа у култури, крајем 2015. године. У каталогу је званично описано 178 стручних звања у култури.

Извори података

- Преглед полне структуре запослених у установама културе у Србији. 2015. Београд: Завод за проучавање културног развоја (непубликован извештај) Каталог радних места у култури. Министарство државне управе и локалне самоуправе и Министарство културе и информисања. 2015. – радна верзија (<http://www.mdulc.gov.rs/доц/документа/каталог/Нацрт%20Каталога%20радних%20места%20у%20култури%2026102015.пдф>)<http://www.kultura.gov.rs/lat/dokumenti/javne-rasprave/radna-verzija-kataloga-radnih-mesta-u-kulturi>

Културна потрошња

Културна потрошња је показатељ не само економске снаге културе, већ и свести појединца да учествује у процесима и производима културе. Индикатор културне потрошње показује и економску снагу домаћинства да издвоје одређена средства за културне догађаје, добра и услуге. Методологија CDIS подразумева потрошњу како у куповини улазница и партиципације у културним догађајима, тако и куповину добара која су директно или индиректно у вези са културом: књига, штампе, накита и сатова, медија/носача културних садржаја, али и опреме за разне културне активности: снимање музике и филмова, фотографисање, процесирање информација, поправку аудио-визуелне, информационе и фотографске опреме.

Индикатор

Процент потрошње домаћинства на културне активности, добра и услуге у односу на укупну потрошњу домаћинства

Процес

Податке о потрошњи домаћинства у Србији прикупља Републички завод за статистику. Циљ анкете је прикупљање података о приходима, расходима и потрошњи домаћинства, као и о неким важнијим показатељима животног стандарда (услови становања, снабдевеност домаћинства трајним потрошним добрима и слично). Посебан циљ анкете, у оквиру статистичког система, је да обезбеди неопходне податке за израду биланса финалне потрошње

у Систему националних рачуна, за израчунавање индекса потрошачких цена у оквиру Статистике цена, и за конструкцију линије сиромаштва и анализу сиромаштва. Анкета се спроводи континуирано током целе календарске године.

Структура издатака за личну потрошњу прати се на основу међународне Класификације производа и услуга личне потрошње према намени (COICOP classification – Classification of Individual Consumption by Purpose). Анкета о потрошњи домаћинства се од 2003. године спроводи по међународним стандардима и препорукама Еуростата (Household Budget Surveys in the EU, Methodology and Recommendation for Harmonization 2003), ILO-а и UN-а, чиме се обезбеђује међународна упоредивост података.

Резултат

Културна потрошња домаћинства у Србији у односу на укупну потрошњу домаћинства износи 2,59%. Вишеструко већи удео у културној потрошњи домаћинства имају услуге, добра и производи из сфере централних културних активности (куповина улазница за културне садржаје, куповина медија /празних и наснимљених ЦД-а, касета, камера/, књига, штампе, накита и сатова) – 87,25% свих издатака на културу, односно 2,26% укупне потрошње домаћинства. На активности делатности подршке и опреме (активности снимања музике и филмова, фотографисања, процесирања информација, поправку аудио-визуелне, информационе и фотографске опреме), троши се 12,75% издатака на културу.

Табела 7: Културна потрошња домаћинства у односу на укупну потрошњу домаћинства

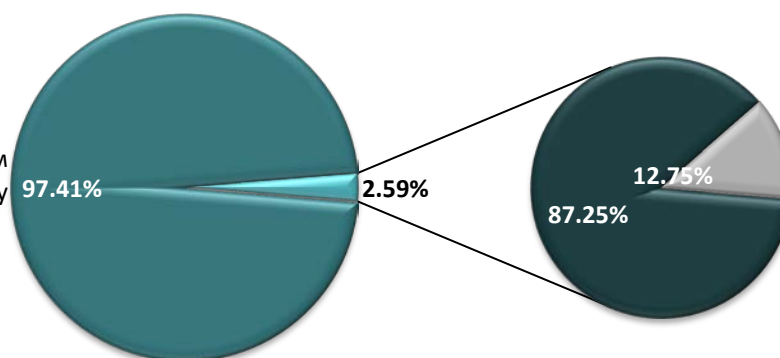
Културна потрошња домаћинства у Србији у 2014. години	
Процењени број домаћинства у Србији	2.466.316
Просечан месечни трошак свих домаћинства у Србији	134.224.167.689 РСД
Просечан месечни трошак свих домаћинства у Србији на културу	3.472.858.338 РСД
Удео културне потрошње у укупној потрошњи домаћинства	2,59%

Приказ 9: Културна потрошња у односу на укупну потрошњу домаћинства и њена структура према типу делатности у култури

■ културна потрошња у односу на укупну потрошњу домаћинства

■ културна потрошња у централним културним активностима у односу на укупну културну потрошњу домаћинства

■ културна потрошња у делатностима подршке и опреме за културне делатности у односу на укупну културну потрошњу домаћинства

У односу на географски распоред популације Србије, културна потрошња већа је у урбаном у односу на рурално подручје као место становања. Тако домаћинства у градским областима у

просеку троше 3,03% укупне месечне потрошње на културна добра и услуге, док тај удео у домаћинствима у руралном подручју у просеку износи 1,78%.

Табела 8: Културна потрошња у односу на место становања

Удео културне потрошње у укупној потрошњи домаћинства према месту становања	
Удео културне потрошње у укупној потрошњи домаћинства у урбаној средини	3,03%
Удео културне потрошње у укупној потрошњи домаћинства у руралној средини	1,78%

Када је реч о економском статусу, односно снази домаћинства у Србији, проценат културне потрошње у распореду квинтилних група према приходу показује да удео културе у потрошњи домаћинства расте у складу са приходом домаћинства. Међутим, не прелази ниво од 3,13% од укупне потрошње домаћинства у најбогатијој квинтилној групи.

Табела 9: Културна потрошња квинтилних приходовних група

Income Quintiles				
1	2	3	4	5
1.89%	2.21%	2.38%	2.77%	3.13%

Извори података

- Подаци о културној потрошњи. 2014. Републички завод за статистику, Република Србија
- Статистички годишњак Републике Србије. 2015: 122-159 <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/userFiles/file/Aktuelnosti/StatGod2015.pdf>

Додатни индикатор

Нешто специфичнију слику о културној потрошњи пружио је истраживање *Културне потребе, навике и ставови грађана Србије*, које је за потребе CDIS методологије спровео Завод за проучавање културног развитка на национално репрезентативном узорку од 1.565 испитаника старијих од 15 година.

Индикатор

Индивидуална потрошња на културна добра и услуге

Процес

Једно од питања у оквиру истраживања тицало се издвајања за културу. Питање о културној потрошњи гласило је: *Колико укупно средстава у просеку издвајате месечно за задовољење Ваших личних културних потреба (одлазак у биоскоп, позориште, на музичке концерте, куповину књига, носача звука, штампе...)?*

Поред питања о културној потрошњи, у упитнику је, ради сагледавања шире слике, постављено и питање о укупним приходима домаћинства. На питање о висини укупних месечних прихода, 34,70% испитаника није желело да одговори, па се подаци о овом сегменту могу користити само у дескриптивне сврхе. Од преостале две трећине испитаника, четвртина је навела да су приходи домаћинства нижи од 30.000,00 динара, односно од 248 евра (према средњем курсу евра за период 15. 11 - 11. 12. 2015, када је вршено анкетање), док је 42,50% навело да има приходе између 30.000,00 и 60.000,00 динара (249-496 евра). Теоријски посматрано, релативно ниска

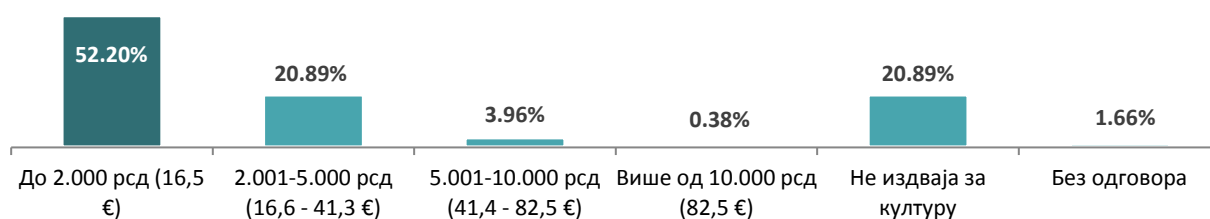
примања требало би да буду фактор који значајно утиче на културну партиципацију, мада се мора нагласити да су досадашња истраживања културне потрошње у Србији показала да материјални фактор има релативно ниску корелацију са културном партиципацијом, за разлику од мотивације, интересовања и недостатка слободног времена.

Приказ 10. Структура испитаника према месечним приходима домаћинства

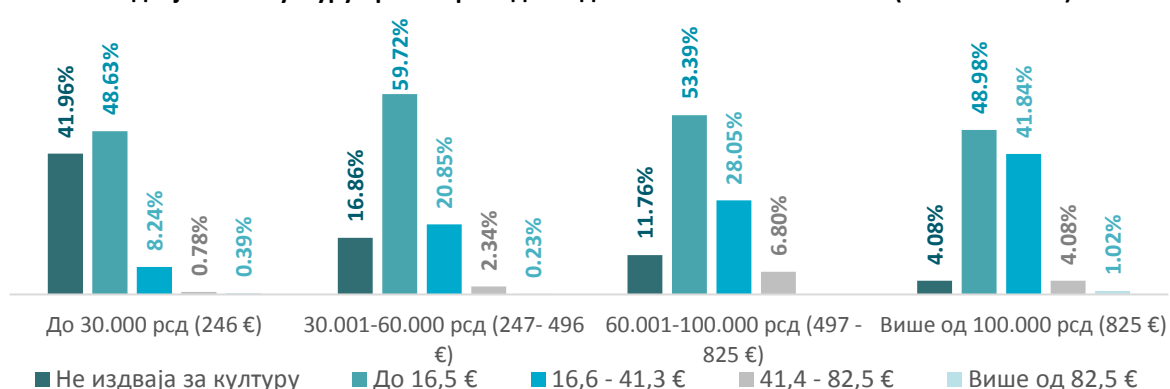
У складу са релативно малим буџетом домаћинстава испитаника су и издвајања за културу., Петина испитаника је навела да уопште не издваја за културну потрошњу, док више од половине издваја до 2.000,00 динара (односно до 16,5 евра).

Приказ 11. Просечно месечно издвајање за културну потрошњу

Уколико упоредимо приходе домаћинства са количином новца који се издваја за културну потрошњу, постоји очекивана позитивна корелација у смеру да што су већи приходи, веће је и издвајање за културну потрошњу, али без веће статистичке значајности.

Приказ 12. Издвајање за културу према приходима домаћинства испитаника (месечни ниво)

Извори података

- Анкетно истраживање *Културне потребе, навике и ставови грађана Србије, 2015*, Завод за проучавање културног развоја, Република Србија (непубликован извештај)

ОБРАЗОВАЊЕ

У Републици Србији правна регулатива о образовању уређена је сетом закона о образовању и *Стратегијом развоја образовања у Републици Србији до 2020. године*. Образовањем у Србији руководи Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије које са Владом Републике Србије оснива установе предшколског, основног, средњег општег и средњег стручног образовања и васпитања, установе високог образовања и установе студентског и ученичког стандарда.

До 2007. године основно образовање у Републици Србији је трајало 8 година, а средње образовање 3, односно 4 године, док је предшколско образовање било изборно. Од 1. 1. 2007. године деца са навршених 5 и по до 6 и по година живота обавезно се уписују на припремни предшколски програм који траје најмање девет месеци. Основно образовање и васпитање је обавезно, траје 8 година и остварује се у два образовна циклуса: од I до IV разреда и од V до VIII разреда. Систем образовања укључује и приватне основне школе у којима родитељи сnose трошкове школовања. Осим обавезних основних школа, у систем су укључене и основне музичке и основне балетске школе, као и школе за музичке таленте и школе за балетске таленте. Иако ове школе нису обавезне, деца их похађају бесплатно, а финансирају се из буџета Републике Србије, односно локалне самоуправе. Ученици са сметњама у развоју остварују право на образовање у оквиру редовних основних школа, у редовним или специјалним одељењима, и у школама за ученике са сметњама у развоју. Након стеченог основног образовања ученици уписују гимназије, средње стручне школе и средње уметничке школе, у трајању од 3 или 4 године и оне нису обавезне. У средњем образовању је укупно 318 образовних профила, а делатност средњег образовања и васпитања је од непосредног друштвеног интереса и остварује се као јавна служба. Након стеченог средњошколског образовања, сви грађани Србије, без обзира на године живота, стичу право на високо образовање које је засновано на принципима Болоњске декларације. Основне студије трају 3 или 4 године, а додатно стручно усавршавање могуће је стећи на мастер и докторским студијама на државним и приватним универзитетима и високим школама струковних студија.

Образовање се сагледава кроз три индикатора:

- ✓ *Инклузивно образовање*
- ✓ *Валоризација интеркултуралности, културне разноликости и креативности у основном и средњем образовању*
- ✓ *Професионални тренинзи у сектору културе*

Извори података:

- Закон о основама система образовања и васпитања (*Службени гласник Републике Србије* 72/09, 68/15)
- Закон о предшколском васпитању и образовању (*Службени гласник Републике Србије* 18/10)
- Закон о основном образовању и васпитању (*Службени гласник Републике Србије* 55/13)
- Закон о средњем образовању и васпитању (*Службени гласник Републике Србије* 55/13)
- Закон о образовању одраслих (*Службени гласник Републике Србије* 55/13)
- Закон о високом образовању (*Службени гласник Републике Србије* 76/05, 68/15)

- Закон о ученичком и студентском стандарду (*Службени гласник Републике Србије 18/10 и 55/13*)
- Закон о уџбеницима (*Службени гласник Републике Србије 68/15*)
- Стратегија развоја образовања у Републици Србији до 2020 године (*Службени гласник Републике Србије 107/12*)

Инклузивно образовање

Према подацима Републичког завода за статистику у току школске 2014/2015. године припремни предшколски програм је похађало 65.491 дете узраста од 5 и по до 6 и по година живота, што чини 95,27% од броја деце која су рођена у периоду март 2007 – фебруар 2008. године. Највећи број деце који је похађао припремни предшколски програм станује на територији Аутономне Покрајине Војводине, 27,86% од укупног броја деце који је похађао припремни предшколски програм, а најмањи број потиче из Региона Јужне и Источне Србије, 19,80% од укупног броја деце који је похађао припремни предшколски програм.

Основно образовање у школској 2013/2014. години се одржавало у 3.426 школа на територији Републике Србије, које је похађало 560.099 ученика. У току ове школске године завршни, 8. разред, је уписало 65.542 ученика, од којих је 98,95% завршило основну школу. Највећи број ученика који је завршио основну школу станује у Региону Западне Србије и Шумадије, 29,54% ученика од укупног броја ученика који је завршио основну школу, а најмањи број у Региону Града Београда, 21,19% од укупног броја ученика који је у школској 2013/2014. години завршио основну школу.

Према подацима Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије у школској 2014/2015. години средње образовање и васпитање обављало се у 539 средњих школа од којих су 113 гимназије, 319 стручне школе, 41 уметничка школа, 38 мешовитих школа (гимназија и стручна или уметничка школа) и 28 школа за ученике са сметњама у развоју. Пет средњих школа проглашено је школама од посебног интереса (културног, просветног или историјског значаја). У току школске 2013/2014. године, према подацима Републичког завода за статистику, редовно средње образовање се одвијало у 503 школе на територији Републике Србије. Њих је укупно похађало 267.119 ученика, међу којима је средњу школу редовно завршило 66.025, односно 24,72% од укупног броја ученика који су уписали I, II, III и/или IV разред средње школе. Највећи број ученика који је завршио средњу школу живи на територији Западне Србије и Шумадије, 28,84% у односу на укупан број ученика који је завршио средњу школу, а најмањи на територији Јужне и Источне Србије, 22,60% од укупног броја ученика који су у школској 2013/2014. години завршили средњу школу.

Основно и средње образовање пружају, поред образовања, и основне вештине и компетенције грађанима који учествују у култури, економији и друштву.

Индикатор

Индекс година школовања за популацију од 17 до 22 године живота, узимајући у обзир неједнакости

Процес

Индикатор је конструисан комбиновањем два податка: броја година школовања популације од 17 до 22 године живота и процента популације од 17 до 22 године живота који су се школовали мање од 4 године.

У циљу израчунавања просечног броја година школовања за популацију од 17 до 22 године живота, коришћени су подаци Републичког завода за статистику и Завода за унапређивање образовања и васпитања (број ученика који су завршили основну и средњу школу за период 2008-2013 године). Подаци о проценту популације од 17 до 22 године живота који су се школовали мање од 4 године добијени су од Републичког завода за статистику.

Резултат

Просечан број година школовања становништва у доби између 17 и 22 године живота даје сам по себи важне информације о нивоима културе и образовања. Са друге стране, уколико су маргинализоване групе искључене из система образовања постоји могућност недовољног напретка у култури, економији и целокупном друштву.

Табела 1: Популација (17 – 22 године) и године завршеног школовања

	Трајање школовања	Укупан број ученика (17-22 године) који су завршили школу у периоду 2008-2013. године
предшколски припремни програм и основна школа	9 година	85.864
средња школа за занате и нижа стручна занимања	12 година (основна школа и средња школа у трајању од 3 године)	36.014
средња школа за виша стручна занимања	13 година (основна школа и средња школа у трајању од 4 године)	113.154

Према подацима Републичког завода за статистику просечан број година школовања за популацију од 17 до 22 године живота у Републици Србији износи 11, 4 година, док 0,2% популације има мање од 4 године завршеног образовања, те резултат индекса неједнакости износи 0.998.

Табела 2: Просечан број година школовања (за популацију 17 – 22 године) и индекс неједнакости

Просечан број година школовања (за популацију од 17 до 22 године)	11.4
Процент популације (17 до 22 године) са мање од 4 завршена разреда	0.2 %
Индекс неједнакости/Резултат	0.998

Извори података

- Републички завод за статистику Републике Србије, Установе за децу предшколског узраста 2014/2015 година
(<http://webzrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/01/72/91/dd20042015.pdf>)
- Републички завод за статистику Републике Србије, Средњошколско образовање у Србији – почетак школске године 2013/2014
(<http://webzrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/01/39/07/SB-579-Obrazovanje.pdf>)

- Републички завод за статистику Републике Србије и УНИЦЕФ, 2014., *Истраживање вишеструких показатеља положаја жена и деце* (http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/userFiles/file/Aktuelnosti/MICS/MICS5%202014%20Glavni%20nalazi_Srbija+Srbija%20Romska%20naselja.pdf)
- Републички завод за статистику, Ученици основних школа у Републици Србији по општинама, почетак 2013/2014 школске године (<http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/01/34/09/dd10032014.pdf>)
- Републички завод за статистику, Статистички годишњак Републике Србије 2015 - Образовање (<http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/Public/PageView.aspx?pKey=128>)

Валоризација интеркултуралности, културне разноликости и креативности у основном и средњем образовању

Културна разноликост представља важан вектор целокупног друштвеног развоја и полазну тачку за суживот и укључење свих људи, а такође је и основа за живот у мултикултурном свету. Поштовање културне разноликости и њена заштита уједно значе и поштовање људских права. Она је извор размене, иновативности и креативности, и представља заједничку баштину човечанства, те би требало да буде препозната као добробит садашњих и генерација које тек долазе. Језичка разноликост је средство које може допринети бољем разумевању различитих култура и кључни је елемент у богатом не само националном, већ и културном наслеђу континента. Уједно, она представља и алат за постизање бољег интеркултурног дијалога.

Највећи број ученика средњих школа у Републици Србији похађа средње стручне школе. Наиме, према подацима Републичког завода за статистику мање од 25% ученика уписује гимназије, док средње стручне школе похађа готово 75% младих Уметничке школе су најмање заступљене и у њима се образује нешто више од 2% ученика.

Вишејезично образовање

У складу са Акционим планом Унеска – Образовање за све (2001) државе чланице се позивају да предузму одговарајуће мере за очување језичког наслеђа човечанства и пружање подршке изражавању и стварању на великом броју језика, те подстицање језичке разноликости, уз поштовање матерњег језика на свим нивоима образовања. На овај начин подстиче се учење више језика од најранијег узраста и промовисања језичке разноликости у виртуелном простору. Према Атласу светских језика у опасности у Републици Србији су угрожени: аромански (влашки, то јест цинцарски), банатски бугарски, сефардски, романски, торлакски (горански) и војвођански русински језик.

Према попису становништва Републике Србије спроведеном 2011. године, на територији Републике Србије живи око 30 етничких заједница. Најбројнија етничка заједница су Срби, који чине 82,9% укупног становништва Републике Србије.

Члан 1. *Закона о службеној употреби језика и писма* наводи да су у Републици Србији у службеној употреби српски језик и ћирилично писмо.

Према подацима Канцеларије Владе Републике Србије за људска и мањинска права у Републици Србији у службеној употреби је 11 језика националних мањина (албански, босански, бугарски,

мађарски, македонски, румунски, русински, словачки, хрватски, црногорски и чешки), док је укупан број језика националних мањина 13, где се горенаведенима придружују ромски и украјински, који нису у службеној употреби.

Наиме, члан 11. *Закона о службеној употреби језика и писма* обавезује јединице локалне самоуправе да у равноправну службену употребу уводе језик и писмо националне мањине уколико проценат припадника те националне мањине у укупном броју становника на њеној територији достиже 15% према резултатима последњег пописа. Тако ромски језик, иако је стандардизован 2013. године, није у службеној употреби ни у једној локалној самоуправи, јер према подацима Републичког завода за статистику Роми ни у једном граду или општини нису достигли цензус од 15% укупног становништва који *Закон о заштити права и слобода националних мањина* поставља као праг за обавезно увођење језика у службену употребу. Исто важи и за украјински језик који није у службеној употреби ни у једној локалној самоуправи. Поједини језици националних мањина су уведени у службену употребу у врло мали број локалних самоуправа, тако да је чешки језик у службеној употреби у општини Бела Црква, македонски језик на територији града Панчева и општине Пландиште, а црногорски у општини Мали Иђош.

Посебна специфичност образовног система у Републици Србији је образовање на језицима националних мањина. Наиме, целокупно основно и средње образовање се, осим на српском, може стећи и на осам (мађарском, албанском, словачком, румунском, бугарском, русинском, хрватском и босанском језику) од укупно тринаест језика националних мањина. Такође, Србија посебним афирмативним мерама подржава и укључивање маргинализованих група, првенствено Рома, у образовне институције.

Индикатор

Индекс промоције вишејезичности у језичком образовању у средњошколском образовању (прва два разреда)

Процес

У образовању се вишејезичност у Републици Србији може посматрати из неколико перспектива и то:

- ✓ перспективе предмета страни језик
- ✓ перспективе вишејезичности у образовању припадника националних мањина
- ✓ перспективе двојезичне наставе

Према члану 5. *Закона о средњем образовању и васпитању* „образовно-васпитни рад у средњим школама се остварује на српском језику. За припаднике националне мањине образовно-васпитни рад остварује се и на језику и писму националне мањине, односно двојезично, ако се приликом уписа у први разред за то определи најмање 15 ученика. Школа може да остварује образовно-васпитни рад на језику и писму националне мањине, односно двојезично и за мање од 15 ученика уписаних у први разред, уз сагласност Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије. Када се образовно-васпитни рад остварује на језику и писму националне мањине, школа је у обавези да за ученика организује наставу српског језика. Када се образовно-васпитни рад остварује на српском језику, за ученика припадника

националне мањине организује се настава језика националне мањине са елементима националне културе.“

У прва два разреда средњошколског образовања у Републици Србији образовно-васпитни рад се обавља на 9 језика (српском језику који је службени језик и на 8 мањинских језика - албанском, бугарском, хрватском, мађарском, русинском, румунском, босанском и словачком). У школској 2013/2014. години наставу на језицима националних мањина похађало је 34.589 ученика, од којих је 33,92% похађало средњу школу. Ученици који похађају средњу школу на језицима националних мањина најчешће се образују у гимназијама и техничким школама.

Наставни предмет српски језик као нематерњи језик обавезан је за све ученике који се образују на свом матерњем језику (осим оних којима је српски језик матерњи), јер су школе, према *Закону о средњем образовању и васпитању*, у обавези да организују наставу српског језика и на тај начин интегришу све грађане у друштво. Тако се, у овом случају, српски језик за припаднике националних мањина не сматра страним, већ нематерњим језиком. Усклађивање плана и програма наставе језика националних мањина и српског језика као нематерњег језика Министарство просвете, науке и технолошког развоја врши у сарадњи са Националним саветом националних мањина, што је и регулисано чланом 13. *Закона о националним саветима националних мањина*.

Од страних језика у средњим школама у Републици Србији уче се енглески, француски, немачки, руски, шпански и италијански, док се јапански и кинески језик у гимназијама уче факултативно.

Резултат

У прва два разреда гимназије настава матерњег језика (српског језика или језика националних мањина) се обавља 4 пута недељено. Српски језик као нематерњи језик се у свим средњим школама у Србији изучава 2 пута недељно.

У гимназијама (природно-математичког смера, друштвено-језичког смера, општег смера и спортској) у Републици Србији ученици похађају наставу из два страна језика (први и други страни језик) где недељни фонд часова у прва два разреда по језику износи два часа. Изузетак је Филолошка гимназија у којој се у првом и другом разреду први страни језик учи 5 часова недељно, а други 3 часа недељно. Са друге стране, у Математичкој и Рачунарској гимназији учи се један страни језик са фондом од два часа недељно, док се други може изучавати факултативно, такође са два часа недељно.

У гимназијама у Републици Србији је у просеку 2,132 часа посвећено настави језика (матерњег, нематерњег и страног). Настави матерњег језика и српског као нематерњег језика посвећено је у просеку 264 часа годишње, а настави страног језика 221 час годишње.

У двојезичним (билингвалним) гимназијама и средњим стручним школама се од 30 до 45% наставе из „нејезичких“ наставних предмета, од укупног годишњег фонда тих предмета, одвија на страном језику, што је регулисано Правилником о ближим условима за остваривање двојезичне наставе. Двојезични модели који се реализују су: српско – енглески, српско – француски, српско – немачки, српско – руски и српско – италијански. У школској 2017/2018. години у Републици Србији је постојало 16 одобрених двојезичних гимназија/средњих стручних школа.

Табела 3: Процент наставе језика у прва два разреда средње школе - гимназије

Српски језик (матерњи језик и српски као нематерњи језик)	Локални и регионални језици (мањински језици)	Страни језици	
		Први страни језик	Други страни језик
34,47%	19,94%	31,02%	14,57%
		45,59%	

У средњим школама у Републици Србији се изучава српски језик који је службени језик, а од 11 мањинских језика који су у службеној употреби, 8 језика се учи током прве две године школовања. Израчунавањем целокупног годишњег фонда часова у прва два разреда гимназије у Србији посвећеног језицима, закључује се да 34,47% часова језика припада настави српског језика, 19,94% настави изучавања мањинских језика, док 45,59% од укупне наставе похађања језика припада изучавању страних језика, при чему индекс промоције вишејезичности у гимназијама у прва два разреда средње школе износи 66%. Наведени подаци указују да Министарство просвете, науке и технолошког развоја води бригу о очувању културног и језичког идентитета свих народа који живе на територији Србије, али и значају познавања страних језика који млађим генерацијама могу пружити шире оквире како на друштвеном, тако и на културном и економском пољу.

Извори података:

- Канцеларија Владе Републике Србије за људска и мањинска права <http://www.ljudskaprava.gov.rs/index.php/yu/vesti/1118-15-godina-obelezavanja-medunarodnog-dana-maternjeg-jezika>
- Завод за унапређивање образовања и васпитања <http://www.zuov.gov.rs/poslovi/nastavni-planovi/nastavni-planovi-os-iss/?lng=lat>
- Покрајински секретаријат за образовање, прописе, управу и националне мањине – националне заједнице http://www.puma.vojvodina.gov.rs/etext.php?ID_mat=26&PHPSESSID=40c45p52c5noss8np6tvco6222
- UNESCO Interactive Atlas of the World's Languages in Danger <http://www.unesco.org/languages-atlas/index.php?hl=en&page=atlasmap&cc2=rs>
- Списак средњих школа у Србији у којима се настава обавља на језицима националних мањина <http://srednjeskole.edukacija.rs/nastava-na-jeziku-manjina>
- Вашић, Г., Ђорђевић, ЛЈ. 2010. *Ostvarivanje prava na službenu upotrebu jezika i pisama nacionalnih manjina u Republici Srbiji*. Београд: Заштитник грађана <https://www.pravamanjina.rs%2Fattachments%2Fizvestaj.pdf&usg=AFQjCNFNu4bNJ2s9Pr5foQtIVL6DAkBsXQ&sig2=jH1PQGS6nxGoKt37UHD-kw&bvm=bv.122676328,d.ZGg>
- Републички завод за статистику, Статистички годишњак Србије, 2012. – образовање http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/00/81/84/05_Obrazovanje.pdf
- Републички завод за статистику, Статистички годишњак Србије, 2013. – образовање http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/01/17/33/05_Obrazovanje.pdf

- Републички завод за статистику, Статистички годишњак Србије, 2014. – образовање <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/01/54/01/05-Obrazovanje.pdf>
- Републички завод за статистику, Статистички годишњак Србије, 2015. – образовање http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/01/91/96/05_Obrazovanje.pdf
- Републички завод за статистику, Статистички годишњак Републике Србије 2015 - образовање <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/Public/PageView.aspx?pKey=128>
- Udruženje Crnogoraca Srbije „Krstaš“ <http://www.krstas.rs/pdf/Mozaik%20-%20Krstas.pdf>
- Закон о службеној употреби језика и писма (*Службени гласник Републике Србије* 45/91, 53/93, 67/93, 48/94, 101/2005 – др. закон и 30/2010)
- Европска повеље о регионалним или мањинским језицима – Закон о ратификацији Европске повеље о регионалним или мањинским језицима (*Службени лист Србије и Црне Горе* – Међународни уговори 18/2005)
- Оквирна конвенција за заштиту националних мањина – Закон о потврђивању Оквирне конвенције за заштиту националних мањина (*Службени лист СРЈ* – Међународни уговори б/98)
- Закон о средњем образовању и васпитању (*Службени гласник Републике Србије*, 55/13)
- Закон о заштити права и слобода националних мањина (*Службени гласник Републике Србије*, 72/2009 – др. закон и 97/2013 – одлука УС)
- Закон о Националним саветима националних мањина (*Службени гласник Републике Србије* 72/2009, 20/2014 – одлука УС и 55/2014)
- Правилник о плану и програму образовања и васпитања за заједничке предмете у стручним и уметничким школама (*Службени гласник Републике Србије – Просветни гласник* б/90 и *Просветни гласник* 4/91, 7/93, 17/93, 1/94, 2/94, 2/95, 3/95, 8/95, 5/96, 2/02, 5/03, 10/03, 24/04, 3/05, 6/05, 11/05, 6/06, 12/06, 8/08, 1/09, 3/09, 10/09, 5/2010 и 8/2010 -исправка и 11/2013 од 28. 6. 2013. године)
- Правилник о наставном плану у гимназијама (*Службени гласник Републике Србије – Просветни гласник* 5/90 и *Службени гласник Републике Србије – Просветни гласник* 3/91, 3/92, 17/93, 2/94, 2/95, 8/95, 23/97, 2/2002, 5/2003, 10/2003, 11/2004, 18/2004, 24/2004, 3/2005, 11/2005, 2/2006, 6/2006, 12/2006, 17/2006, 1/2008, 8/2008, 1/2009, 3/2009, 10/2009, 5/2010 и 7/2011)
- Службени гласник Републике Србије – Просветни гласник број 7/95 и 26/04
- Правилник о ближним условима за остваривање двојезичне наставе (*Службени гласник Републике Србије* – 105/2015, 50/2016, 35/2017)

Додатни индикатор

У средњим стручним школама које образују ученике за четворогодишње стручно образовање, настава матерњег језика се у прва два разреда одвија 3 пута недељно, а за ученике који се образују за трогодишње стручно образовање у првом разреду 3 пута недељно и у другом разреду 2 пута недељно. У највећем броју средњих стручних школа се учи један страни језик који се похађа 2 пута недељно.

Настави матерњег језика и српског као нематерњег језика посвећено је у просеку 285 часова годишње, а настави страног језика 147 часова годишње. Израчунавањем целокупног годишњег

фонда часова у прва два разреда средње школе у Србији посвећеног језицима закључује се да 52,79% часова језика припада настави српског језика, 13,14% припада изучавању мањинских језика, док 34,07% од укупне наставе похађања језика припада изучавању страних језика. Индекс промоције вишејезичности у језичком образовању у средњошколском образовању (прва два разреда) износи 47%.

Табела 4: Процент наставе језика у прва два разреда средњошколског стручног образовања

Српски језик (матерњи језик и српски као нематерњи језик)	Локални и регионални језици (мањински језици)	Страни језик
52,79%	13,14%	34,07%

Извори података

- Завод за унапређивање образовања и васпитања (<http://www.zuov.gov.rs/poslovi/nastavni-planovi/nastavni-planovi-os-i-ss/?lng=lat>)
- Правилник о плану и програму образовања и васпитања за заједничке предмете у стручним и уметничким школама (Службени гласник Републике Србије – Просветни гласник б/90 и Просветни гласник 4/91, 7/93, 17/93, 1/94, 2/94, 2/95, 3/95, 8/95, 5/96, 2/02, 5/03, 10/03, 24/04, 3/05, 6/05, 11/05, 6/06, 12/06, 8/08, 1/09, 3/09, 10/09, 5/2010 и 8/2010 -исправка и 11/2013 од 28. 6. 2013. године)

Додатни индикатор

У уметничким школама који образују ученике за музичке, визуелне и балетске уметности настава матерњег језика и српског као нематерњег језика се у просеку обавља 3 пута недељно. Изузетак су поједини профили у школама за визуелну уметност (конзерватор културних добара, позлатар, гравер уметничких предмета, јувелир уметничких предмета, дрворезбар, клесар...), у оквиру којих се настава матерњег језика и српског језика као нематерњег језика реализује два пута недељно. Средње уметничке школе у Републици Србији нуде могућност образовања на језицима националних мањина. Тако у Гимназији за талентоване ученике “Бољаи” у Сенти ученици се на мађарском језику образују за ликовног техничара. На мађарском језику наставу похађају ученици Музичке школе и ученици Политехничке школе у Суботици, те ученици Школе за дизајн “Богдан Шупут” из Новог Сада који се образују за ликовног техничара.

У балетским и музичким школама уче се два страна језика, док се у школама за визуелну уметност слуша један страни језик. Настава из страних језика се обавља 2 пута недељно. Израчунавањем целокупног годишњег фонда часова у прва два разреда уметничке школе у Србији посвећеног језицима закључује се да 45,21% часова језика припада настави српског језика, 6,69% настави учења мањинских језика, док 48,10% од укупне наставе похађања језика припада изучавању страних језика. Индекс промоције вишејезичности у језичком образовању у средњошколском образовању (прва два разреда) износи 55%.

Табела 5: Процент наставе језика у прва два разреда средње уметничке школе

Српски језик (матерњи језик и српски као нематерњи језик)	Локални и регионални језици (мањински језици)	Страни језици	
		Први страни језик	Други страни језик
45,21%	6,69%	31,99%	16,11%
		48,10%	

Извор података

- Завод за унапређивање образовања и васпитања (<http://www.zuov.gov.rs/poslovi/nastavni-planovi/nastavni-planovi-os-i-ss/?lng=lat>)
- Правилник о плану и програму образовања и васпитања за заједничке предмете у стручним и уметничким школама (Службени гласник Републике Србије – Просветни гласник 6/90 и Просветни гласник 4/91, 7/93, 17/93, 1/94, 2/94, 2/95, 3/95, 8/95, 5/96, 2/02, 5/03, 10/03, 24/04, 3/05, 6/05, 11/05, 6/06, 12/06, 8/08, 1/09, 3/09, 10/09, 5/2010 и 8/2010 -исправка и 11/2013 од 28. 6. 2013. године)

Уметничко образовање

На основу програмских циљева, исхода, предметних компетенција и стандарда у складу са препорукама из европских докумената (Оквир конвенције о вредности наслеђа културе за друштво - Савет Европе, 2005; Правци развоја уметничког образовања - УНЕСКО, 2006; Европска агенда за културу у глобализованом свету - Европска комисија, 2007; Резолуција савета за европску агенду за културу - Савет Европске уније, 2007; Бели папир о интеркултуралном дијалогу - Савет Европе, 2008; Резолуција о уметничком образовању у Европској унији - Европски парламент, 2009; Циљеви развоја уметничког образовања - УНЕСКО, 2010) дефинисано је да квалитетно опште уметничко образовање доприноси развоју, неговању и очувању националног културног идентитета, одрживом развоју земље и формирању свести о светској културној баштини. Такође, квалитетно опште уметничко образовање доприноси целовитом развоју личности, а самим тим и развоју друштва. Учењем општеобразовних уметничких предмета развија се опажање, апстрактно и критичко мишљење, имагинација и креативност, самопоуздање и самопоштовање, тимски дух и вештине сарадње, разумевање, емпатија, хуманост, толеранција, што омогућава пун когнитивни, емоционални и социјални развој. Општеобразовни уметнички предмети су интердисциплинарни и обухватају садржаје који се могу повезати са садржајима било којег наставног предмета, животним и радним ситуацијама, што омогућава успешну комуникацију и правилно тумачење информација различитих врста.

У Републици Србији опште уметничко образовање се у основној школи и гимназији стиче учењем општеобразовних предмета музичка култура и ликовна култура, а у стручним школама учењем општеобразовних предмета музичка уметност и/или ликовна култура. У појединим стручним профилима уче се неки уметнички предмети (ученици који се школују у архитектонским графичким, угоститељским, текстилним школама...), али су ти предмети у функцији струке и за упис у те профиле није потребно полагање пријемног испита за проверу даровитости. У специјализованим уметничким школама даровити ученици добијају стручно уметничко образовање.

У Републици Србији не постоје општеобразовни уметнички предмети у којима се изучавају аудио-визуелне уметности и плес. Понешто је уграђено у програме других предмета: плес се учи у оквиру програма предмета музичка култура и физичко васпитање; драма у оквиру програма предмета српски језик и српски језик и књижевност; филм у оквиру програма предмета ликовна култура и српски језик. Наиме, у Републици Србији постоји само једна школа, приватна средња

школа (Артимедија у Београду), у којој се уче огледни програми који школују ученике за занимања у драмским уметностима (Сарадник у драмској уметности-оглед) и јавном информисању (Новинар сарадник-оглед). Ови огледни профили су тренутно у процесу преласка у редован систем.

Индикатор

Процент часова уметничког образовања у односу на укупан број часова у првом и другом разреду средње школе

Процес

Док су у основним школама часови уметничког образовања са више од 10% од укупног броја часова заступљени у образовању (у првом образовном циклусу 12,35% од укупног броја часова; у другом образовном циклусу 11% од укупног броја часова), у средњим школама проценат часова општег уметничког образовања је драстично мањи.

Фонд часова предмета музичка култура и ликовна култура у средњим стручним школама је одређен Правилником о плану и програму образовања и васпитања за заједничке предмете у стручним и уметничким школама, а у гимназијама Правилником о наставном плану у гимназијама.

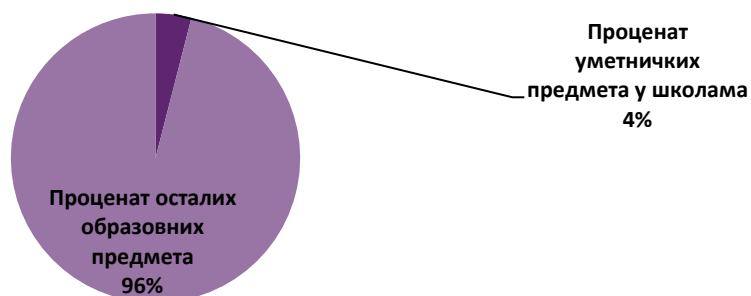
Члан 26. Закона о средњем образовању и васпитању као факултативни облик образовно–васпитног рада наводи и секције у којима се обављају културно–уметничке активности. Овај вид образовања обавезан је за ученике који се за њега одреде и према члану 28. наведеног закона ученик може да има 4 часа факултативне наставе недељно. Са друге стране, *Стратегија развоја образовања у Србији до 2020. године* у делу IV – „Средње опште и уметничко образовање и васпитање“ предлаже усвајање нових школских програма и обогаћивање садржајима уметничких дисциплина које имају велики потенцијал. На овај начин би се омогућило повезивање садржаја из културе и уметности са садржајима многих наставних предмета и формирање свести о улози културе и уметности у животним и радним ситуацијама.

Резултат

У гимназијама у прва два разреда средње школе часови музичке културе и ликовне културе се похађају једном недељно, што чини у првом разреду 6,66% уметничких предмета у односу на укупан број часова, а у другом разреду 6,30%. Изузетак чини Филолошка гимназија у којој у првом разреду 9,00% часова чине уметнички предмети, односно 10,00% часова у другом разреду. Са друге стране, током образовања у Математичкој гимназији ученицима се не пружа образовање из уметничких предмета, док су у Рачунарској гимназији предмети музичка култура и ликовна култура интегрисани у један час уметности (пола часа за ликовну, а пола за музичку културу), због чега није могуће применити савремене методе којима се развија стваралачко мишљење.

Узимајући у обзир све смерове гимназија у Републици Србији добија се податак да се у прва два разреда обави 324 часа посвећена уметности у односу на 8.084 часа свих образовних наставних предмета, те проценат уметничког образовања у односу на укупан број часова у првом и другом разреду гимназије износи 4,00%.

Приказ 1: Процент часова општег уметничког образовања у односу на укупан број часова у првом и другом разреду гимназијског образовања

Извори података

- Завод за унапређивање образовања и васпитања (<http://www.zuov.gov.rs/poslovi/nastavni-planovi/nastavni-planovi-os-i-ss/?lng=lat>)
- Правилник о плану и програму образовања и васпитања за заједничке предмете у стручним и уметничким школама (*Службени гласник Републике Србије – Просветни гласник* 6/90 и *Просветни гласник* 4/91, 7/93, 17/93, 1/94, 2/94, 2/95, 3/95, 8/95, 5/96, 2/02, 5/03, 10/03, 24/04, 3/05, 6/05, 11/05, 6/06, 12/06, 8/08, 1/09, 3/09, 10/09, 5/2010 и 8/2010 -исправка и 11/2013 од 28. 6. 2013. године)
- Правилник о наставном плану у гимназијама (*Службени гласник Републике Србије – Просветни гласник* 5/90 и *Службени гласник Републике Србије – Просветни гласник* 3/91, 3/92, 17/93, 2/94, 2/95, 8/95, 23/97, 2/2002, 5/2003, 10/2003, 11/2004, 18/2004, 24/2004, 3/2005, 11/2005, 2/2006, 6/2006, 12/2006, 17/2006, 1/2008, 8/2008, 1/2009, 3/2009, 10/2009, 5/2010 и 7/2011)
- Закон о средњем образовању и васпитању (*Службени гласник Републике Србије* 55/2013)
- Стратегија развоја образовања у Србији до 2020. године (*Службени гласник Републике Србије* 107/2012)

Додатни индикатор

У средњим стручним школама, у класичним профилима, проценат заступљености уметничких предмета у првом разреду износи од 3,50% до 5,50%, а у другом разреду од 6,00% до 10,00%, јер је целокупни годишњи фонд часова мањи.

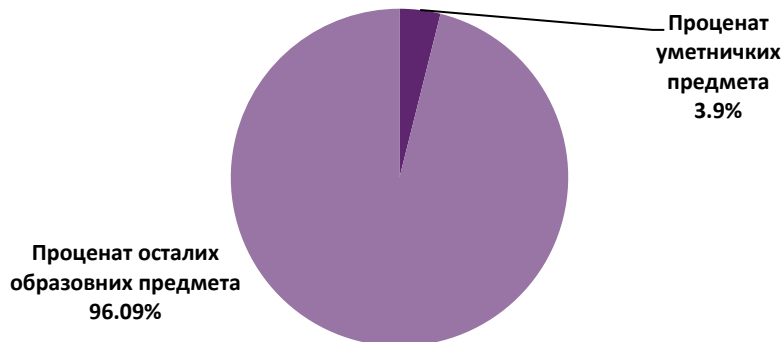
Резултат

Ученици који похађају класичне (нереформисане) профиле у средњим стручним школама у првом разреду имају наставу из музичке уметности – 1 час недељно, а у другом разреду наставу из ликовне културе – 1 час недељно, док ученици који похађају реформисане профиле имају само један час уметности у једној години учења (или музичка уметност или ликовна култура), или уопште немају опште уметничко образовање.

Узимајући у обзир све класичне (или неререформисане) профиле у средњим стручним школама у Републици Србији добија се податак да се у прва два разреда средње школе обави 5.403 часа

посвећена уметности у односу на 138.290 часова свих образовних наставних предмета, те проценат уметничког образовања у односу на укупан број часова у првом и другом разреду средњих стручних школа износи 3,91%. У реформисаним профилима овај проценат је дупло мањи.

Приказ 2: Процент часова уметничког образовања у односу на укупан број часова у првом и другом разреду средње школе у класичним профилима

Извор података

- Завод за унапређивање образовања и васпитања (<http://www.zuov.gov.rs/poslovi/nastavni-planovi/nastavni-planovi-os-i-ss/?lng=lat>)
- Правилник о плану и програму образовања и васпитања за заједничке предмете у стручним и уметничким школама (Службени гласник Републике Србије – Просветни гласник 6/90 и Просветни гласник 4/91, 7/93, 17/93, 1/94, 2/94, 2/95, 3/95, 8/95, 5/96, 2/02, 5/03, 10/03, 24/04, 3/05, 6/05, 11/05, 6/06, 12/06, 8/08, 1/09, 3/09, 10/09, 5/2010 и 8/2010 -исправка и 11/2013 од 28. 06.2013. године)

Додатни индикатор

У музичким и балетским школама у Републици Србији се уопште не изучавају визуелне уметности, те, према речима представника Завода за унапређивање образовања и васпитања, ученици не стичу довољно општег уметничког образовање које им је неопходно за квалитетно обављање будућег занимања. У неким школама за визуелну уметност изучава се наставни предмет музичка уметност у свим разредима са фондом од једног часа недељно. Са друге стране, ови ученици се образују за уметничка занимања (балетске играче, музичке извођаче, ликовне техничаре...), те у оквиру стручних предмета изучавају уметничке предмете.

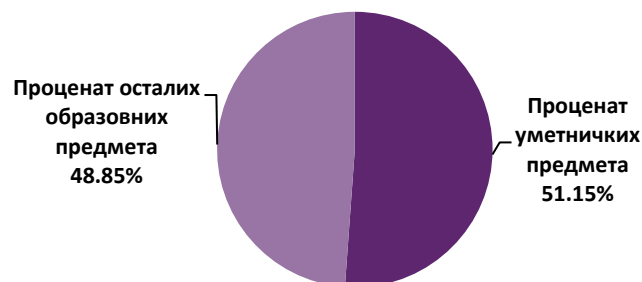
Резултат

Сагледавањем укупног броја стручних уметничких предмета и осталих образовних предмета у балетским школама израчунава се да је 57,94% наставног градива посвећено уметности. У музичким школама је 50,09% часова посвећено музици, док је у школама за визуелну уметност 50,00% наставе посвећено ликовној уметности и занатима.

Узимајући у обзир све образовне профиле у средњим уметничким школама у Републици Србији добија се податак да се у прва два разреда обави 16.161 час посвећен стручним уметничким предметима у односу на 31.596 часа свих наставних предмета, те проценат уметничког

образовања у односу на укупан број часова у првом и другом разреду средње уметничке школе износи 51,15%.

Приказ 3: Процент часова стручног уметничког образовања у односу на укупан број часова у првом и другом разреду средње уметничке школе

Извор података

- Завод за унапређивање образовања и васпитања (<http://www.zuov.gov.rs/poslovi/nastavni-planovi/nastavni-planovi-os-i-ss/?lng=lat>)
- Завод за унапређивање образовања и васпитања, наставни планови за уметничке школе (<http://www.zuov.gov.rs/nastavni-planovi>)
- Правилник о о плану и програму образовања и васпитања за заједничке предмете у стручним и уметничким школама (Службени гласник Републике Србије – Просветни гласник 6/90 и Просветни гласник 4/91, 7/93, 17/93, 1/94, 2/94, 2/95, 3/95, 8/95, 5/96, 2/02, 5/03, 10/03, 24/04, 3/05, 6/05, 11/05, 6/06, 12/06, 8/08, 1/09, 3/09, 10/09, 5/2010 и 8/2010 -исправка и 11/2013 од 28. 6. 2013. године)

Додатни индикатор

У Републици Србији постоји 46 средњих уметничких школа које образују ученике из области музичке уметности, балетских уметности и визуелних уметности. Наиме, у Србији има 29 средњих музичких школа, 3 средње балетске школе, 6 средњих школа за визуелну уметност и 8 мешовитих средњих школа у којима се уче и уметнички профили.

Уметничке школе у току једне школске године похађа више од 6.000 ученика од 15 до 18 година старости. Међу овим ученицима бројније су особе женског пола, те више од 60% ученика уметничких школа у Србији су девојчице. Према подацима Републичког завода за статистику (од школске 2010/2011. године), сваке године средње стручно уметничко образовање стекне више од 1.300 особа.

Табела 6: Укупан број ученика који се образују у средњим уметничким школама и број ученика који су завршили средње уметничке школе – упоредни преглед према школским годинама

Школска година	Укупан број ученика који похађају средњу уметничку школу		Број ученика који је завршио средњу уметничку школу
	укупно	женски пол	укупно
2010/2011	6.177	3.858	1.309
2011/2012	6.222	3.927	1.396
2012/2013	6.122	3.888	1.411
2013/2014	5.862	3.728	1.422

Извор података

- Статистички годишњак Србије, 2012. – образовање http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/00/81/84/05_Obrazovanje.pdf
- Статистички годишњак Србије, 2013. – образовање http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/01/17/33/05_Obrazovanje.pdf
- Статистички годишњак Србије, 2014. – образовање <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/01/54/01/05-Obrazovanje.pdf>
- Статистички годишњак Србије, 2015. – образовање http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/01/91/96/05_Obrazovanje.pdf
- Завод за унапређивање образовања и васпитања <http://www.zuov.gov.rs>
- <http://srednjeskole.edukacija.rs/drzavne-srednje-skole/svi-gradovi>
- <http://srednjeskole.edukacija.rs/privatne-srednje-skole>
- Портал Музичких школа Србије <http://portalms.galis.rs>

Професионално усавршавање у култури

Професионални тренинзи и терцијарно образовање (високо образовање) у сектору културе у многоме доприносе јачању институција културе. Као најбитнија културна поља одређени су наслеђе, музика, ликовне и примењене уметности, менаџмент у култури и филм.

У Србији је први универзитет основан 1905. године у Београду. Од тада до данашњих дана Република Србија је основала 9 универзитета у 6 градова (Београд, Нови Сад, Ниш, Крагујевац, Нови Пазар и Приштина) који су постали универзитетски центри и 27 високих школа струковних студија. Последњих година у Србији је основано 12 приватних универзитета и 7 приватних високих школа струковних студија. Високо/терцијарно образовање у Републици Србији регулисано је *Законом о виском образовању*.

Индикатор

Индекс кохерентности и покривености техничког и стручног образовања и обука терцијарног образовног система у сектору културе

Процес

Према CDIS Унесковој класификацији под наслеђем се подразумевају архитектура, конзервација, рестаурација, археологија, историја, етнологија и антропологија, док је историја уметности уврштена у визуелне и примењене уметности. У Републици Србији наслеђе се проучава на филозофским факултетима (у Београду, Новом Саду, Нишу и Приштини) на студијским групама за историју, историју уметности, археологију, етнологију и антропологију, док се архитектура изучава на техничким факултетима, а наслеђе се на њима учи само у оквиру једног предмета на основним студијама.

На 10 државних факултета, на једној државној високој школи струковних студија и на једном приватном факултету и једној приватној високој струковној школи изучава се наслеђе. Ипак, образовање из археологије и етнологије могуће је добити само на Филозофском факултету

Универзитета у Београду, док се образовање из архитектуре пружа на свим државним универзитетима. На приватним универзитетима је у мањој мери заступљено изучавање наслеђа, те студенти имају могућност образовања из архитектуре и конзервације и рестаурације, док образовање на пољу класичних друштвено-хуманистичких наука (историје, археологије и етнологије) не постоји. Ипак, неки приватни универзитети дају образовање из студија културе и медија, па чак и оног корпуса знања који се назива дигиталном хуманистиком. Посебно је значајно изучавање наслеђа на Универзитету уметности, са аспекта конзервације и рестаурације и са аспекта менаџмента и медијације и интерпретације наслеђа.

Образовање из музичких уметности стиче се на 5 државних факултета и на једном приватном факултету. И у случају изучавања музичке уметности постоје разлике између државних и приватних факултета. Наиме, на државним факултетима студенти се првенствено обучавају за композицију, дириговање, музичко извођење (инструменти), музикологију, музичку педагогију и соло певање, док се наведене музичке гране не изучавају на приватном универзитету, већ се стиче само практично образовање из музичке продукције и дизајна звука. Ови програми такође постоје и на Факултету драмских уметности који је први увео образовање из домена снимања и дизајна звука.

Визуелна уметност изучава се на 8 државних факултета, на 3 државне школе високих струковних студија и на 6 приватних универзитета. На државним и приватним универзитетима студенти имају могућност школовања из сликарства и графичког дизајна, али се, с друге стране, могућност учења историје уметности пружа искључиво на државним универзитетима.

Менаџменту у култури више су окренути приватни универзитети, мада је најстарија катедра за менаџмент у култури основана још 1960. године на Факултету драмских уметности (Универзитет уметности у Београду), а данас се он учи на још три приватна универзитета и једној државној високој струковној школи.

Уз област филма и фотографије додата је и област позоришта, а терцијарно образовање из наведених области се пружа на четири државна а и три приватна универзитета. И државни и приватни универзитети обучавају студенте првенствено за глуму, драматургију, позоришну продукцију, радио продукцију, филмску и ТВ режију, филмску и ТВ продукцију, монтажу и камеру, фотографију. Унескова CDIS класификација фотографију сврстава у категорију филм и слика, а у Републици Србији фотографија се изучава као студијски програм на факултетима за визуелну уметност, као и на филмским школама.

Ова класификација науке и уметности утврђена је Правилником о листи стручних, академских и научних назива. За потребе Унескове CDIS методологије коришћена је Унескова класификација терцијарног образовања. Сви наведени студијски програми су акредитовани 2014. и 2015. године од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Поред основних студија у трајању од 3 и 4 године, према Болоњској декларацији, у Републици Србији постоје и мастер и докторске студије, на којима се, на државним и приватним универзитетима, студенти школују и за област културе, односно за поље наслеђа, музичке уметности, ликовних и примењених уметности, филма, фотографије, позоришта и менаџмента у култури. На мастер студијама архитектуре постоје посебни програми из области наслеђа, као и специфични предмети на докторским студијама. Мастер програм за превентивну конзервацију развија се на приватном универзитету.

На Универзитету уметности у Београду студенти у оквиру мастер студија похађају студијски програм „Културна политика и менаџмент (интеркултурализам и медијација на Балкану)“ који представља програм специфичних професионалних усмерења у области менаџмента у култури и уметности, културне политике, комуникација и медија. Овај програм је стекао титулу Унеско катедре и акредитован је од стране два француска универзитета Institut d'Etudes Politiques de Grenoble (Université Pierre Mendès-France) i Université Lyon 2, а подржан је и од стране других универзитета, професионалних организација и експерата из целе Европе. Докторске студије из области менаџмента културе постоје на Факултету драмских уметности, где је највећи број професора и предавача на свим факултетима у региону и стекао докторско звање.

Техничка едукација (обуке и курсеви) на пољу културе највише се одржавају у области менаџмента у култури, музике, драмских и визуелних уметности и фотографије. Обуке и курсеве држе различите организације у јавном и цивилном сектору, а универзитети и преко својих летњих школа и центара за развој каријере (Универзитет у Београду, Универзитет у Новом Саду) или центара за професионалну едукацију (Универзитет уметности). Посебна пажња се поклања припремама за увођење драмског образовања у школе и припреми кадрова (учитеља и наставника) за драмско образовање, на чему углавном раде невладине организације: Центар за драму у едукацији и уметности CEDEUM, Базаарт, Дах Театар и други.

Обуке и курсеве у области наслеђа, конзервације и рестаурације за запослене у култури и за публику организује Централни институт за конзервацију – републичка установа културе.

Техничка едукација у сектору менаџмента у култури била је изузетно заступљена у Србији од 1995. године кроз рад цивилног друштва и независних и професионалних асоцијација (Музејско друштво Србије, Удружење библиотекара и тако даље.). Од 2002. до 2008. године Центар за професионалну едукацију и консалтинг у култури и медијима Универзитета уметности је одржавао обуку намењену институционалном систему културе у Србији, од културних центара, преко музеја, библиотека, до организација наслеђа и оних у домену културног туризма. Данас семинаре менаџмента и маркетинга у култури води и Независна културна сцена Србије, Унескова катедра за културни менаџмент и културну политику, а спорадично и други актери (у оквиру дизајн инкубатора Нова Искра, Креативног менторства, појединих фестивала и манифестација, летњих школа и слично,).

Последњих неколико година се спорадично одржавају едукације у домену међународне културне сарадње, културне дипломатије и културног туризма, предузетништва, фандрејзинга и припреме за учешће у међународним пројектима.

Резултат

Резултат 1.00 показује да држава улаже у терцијарно образовање у области културе, тиме креирајући младе кадрове за све сфере културе. Организовање студија и курсева у области културе доприноси обагаћивању различитих облика уметничког изражавања.

Табела 7: Терцијарно образовање и техничка едукација у сектору културе

	Терцијарно образовање	Техничка едукација
Наслеђе	X	X
Музика	X	X
Визуелне уметности	X	x
Менаџмент у култури	X	x

Филм и фотографија	X	x
Резултат	1.00	

Извори података

- Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, Акредитовани студијски програми (<http://www.kapk.org/images/stories/Vodic19.06.2015a.pdf>)
- Закон о високом образовању (*Службени гласник Републике Србије* 76/2005 и 68/2015)
- Правилник о листи стручних, академских и научних назива (*Службени гласник Републике Србије* 30/2007, 112/2008, 72/2009, 81/2010)
- Закон о образовању одраслих (*Службени гласник Републике Србије* 55/13)
- Универзитет уметности Београд
(<https://www.culturalmanagement.ac.rs/rs/see/organization/master-programme-cultural-policy-and-management-interculturalism-and-mediation-in-the-balkans-1>)
- Факултет драмских уметности, студијски програми у области менаџмента у култури и културне политике (основне, мастер и докторске)
(<http://www.fdu.edu.rs/strane/menadzment-i-produkcija-pozorista-radija-i-kulture/306> ; <http://www.fdu.edu.rs/strane/menadzment-kulture-i-medija-master-akademske-studije/334> ; <http://www.fdu.edu.rs/strane/doktorske-naucne-studije-menadzmenta-kulture-i-medija/324>)
- <http://fakulteti.edukacija.rs/univerziteti/drzavni>
- <http://fakulteti.edukacija.rs/univerziteti/privatni>
- Централни институт за конзервацију (<http://www.cik.org.rs/edukacija/>)
- Отворени универзитет „Знање“ (<http://www.ouznanje.co.rs/kursevi/prekvalifikacija>)
- Центар за образовање и културу „Божидарац - 1947“ (<http://bozidaradzija.com>)
- MNG центар (<http://www.mngcentar.com/Site/Course/Details/467375c2-206b-49e8-9341-74cc191195d2>)
- Academia Educativa (<http://www.academiaeducativa.org/muzicka.html>)
- Bazaart – Drama education (<http://bazaart.org.rs/category/projekti/islands/>)
- Независна културна сцена Србије (<http://www.nezavisnakultura.net/index.php/sr-YU/>)
- Дах Театар – Центар за позоришна истраживања (<http://www.dahteatarcentar.com/>)
- Дизајн инкубатор Нова искра (<http://www.novaiskra.com/sr>)
- Dragičević-Šešić, M. 2008. *Teaching transnational cultural cooperation in Europe today: situation and perspective*, International Conference: Education: Art & Media in the process of European integrations, conference proceedings. Beograd: Institut za pozorište, film, radio i televiziju, Fakultet dramskih umetnosti: 199-218
- Dragičević Šešić, M. 2009. Educational Programmes in Strategic Cultural Management within the Regional Context. *Cultural Policy and Management (KPY) Yearbook*. Istanbul: Boekmanstudies and Istanbul Bilgi University Press: 99-108
- Dragičević Šešić, M.2011. Fifty years of Cultural Management in Serbia and at the University of arts in Belgrade, in: *International Arts Management Concept: Higher Education for the Market, CIAM IV*: 141 – 150

- Dragičević Šešić, M. 2014. Inspiring the visions – developing excellence: cultural managers who are challenging the system (for a new culture of memory and ethics in cultural work), in: *CULTURE AT THE EDGES, Celebrating 25 years of Trans-European Training from Barcelona to Delphi, Marcel Hicter*. Brussels
- Dragičević Šešić, M. 2014. Capacity building programs – how to keep institutional memory and regional collective consciousness alive, in: *Another Europe, ECF*. Amsterdam
- Dragičević Šešić, M., Tomka, G. 2014. *National report on the state of cultural policy and intercultural dialogue in Serbia*. Project: Evaluation of Cultural Policies and EU funded programs as Promoters of Cultural Diversity and Intercultural Dialogue in the Balkans. In *Culture and Sustainability in times of crises, University of Arts Conference Proceedings*. Belgrade: 316-329.
- Education of Cultural Managers in Serbia – 50 years, *Proceedings of the Faculty of Drama Arts. Zbornik Fakulteta dramskih umetnosti n. 19*. 2011. Belgrade: Faculty of Drama Arts
- *Re:construction, 10 years of the Swiss cultural program in Serbia (2002-2009)*. Beograd. 2009.

Додатни индикатор

Према подацима Републичког завода за статистику у току сваке школске године више од 20.000 студената упише факултете на којима се изучавају уметничке и друштвено–хуманистичке науке¹. Међу овим студентима више од 80,00% њих академске студије упише на државним универзитетима.

На факултетима и високим школама у Републици Србији који школују студенте из области музичких уметности, ликовних уметности, примењених уметности и дизајна, драмских и аудио-визуелних уметности, историје уметности, антропологије, етнологије, археологије и историје за стручна и академска звања, у току једне школске године стручне називе I, II и III степена стекне више од 4.000 грађана. Наиме, према подацима Републичког завода за статистику, највећи број студената, њих 5.456, односно 21,38% од укупног броја уписаних, је високу школу или факултет завршио током 2013. године.

Табела 8: Број особа које су стекле стручна и академска звања у области ументости и хуманистичких наука у односу на укупан број уписаних студената у току једне школске године, у %

Година	Државни универзитети	Приватни универзитети	Државне високе струковне школе	Приватне високе струковне школе	Укупно
2011. година	17,46%	1,38%	1,75%	0%	20,59%
2012. година	13,92%	1,42%	1,75%	0%	17,09%
2013. година	18,17%	1,26%	1,95%	0%	21,38%

¹ Према Међународним стандардима класификација у образовању (ISCED) под класом Уметност и хуманистичке науке подразумевају се: аудио–визуелне технике и медијска продукција, мода, унутрашњи и индустријски дизајн, лепе уметности, уметнички занати, музике и извођачке уметности, религија и теологија, историја и археологија, филозофија и етика, филологија, лингвистика и интердисциплинарни програми и квалификације које укључују уметност и хуманистичке науке.

Потребно је напоменути да постоје студије које под сектором културе обухватају и шири спектар занимања (ИТ сектор, инжењерство, копирајтинг /copywriting/ и други) која су директно укључена у креативну продукцију. Стога се може рећи да је више од 6.530 људи у Србији, са стеченим стручним и академским образовањем, ангажовано у сектору културе.

Извор података

- Микић, Н. 2014. Creative Industries Serbia. Beograd: Foundation Creative Economy Group <http://www.kreativnaekonomija.com/studije>
- Статистички годишњак Републике Србије 2012.
година http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/00/81/84/05_Obrazovanje.pdf
- Статистички годишњак Републике Србије 2013.
година http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/01/17/33/05_Obrazovanje.pdf
- Статистички годишњак Републике Србије 2014.
година <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/01/54/01/05-Obrazovanje.pdf>
- Статистички годишњак Републике Србије 2015.
година http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/01/91/96/05_Obrazovanje.pdf
- Студенти факултета и високих школа који су стекли стручна и академска звања у 2013.
години <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/01/74/47/as20052015.pdf>

ВЛАДИНЕ ПОЛИТИКЕ

Димензија Владине политике испитује оквир културног управљања процењивањем оквира за заштиту и промоцију културе, институционалних оквира за културу, културних права и културне разноликости, као и дистрибуције одабраних културних инфраструктура које олакшавају учешће у културном животу, а такође успоставља и институционалне механизме за учешће цивилног друштва у доношењу одлука.

Културно управљање обухвата постављање стандардних оквира, јавних политика инфраструктуре, институционалних капацитета и процеса којима је циљ унапређење инклузивног културног развоја, структурисање динамичних културних сектора, те промовисање различитости. Културно управљање креира услове под којима се остварују културна права од кључне важности за развој мирољубивог друштва у којем појединци имају могућност да воде испуњене, креативне животе у складу са својим вредностима. Дакле, културно управљање игра кључну улогу у стварању услова да култура у потпуности доприноси правно утемељеном људском развоју.

Оквир за заштиту и промоцију културе

Овај индикатор анализира следеће аспекте:

- У којој мери су међународни правни инструменти који утичу на развој културе, културних права и културне разноликости ратификовани и/или усвојени, и национални правни оквир установљен са циљем да препозна и омогући спровођење преузетих обавеза;
- У којој мери национално законодавство и прописи регулишу интервенције имплементиране од стране државе и других заинтересованих страна које имају за циљ да промовишу културни сектор и процес из перспективе развоја;
- Основне циљеве јавне културне политике.

Индикатор

Индекс развоја оквира за постављање стандарда за заштиту и промоцију културе, културних права и културне разноликости

Резултат

Укупан резултат износи 0,98 од максималног резултата 1.

Што се тиче засебних резултата:

- Међународни/наднационални ниво - резултат је 0,95/1
- Национални ниво - резултат је 1/1

Када је у питању међународни и наднационални ниво Република Србија је ратификовала и усвојила многе међународне правне инструменте, али тек треба да ратификује: Опциони протокол уз Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима; Конвенцију о заштити подводног културног наслеђа; Конвенцију о украденим или илегално извезеним предметима од културног значаја UNIDROIT; Споразум СТО о трговинским аспектима права интелектуалне својине – TRIPS.

Устав Републике Србије који уређује и питања у области културе, изричито забрањује сваки облик дискриминације и уједно наводи облике дискриминације (члан 21). Забрањује се сваки облик непосредне или посредне дискриминације, по било ком основу, између осталог и по основу културе.

Чланом 48. Устава, који се односи на подстицање уважавања разлика, утврђено је да мерама у образовању, култури и јавном обавештавању, Република Србија подстиче разумевање, уважавање и поштовање разлика које постоје због посебности етничког, културног, језичког или верског идентитета њених грађана. Устав гарантује слободу научног и уметничког стварања, односно чланом 73. утврђено је да је научно и уметничко стваралаштво слободно, да се ауторима научних и уметничких дела јемче морална и материјална права, у складу са законом, као и да Република Србија подстиче и помаже развој науке, културе и уметности. Припадници националних мањина, сходно одредби члана 75. став 2. путем колективних права, непосредно или преко својих представника, учествују у одлучивању или сами одлучују о појединим питањима везаним за своју културу. Чланом 79. Устава којим се регулише право на очување посебности, утврђује се да припадници националних мањина имају право на изражавање, чување, неговање, развијање и јавно изражавање, између осталог, и културне посебности.

Припадници националних мањина могу да оснивају културна удружења, која добровољно финансирају. Република Србија признаје културним удружењима националних мањина посебну улогу у остваривању права припадника националних мањина, како је утврђено чланом 80. Устава Републике Србије.

Устав утврђује обавезу Републике Србије да подстиче дух толеранције и међукултурног дијалога., Тако је чланом 81. утврђено да у области образовања, културе и информисања подстиче дух толеранције и међукултурног дијалога, и да предузима ефикасне мере за унапређење узајамног поштовања, разумевања и сарадње међу свим људима који живе на њеној територији, без обзира на њихов етнички, културни, језички или верски идентитет.

Општа дужност и обавеза чувања културног и историјског наслеђе утврђена је чланом 89. према коме је свако, у складу са законом, дужан да чува природне реткости и научно, културно и историјско наслеђе, као добра од општег интереса. Поред тога прописује се и да је посебна одговорност за очување наслеђа на Републици Србији, аутономним покрајинама и јединицама локалне самоуправе.

Закон о култури ступио је на снагу 2009. године. Као једно од начела овај закон је препознао разноликост културних израза (члан 3. тачка 5 - уважавање културних и демократских вредности европске и националне традиције, и разноликости културних израза). Закон дефинише општи интерес у култури (члан 6), у оквиру којег и стварање услова за подстицање културног и уметничког стваралаштва (тачка 2); подстицање и помагање културних израза који су резултат креативности појединаца, група и друштава Срба у иностранству (тачка 9); подстицање, унапређење и стварање услова за развој међународне културне сарадње (тачка 10); спровођење и унапређивање едукације у области културе (тачка 12); подстицање примене нових технологија у култури и дигитализације(тачка 13); подстицање процеса дигитализације и развоја дигиталне истраживачке инфраструктуре у области заштите културног наслеђа и уметности (тачка 13а).

Једна од најважнијих промена коју Закон о култури доноси је и дефиниција субјеката у области културе - установе културе, удружења у култури, уметници, сарадници, односно стручњаци у култури и друго.. Закон управо регулише основне принципе функционисања свих ових субјеката.

Исти закон регулише и питања у вези са финансирањем установа културе (члан 74, 75), као и финансирање и суфинансирање пројеката у култури (члан 76).

Установе чији су оснивачи Република Србија, аутономна покрајина, односно јединица локалне самоуправе, финансирају се или суфинансирају из буџета оснивача и других извора предвиђених овим законом. Висину средстава за финансирање, односно суфинансирање програма установа утврђује оснивач, на основу стратешког плана и предложеног годишњег програма рада установе, који укључује програмске активности, као и предлог средства потребних за финансирање текућих расхода и издатака.

Када је у питању финансирање и суфинансирање пројеката у култури (члан 76), путем годишњих јавних конкурса које расписује министарство, орган аутономне покрајине, односно орган јединице локалне самоуправе, прикупљају се предлози за финансирање или суфинансирање пројеката у култури, као и пројеката уметничких, односно стручних и научних истраживања у култури. Право учешћа на конкурсима имају установе, уметничка и друга удружења регистрована за обављање делатности културе, као и други субјекти у култури, осим установа културе чији је

оснивач Република Србија, аутономна покрајина или јединица локалне самоуправе. Право учешћа имају и установе, удружења и други субјекти у култури, који су у иностранству регистровани за обављање културне делатности, а у циљу очувања и промоције српске културе у иностранству. О избору пројеката по расписаном јавном конкурс одлучује стручна комисија коју образује орган који расписује конкурс. Чланови комисије се бирају из реда угледних и афирмисаних уметника и стручњака у култури посебно за сваку област културне делатности која је предмет конкурса, а средства за рад комисија обезбеђују се у буџету Републике, односно аутономне покрајине, односно јединице локалне самоуправе.

Када су у питању изузетно значајни пројекти које није било могуће планирати унапред, а који испуњавају најмање три критеријума из акта који утврђује Влада (Уредба о критеријумима, мерилима и начину избора пројеката у култури који се финансирају и суфинансирају из буџета Републике Србије, аутономне покрајине, односно јединица локалне самоуправе), Министарство, орган аутономне покрајине и орган јединице локалне самоуправе могу закључивати уговоре о суфинансирању пројеката и без јавног конкурса. За те намене може се ангажовати највише до 25% на годишњем нивоу од укупне масе одобрених буџетских средстава за текућу годину.

Наведена Уредба у складу је са начелима културног развоја, а нарочито уз уважавање културних и демократских вредности локалне, регионалне и националне традиције, културне разноликости, очување културе националних мањина и очување добара од посебног значаја за културу и историју српског народа, која се налазе ван територија Републике Србије.

Исти члан Закона регулише и плаћање партиципације за међународне фондове, суфинансирање и финансирање програма и пројеката који су у складу са потписаним међународним уговорима, програма и пројеката који се спроводе у сарадњи са међународним организацијама, пројеката који проистичу из потписаних или потврђених међународних билатералних споразума, програма, протокола и меморандума о сарадњи у области културе и других међународних обавеза. Сва средства обезбеђују се у буџету Републике Србије.

Република Србија је Унескову *Конвенцију о заштити и унапређењу разноликости културних израза* ратификовала 2009. године и донела *Закон о потврђивању Конвенције*. Потврђивањем ове Конвенције, обезбеђени су услови за примену првог међународног инструмента који регулише питања очувања и развијања културне разноликости, чиме се битно утиче на остваривање фундаменталних слобода и права грађана. Потврђивање Конвенције подстицајно се одразило на развој културног система Србије. Концепт културне разноликости улази у оквир законске регулативе, пре свега кроз системски *Закон о култури* где се представља као једно од начела културног развоја на којем се заснива остваривање општег интереса у култури, а затим и у оквиру других усвојених закона (на пример *Закон о кинематографији*) и дугорочних планских докумената као што су *Стратегија развоја система јавног информисања до 2016. године* и *будућа Стратегија развоја културе Републике Србије*.

Спроведене су мере институционалне и стручне подршке развоју културних индустрија, оснивањем оперативних радних тела Министарства културе и информисања и стварања нових партнерстава са цивилним сектором.

Националне контакт тачке (чл. 9. и 28. Конвенције) су Министарство културе и информисања и Завод за проучавање културног развоја. У сарадњи са релевантним институцијама и

појединцима, Министарство и Завод пружају, сакупљају и размењују информације у вези са заштитом и унапређењем разноликости културних израза.

У 2013. години, Република Србија је Секретаријату Конвенције и Унеску поднела четворогодишњи/периодични извештај о спровођењу. У извештају је приказан четворогодишњи период примене инструмената и мера културне политике и остварених резултата у спровођењу Конвенције, као доприноса заштити и унапређењу разноликости културних израза.

Потврђивање Конвенције, а затим и њена примена, допринели су да културни систем Србије добије снажан подстицај за даљи развој и реформу у области културе. Зато се доношење нове законске регулативе којом се третира културна разноликост, финансијска подршка културној разноликости и дефинисање сарадње са цивилним сектором, сматра главним достигнућима у њеном спровођењу.

Република Србија остварује општи интерес у култури и спроводи културну политику као скуп циљева и мера подстицања културног развоја, који се заснива на следећим начелима:

- 1) очување културног и историјског наслеђа;
- 2) слобода изражавања у културном и уметничком стваралаштву;
- 3) подстицање културног и уметничког стваралаштва;
- 4) отвореност и доступност културних садржаја;
- 5) уважавање културних и демократских вредности локалне, регионалне, националне, европске и светске традиције и културне разноликости и интеркултурног дијалога;
- 6) интегрисање културног развоја у социо-економски и политички дугорочни развој демократског друштва;
- 7) демократичност културне политике;
- 8) равноправност субјеката у оснивању установа и других правних лица у култури и равноправност у раду свих установа и других субјеката у култури;
- 9) децентрализација у одлучивању, организовању и финансирању културних делатности у складу са културном политиком;
- 10) аутономија субјеката у култури;
- 11) подстицање одрживог развоја културне средине као интегралног дела животне средине.

Аутономна покрајина (АП) стара се о спровођењу културне политике на својој територији и уређује питања од покрајинског значаја у области културе, у оквиру права и обавеза утврђених Уставом и законом (члан 4. став 1. Закона о култури). На локалном нивоу, јединице локалне самоуправе старају се о задовољавању потреба грађана у култури на својој територији и уређују поједина питања од интереса за своје грађане, као и начин њиховог остваривања, у оквиру права и обавеза утврђених Уставом и законом (члан 4. став 2. Закона о култури).

Институционални оквир представљају Министарство културе и информисања, органи АП, односно јединица локалне самоуправе надлежане за послове културе у оквиру утврђених надлежности, и установе културе чији су оснивач Република Србија, АП, односно јединице локалне самоуправе.

Министарство културе и информисања Републике Србије је образовано као орган државне управе и његов делокруг је утврђен *Законом о министарствима*, према коме ово министарство

обавља послове државне управе који се односе на: развој и унапређење културе и уметничког стваралаштва; праћење и истраживање у области културе; обезбеђивање материјалне основе за делатности културе; развој и унапређење књижевног, преводилачког, музичког и сценског стваралаштва, ликовних и примењених уметности и дизајна, филмског и стваралаштва у области других аудио-визуелних медија; заштиту непокретног, покретног и нематеријалног културног наслеђа; библиотечку, издавачку, кинематографску и музичко-сценску делатност; задужбине и фондације; систем јавног информисања; праћење спровођења закона у области јавног информисања; праћење рада јавних предузећа и установа у области јавног информисања; праћење делатности страних информативних установа, страних средстава јавног информисања, дописништава и дописника у Републици Србији; информисање националних мањина; регистрацију страних информативних установа и пружање помоћи у раду страним новинарима и дописницима; сарадњу у области заштите културне баштине, културног стваралаштва и информисања на језику и писму припадника српског народа у региону; оснивање и развој културно-информативних центара у иностранству; стварање услова за приступ и реализацију пројеката који се финансирају из средстава претприступних фондова Европске уније, донација и других облика развојне помоћи из надлежности тог министарства, учешћа у регионалним пројектима, као и друге послове одређене законом.

Културна делатност, којом се обезбеђује остваривање права грађана, односно задовољавање потреба грађана као и остваривање других законом утврђених интереса у области културе, обавља се у установама културе које се као правна лица оснивају ради обављања ове делатности.

Установе се оснивају ради обављања ове делатности у областима културног стваралаштва и областима заштите културних добара. На републичком нивоу постоји 26 установа културе од којих 5 чине установе културе у области савременог стваралаштва:

1. Народно позориште у Београду
2. Београдска филхармонија
3. Ансамбл народних игара и песама Србије «КОЛО»
4. Филмски центар Србије
5. Завод за проучавање културног развитка

И 21 установа културе у области заштите културног наслеђа:

1. Народни музеј у Београду
2. Историјски музеј Србије
3. Етнографски музеј
4. Музеј савремене уметности
5. Музеј примењене уметности
6. Музеј позоришне уметности
7. Природњачки музеј
8. Музеј науке и технике
9. Музеј жртава геноцида
10. Музеј историје Југославије
11. Музеј наивне и маргиналне уметности Јагодина
12. Музеј на отвореном «Старо село» Сирогојно
13. Галерија Матице српске

14. Библиотека Матице српске
15. Народна библиотека Србије
16. Југословенска кинотека
17. Републички завод за заштиту споменика културе
18. Архив Србије
19. Архив Југославије
20. Филмске новости
21. Централни институт за конзервацију

Централне установе заштите културних добара, сходно одредби члана 79. став 1. *Закона о културним добрима* су: Републички завод за заштиту споменика културе - Београд, Архив Србије, Народни музеј у Београду, Народна библиотека Србије и Југословенска кинотека.

Музеји надлежни према врстама уметничко-историјских дела и према територији утврђени су *Решењем о утврђивању надлежности музеја према врстама уметничко-историјских дела и према територији* донетим на основу *Закона о културним добрима*.

Територијално надлежни заводи за заштиту споменика културе утврђени су *Решењем о утврђивању територије завода за заштиту споменика културе („Службени гласник РС“, број 48/95)* донетим на основу *Закона о културним добрима*.

Територијално надлежни архиви утврђени су *Решењем о утврђивању територије архива* донетим на основу *Закона о културним добрима*.

Послове од општег интереса у заштити старе и ретке библиотечке грађе обављају Народна библиотека Србије, Библиотека Матице српске и библиотеке које решењем одреди министар надлежан за културу (члан 5. став 2. *Закона о старој и реткој библиотечкој грађи*).

Општи интерес у заштити старе и ретке библиотечке грађе обављају библиотеке које су утврђене *Решењем о одређивању библиотека које обављају послове од општег интереса у заштити старе и ретке библиотечке грађе („Службени гласник РС“, број 14/13)*

Народна библиотека Србије је матична библиотека и она обавља матичне функције за све библиотеке на територији Републике Србије, у сарадњи с Библиотеком Матице српске која обавља матичне функције на територији АП Војводине, сходно *Закону о библиотечко-информационој делатности*.

Од 2009. године усвојено је још закона који се директно или индиректно односе на културне индустрије - *Закон о обавезном примерку публикација, Закон о ауторским и сродним правима, као и Правилник о садржини и начину вођења евиденције лица која самостално обављају уметничку или друге делатности у области културе*.

Током 2011. године донети су нови *Закон о библиотечко-информационој делатности* и *Закон о кинематографији*. Члан 2. *Закона о библиотечко-информационој делатности* дефинише општи интерес у библиотечко-информационој делатности заснован на принципима Унескове *Конвенције о заштити и унапређењу разноликости културних израза* (2005) кроз слободан приступ информацијама, знањима и идејама садржаним у библиотечко-информационој грађи и изворима, као и право на остваривање свих својих индивидуалних и интелектуалних слобода.

Влада Републике Србије усвојила је у фебруару 2018. године *Уредбу о подстицајима инвеститору да у Републици Србији производи аудио-визуелно дело* којом се уређују услови и начин доделе подстицајних средстава инвеститору који у Републици Србији производи аудио-визуелно дело, а у циљу подстицања привредних активности и повећања запослености у вези са аудио-визуелном производњом, као и промоције потенцијала Републике Србије у овој делатности, односно њених инфраструктурних, производних и услужних делатности (чл. 1).

Овом уредбом повећан је проценат повраћаја средстава инвеститорима од претходних 20% на 25%, што значајно доприноси конкурентности Србије као локације за снимање.

Подстицајна средства у складу са овом уредбом додељују се инвеститору као бесповратна, путем повраћаја дела квалификованих трошкова остварених у Републици Србији. Подстицајна средства додељују се у износу од 25% квалификованих трошкова, а све у складу са извештајем независног овлашћеног ревизора о трошковима производње аудио-визуелног дела у Републици Србији.

Право на доделу подстицајних средстава у складу са овом уредбом немају органи и организације Републике Србије, односно органи и службе локалне власти, јавна предузећа, фондови и дирекције, као и установе основане од стране Републике Србије, односно локалне власти.

У случају да је Република Србија, аутономна покрајина и јединица локалне самоуправе, преко надлежних органа, и правно лице које управља и/или располаже јавним средствима, доделили државну помоћ за производњу аудио-визуелног дела у било ком облику, укупан износ додељених средстава државне помоћи и средстава подстицаја додељених по основу ове уредбе не може бити већи од 50% буџета продукције, односно 50% укупног износа средстава намењених за производњу аудио-визуелног дела у Републици Србији.

Подстицајна средства која се додељују за наменски филм, додељују се у износу од 25% квалификованих трошкова, с тим да укупан износ одобрених средстава која се додељују у току три узастопне фискалне године не прелази прописани максимални износ државне помоћи мале вредности (*de minimis* државна помоћ), у складу са прописима којима се уређују правила за доделу државне помоћи (чл. 3). Исти услови важе за домаће и стране произвођаче.

Српски програм инвестиција, који спроводи Министарство привреде и којим управља Филмски центар Србија, јединствен је у свету, нарочито у Европи, пошто обухвата и производњу ТВ реклама, визуелних ефеката, свих облика аудио-визуелног садржаја, укључујући и нове формате као што су виртуелна и проширена реалност.

Током две године спровођења овог програма подржана је продукција 37 домаћих и међународних аудио-визуелних радова, што је донело више од 30 милиона евра инвестиција у Србију. Тренутно се реализује око 20 пројеката, док се очекује да ће повећањем подстицаја на 25% бити много више инвестиција.

На основу члана 15. ст. 3. и 9. *Закона о порезу на добит правних лица*, Министарство културе и информисања је у октобру 2018. године донело *Правилник о улагањима у области културе која се признају као расход*. Овим правилником ближе се уређује шта се сматра улагањем у области културе, укључујући и кинематографску делатност, које се признаје као расход у износу највише до 5% од укупног прихода (члан 1).

Према Правилнику, улагања у области културе признају се као расход уколико омогућују:

1. стварање услова за обављање и развој културних делатности;
2. откривање, прикупљање, истраживање, документовање, проучавање, вредновање, заштиту, очување, представљање, интерпретацију, коришћење и управљање културним добрима;
3. подстицање међународне културне делатности и сарадње;
4. подстицање едукације у области културе;
5. подстицање стручних и научних истраживања у области културе;
6. подстицање младих талената у области културног и уметничког стваралаштва;
7. употребу информационе и комуникационе технологије (дигиталних водича, надограђене и виртуелне стварности, 3Д анимације и друго), генеричких сервиса, јединствених софтверских решења у циљу представљања културног наслеђа и савременог стваралаштва, и омогућавања доступности широј јавности;
8. подстицање аматерског и уметничког културног стваралаштва;
9. подстицање дечијег стваралаштва и стваралаштва за децу и младе у култури;
10. подстицање културног и уметничког стваралаштва особа са инвалидитетом и доступности свих културних садржаја особама са инвалидитетом;
11. подстицање развоја креативних индустрија;
12. подстицање културног и уметничког развоја друштвено осетљивих група.

Правилником је такође прописано да се улагање у области културе признаје као расход уколико се улагање врши у установе културе, уметничка удружења, факултете, академије, уметничке школе и друга домаћа правна лица која су регистрована у следеће подгрупе делатности према *Уредби о класификацији делатности*:

1. заштита и одржавање непокретних културних добара, културно-историјских локација, зграда и сличних туристичких споменика (91.03);
2. делатност библиотека и архива (91.01);
3. делатност музеја, галерија и збирки (91.02);
4. уметничко стваралаштво (90.03);
5. производња кинематографских дела, аудио-визуелних програма и телевизијског програма (59.11);
6. снимање и издавање звучних записа и музике (59.20);
7. издавање књига, часописа и друге издавачке делатности (58.1);
8. делатност ботаничких и зоолошких вртова и других природних резервата (91.04).

Такође, Правилником је прописано (члан 4) да улагања у области културе која се врше у установе културе, уметничка удружења, факултете, академије, уметничке школе и друга домаћа правна лица која су регистрована за обављање делатности из члана 3. овог правилника, представљају издатке који се признају као расход уколико су уложена у инвестиције намењене реконструкцији постојећих и изградњи нових објеката културе, конзервацији и рестаурацији културних добара, као и очувању елемената нематеријалног културног наслеђа уписаних у Национални регистар нематеријалног културног наслеђа, затим у програмске активности, продукцију и опрему која служи за обављање делатности културе и уметности.

Извори података

- Министарство културе и информисања Републике Србије
- Министарство спољних послова Републике Србије
- Министарство трговине, туризма и телекомуникација Републике Србије
- Светска трговинска организација
- Устав Републике Србије („Сл. гласник РС“, бр. 98/206)
- Закон о култури („Сл. гласник РС“, бр. 72/2009, 13/2016 и 30/2016 - испр.)
- Закон о културним добрима („Сл. гласник РС“, бр. 71/94, 52/2011 - др. закони и 99/2011 - др. закон)
- Закон о библиотечко-информационој делатности („Сл. гласник РС“, бр. 52/2011)
- Закон о обавезном примерку публикација („Сл. гласник РС“, бр. 52/2011 и 13/2016)
- Закон о старој и рекој библиотечној грађи („Сл. гласник РС“, бр. 52/2011)
- Закон о кинематографији („Сл. гласник РС“, бр. 99/2011, 2/2012 - испр. и 46/2014 - одлука УС)
- Закон о јавним медијским сервисима („Сл. гласник РС“, бр. 83/2014 и 103/2015)
- Закон о јавном информисању и медијима („Сл. гласник РС“, бр. 83/2014, 58/2015 и 12/2016 - аутентично тумачење)
- Закон о електронским медијима („Сл. гласник РС“, бр. 83/2014 и 6/2016 - др. закон)
- Закон о ауторским и сродним правима („Сл. гласник РС“, бр. 104/2009, 99/2011, 119/2012 и 29/2016 - одлука УС)
- Закон о задужбинама и фондацијама (Сл. гласник РС бр. 88/10, 99/11 - др. закон)
- Закон о буџету Републике Србије за 2018. годину („Службени гласник РС“, бр. 113/17)
- Уредба о критеријумима, мерилима и начину избора пројеката у култури који се финансирају и суфинансирају из буџета Републике Србије, аутономне покрајине, односно јединица локалне самоуправе („Сл. Гласник РС“ бр. 105/16)
- Закон о порезу на добит правних лица ("Службени гласник РС", бр. 25/01, 80/02, 80/02 - др. закон, 43/03, 84/04, 18/10, 101/11, 119/12, 47/13, 108/13, 68/14 - др. закон, 142/14, 91/15 - аутентично тумачење, 112/15 и 113/17)
- Правилник о улагањима у области културе која се признају као расход („Сл. Гласник РС“ бр. 78/18)
- Уредба о Класификацији делатности ("Службени гласник РС", број 54/10)
- Упитник о спровођењу Препоруке Унеска о статусу уметника из 1980. године

Институционални оквир за културу

Овај индикатор анализира следеће аспекте:

- Приоритетне стратегије и поље деловања који чине акциони план донет од стране државне власти, а који промовише културни сектор;
- Главне карактеристике политичког и административног система одговорних за спровођење институционалних оквира за културу (врста тела и положај у хијерархији, главне надлежности и тако даље);
- Степен децентрализације управљања културом.

Индикатор

Индекс развоја политичког и институционалног оквира за заштиту и промоцију културе, културних права и културну разноликост

Резултат

Укупан резултат износи 0,91 од максималног резултата 1.

Што се тиче засебних резултата:

- Законодавни оквир - резултат је 0,91/1
- Институционални оквир - резултат је 0,92/1

Кључна достигнућа у погледу законодавног оквира су постојање законом предвиђених мера за подстицање културног стваралаштва мањина и група са посебним потребама, као и постојање посебних закона за очување културног наслеђа, област кинематографије, издаваштва, телевизије, радија и тако даље.

Главни недостатак је непостојање стратегије развоја културе и механизма за њено спровођење, евалуацију и надгледање. Законом о култури предвиђено је доношење Стратегије развоја културе Републике Србије за период од десет година.

Предлог Стратегије развоја културе Републике Србије од 2018. до 2028. године је израђен, као и пратећи акциони план. Предлог Стратегије достављен је Влади Републике Србије на усвајање. По усвајању од стране Владе, Предлог Стратегије разматраће Народна скупштина Републике Србије.

Што се институционалног оквира тиче, у Републици Србији постоје институционални механизми које CDIS методологија препознаје (Министарство културе и информисања, Одбор за културу и информисање у Народној скупштини Републике Србије, Национални савет за културу, док су извесне надлежности у области културе пренете на ниво регионалних, покрајинских и локалних органа власти које имају издвојен буџет за ове намене и тако даље).

Извори података

- Народна скупштина Републике Србије
- Влада Републике Србије
- Министарство културе и информисања Републике Србије
- Закон о министарствима („Сл. гласник РС“, бр. 44/2014, 14/2015, 54/2015 и 96/2015 - др. закон)
- Закон о култури („Сл. гласник РС“, бр. 72/2009, 13/2016 и 30/2016 - испр.)
- Закон о културним добрима („Сл. гласник РС“, бр. 71/94, 52/2011 - др. закони и 99/2011 - др. закон)
- Закон о кинематографији („Сл. гласник РС“, бр. 99/2011, 2/2012 - испр. и 46/2014 - одлука УС)
- Закон о јавним медијским сервисима („Сл. гласник РС“, бр. 83/2014 и 103/2015)
- Закон јавном информисању и медијима („Сл. гласник РС“, бр. 83/2014, 58/2015 и 12/2016 - аутентично тумачење)
- Закон о електронским медијима („Сл. гласник РС“, бр. 83/2014 и 6/2016 - др. закон)
- Закон о локалној самоуправи („Сл. гласник РС“, бр. 129/2007 и 83/2014 - др. закон)
- Закон о финансирању локалне самоуправе („Сл. гласник РС“, бр. 62/2006, 47/2011, 93/2012, 99/2013 - усклађени дин. изн., 125/2014 - усклађени дин. изн. и 95/2015 - усклађени дин. изн.)

- Закон о утврђивању надлежности АП Војводине („Сл. гласник РС“, бр. 99/2009 и 67/2012 - одлука УС)
- Закон о буџету Републике Србије за 2018. годину („Службени гласник РС“, бр. 113/17)
- Упитник о спровођењу Препоруке Унеска о статусу уметника из 1980. године

Инфраструктура у домену културе

На територији Републике Србије функционише велики број установа културе које су релативно добро распоређене, у смислу да сваки град и општина имају просторе у којима грађани могу уживати у култури.

Културну инфраструктуру је, следећи CDIS методологију, могуће посматрати на нивоу пет региона у Србији и то: Београдског региона, Региона Војводине, Региона Шумадије и Западне Србије, Региона Јужне и Источне Србије и Региона Косово и Метохија.

Индикатор

Дистрибуција културне инфраструктуре у односу на дистрибуцију популације у административним јединицама одмах испод државног нивоа

Процес

За потребе техничког извештаја CDIS методологије, преглед културне инфраструктуре вршиће се на нивоу региона у Србији. Региони обједињују управне округе, градове и општине које финансирају и правно уређују локалне установе културе. Поред локалних установа културе, преглед ће обухватити и покрајинске установе на нивоу Покрајине Војводине, као и све националне установе на нивоу Републике Србије.

Једна од основних карактеристика културне инфраструктуре у Србији је њена децентрализованост. Према члану 20. *Закона о локалној самоуправи Републике Србије* јединице локалне самоуправе (градови и општине) су оснивачи установа културе на својој територији и установама обезбеђују услове за рад, врше организацију послова у вези са заштитом културних добара од значаја за град/општину, подстичу развој културног и уметничког стваралаштва и обезбеђују средства за финансирање и суфинансирање програма и пројеката у области културе. Такође, према члану 4. *Закона о култури* јединица локалне самоуправе стара се о задовољавању потреба грађана у култури на својој територији и уређује поједина питања од интереса за своје грађане, као и начин њиховог остваривања у оквиру права и обавеза утврђених Уставом и законом. Поред самосталних локалних установа културе којих има 489, из јавног буџета у Србији финансира се и 18 покрајинских установа културе, чији је оснивач Покрајина Војводина, и 26 републичких установа културе, чији је оснивач Република Србија. Из републичког буџета финансира се и 14 институција културе са територије Региона Косово и Метохија, који неће бити анализирани у склопу извештаја, јер је велики број њих измештен са територије града/општине којој припадају.

Установе културе у Републици Србији

- Музеји

Према подацима Завода за проучавање културног развитка из 2014. године, у Републици Србији функционишу укупно 144 музејска простора. Овај број односи се на све музеје који су као такви дефинисани *Законом о културним добрима*, а који уважава дефиницију музеја дату у Статуту Међународног савета музеја (The International Council of Museums (ICOM)) и обухвата:

1. музеје у ужем смислу (самосталне установе са фондом музејских предмета регистроване код надлежног органа);
2. музеје у саставу других музеја (музеји који самостално обављају музејску делатност али се формално и правно воде као јединице у саставу неког од музеја у ужем смислу);
3. музеје у саставу друге установе (музејске збирке и јединице које се формално и правно воде као јединице у саставу поливалентних центара за културу и библиотека).

Музејску делатност самостално обавља 94 музеја. Међутим, поред самосталних, у Србији функционише још 50 музеја у саставу других правних субјеката у култури. Влада Републике Србије оснивач је 14 музеја који, сходно томе, имају статус националних музеја.

- Библиотеке

Према *Закону о библиотечко-информационој делатности Републике Србије* библиотечко-информациони систем чине: Народна библиотека Србије, Библиотека Матице српске, Народна и универзитетска библиотека "Иво Андрић" на Косову и Метохији, Универзитетска библиотека "Светозар Марковић" у Београду, Библиотека Српске академије наука и уметности, мрежа јавних библиотека у Републици Србији, као и мрежа свих других типова библиотека и информационих центара у Републици Србији (школске, високошколске и универзитетске библиотеке, библиотеке научно-истраживачких института и установа, и специјалне библиотеке).

Библиотечку мрежу у Србији чини 2.553 библиотека (у 2014. години). У анализи за потребе индикатора неће бити укључене школске библиотеке. Укупан број општедоступних јавних библиотека, без библиотечких јединица у школама, износи 1.030, не укључујући Регион Косово и Метохија јер не постоје пописни подаци о броју становника.

- Простори за извођачке уметности

Према захтевима CDIS методологије, у Републици Србији се простори за извођачке уметности могу поделити на позоришта и културне центре који функционишу као поливалентни простори, обједињујући велики број активности уметника и културних делатника намењених публици. И неколико јавних предузећа такође врши ту функцију.

Позоришну инфраструктуру у Републици Србији у 2014. години чинила су 93 позоришта. Према типу, могу се поделити на професионална, аматерска и дечја.

Културни центри су институције које, после библиотека, у највећем броју функционишу у градовима и општинама у Србији. Они често обједињују целокупно традиционално и савремено стваралаштво у једном насељеном подручју. Тренутно у Србији, према подацима Завода за проучавање културног развитка из 2011. године, ради 169 јавних поливалентних простора за извођачке уметности.

Табела: Број установа културе према регионима у Републици Србији

Регион	Број становника	Број музеја (2014. година)	Број библиотека (2014. година)	Број простора за извођачке уметности	
				Број позоришта (2014. година)	Број поливалентних установа (2011. година)
Београдски регион	1.659.440	47	337	24	18
Регион Војводине	1.931.809	33	352	33	66
Регион Шумадије и Западне Србије	2.031.697	37	175	20	43
Регион Јужне и Источне Србије	1.563.916	27	151	16	42
Регион Косово и Метохија	-	-	15	-	-
УКУПНО	7.186.862	144	1.030	93	169

Резултат

Конструкција индикатора према CDIS методологији показала је да је дистрибуција културне инфраструктуре у регионима Србије, које Уредба о номенклатури статистичких територијалних јединица дефинише као ниво испод националног, релативно добро распоређена, и носи вредност 0,75. (Вредности индикатора дистрибуције културне инфраструктуре креће се између 0 и 1 где је вредност 1 идеална, односно стање у којем је инфраструктура једнако распоређена по регионима у односу на број становника.)

Битно је истаћи да у Републици Србији не постоји урбана целина (град или општина) која нема макар једну установу културе. Највећи број општина/градова, око три четвртине, има једну до три установе културе. Најбројније су библиотеке и такозвани поливалентни центри, односно културни центри који нису усмерени само на једну делатност (попут библиотека), већ покривају различите области културе и културне продукције (позоришну, музичку, биоскопску, библиотечку делатност, фолклорне садржаје, изложбене активности...) и тиме дају могућност уметницима да стварају, а грађанима да уживају у најразличитијим садржајима. На трећем месту према бројности су музеји.

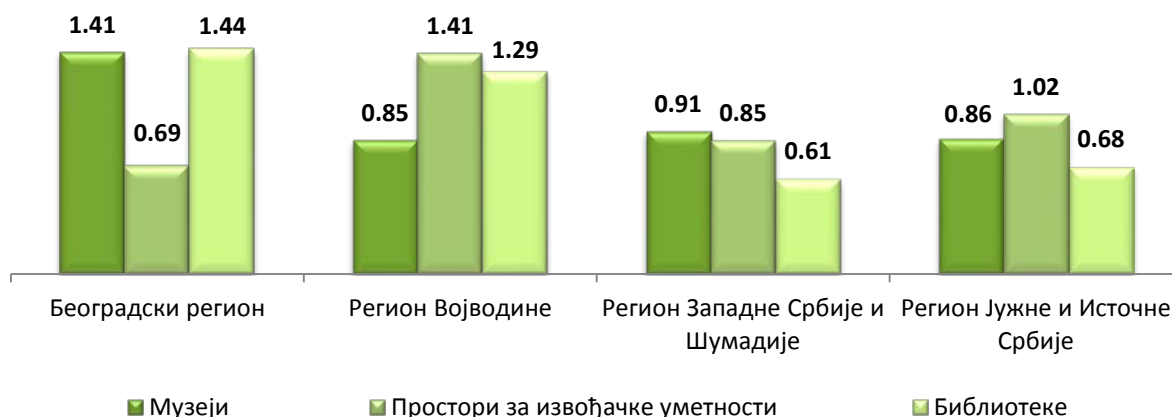
Иако су на трећем месту према броју, највећу вредност релативне стандардне девијације, односно најбољу дистрибуцију у простору имају управо музеји, затим простори за извођачке уметности, док најмању вредност релативне стандардне девијације имају библиотеке иако су најбројније. Разлог томе је што су библиотеке сконцентрисане у Београдском и региону Војводине, где имају вредност релативне стандардне девијације већу од 1, док у другим регионима имају вредност нижу од 0,7. И музеји у Београдском региону имају високу концентрацију јер се у Београду као административном центру Србије налазе, поред градских, готово све републичке установе.

Табела: Дистрибуција културне инфраструктуре у 4 региона Републике Србије: релативна стандардна девијација

Назив региона	Процент				Релативна стандардна девијација		
	Удео становника	Музеји	Извођачке уметности	Јавне библиотеке	Музеји	Извођачке уметности	Јавне библиотеке

Београдски регион	23%	33%	16%	33%	1.41	0.69	1.44
Регион Војводине	27%	23%	38%	35%	0.85	1.41	1.29
Регион Западне Србије и Шумадије	28%	26%	24%	17%	0.91	0.85	0.61
Регион Јужне и Источне Србије	22%	19%	22%	15%	0.86	1.02	0.68
Укупно сви региони	Просечна релативна стандардна девијација				0.79	0.77	0.70
					0.75		

Приказ: Релативна стандардна девијација према региону и типу установе

Извори података

- Статистички годишњак, 2015, Републички завод за статистику, Република Србија http://webzsc.stat.gov.rs/ВебСите/репоситору/документс/00/01/88/51/Статистицки_годишњак_Србије_2015.пдф <http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G2015/pdf/G20152016.pdf>
- Културни ресурси округа Србије, 2011, Завод за проучавање културног развоја, Београд <http://запрокул.орг.рс/културни-ресурси-округа-србије/> <http://zaprokul.org.rs/kulturni-resursi-okruga-srbije/>
- Уредба о номенклатури статистичких територијалних јединица (Службени гласник Републике Србије, бр. 109/2009 и 46/2010)
- Закон о локалној самоуправи Републике Србије ("Сл. гласник РС", бр. 129/2007 и 83/2014 – др.закон)
- Закон о култури („Сл. гласник РС“, бр. 72/2009, 13/2016 и 30/2016 - испр.)
- Закон о културним добрима („Службени гласник РС“, бр. 72/94)
- Закон о библиотечко-информационој делатности Републике Србије („Службени гласник РС“, бр. 52/11)

Додатни индикатор

Дистрибуција културне инфраструктуре не говори много без сагледавања посећености. Просторна распоређеност установа може бити идеална, али ако установе немају публику, поставља се питање њихове оправданости. Стога је веома битно редовно радити не само преглед културне инфраструктуре, већ и истраживања како публике тако и не-публике, њихових навика, потреба и мотивације.

Процес

Завод за проучавање културног развика је 2015. године, за потребе пројекта Индикатори утицаја културе на развој, спровео анкетно истраживање „Културне потребе, навике и ставови грађана Србије“. Истраживање је спроведено на национално репрезентативном узорку, односно на 1.565 грађана и грађанки Србије узраста од 15 и више година. Њихови одговори помогли су, пре свега, у реализацији димензије социјалне партиципације, али и у свим осталим димензијама где је важно мишљење и понашање грађана, те тако и у димензији владиних политика. Културна партиципација сагледана је кроз неколико питања о омиљеним активностима у слободно време, а потом и о реалном посећивању садржаја у 12 месеци који су претходили испитивању.

Резултат

Када се дистрибуција културне инфраструктуре сагледа у односу на потребе и навике грађана, добија се јаснија слика о просторној распоређености. Наиме, преглед мотивације, односно потреба грађана Србије када је реч о садржајима из културе, показује да грађани у слободно време највише воле да одгледају позоришну представу, потом филмску пројекцију (која се у Србији најчешће приказује у поливалентним центрима, односно њиховим мултифункционалним салама), док су најмање окренути музејским садржајима – 53,9% испитаника „веома воли“ и „воли“ да у слободно време оде на позоришну представу; 63,5% „воли“ и „веома воли“ да оде на филмску пројекцију; 57,1% „воли“ и „веома воли“ да прочита књигу, док свега 33,4% истиче да „воли“ и „веома воли“ да своје слободно време проводи у музеју. Ипак, мотивација не значи и реализацију учешћа на догађајима, због чега им је, поред увида у културни укус, постављено и питање о учесталости посећивања програма из области културе.

Када се сагледају одговори испитаника на питање колико су пута заиста били на неком програму, односно мотивацију претворили у партиципацију, постаје још јасније да су музеји најслабије посећени, док филмске и позоришне програме грађани посећују у високом проценту.

Дакле, може се закључити да су очекивано најпосећенији програми повезани са просторима намењеним извођачким уметностима. То су у Србији поливалентни центри који организују најразличитије програме и привлаче најразличитију публику. Поред позоришних, филмских, поп/рок и народних музичких програма, поливалентни центри су и места изложбених и књижевних програма, концерата класичне и џез музике, балетских представа и слично. Иако библиотеке посећује нешто више од 40% испитаника, што их тиме сврстава у слабије посећени тип установе, анализа учесталости показује да библиотечке установе имају највишу стопу редовних посетилаца – 17,3% испитаника је посети бар једном у два месеца.

Регионално гледано, Београдски регион има најбољу дистрибуцију музеја и библиотека, али проценат и учесталост посећивања ових установа не одскаче од остатка Србије. Штавише, библиотеке су у најмањем проценту посетили управо Београђани. Грађани у Региону Војводине су најактивнији у културној партиципацији у свим програмима, изузев у посећивању филмских пројекција, где предњаче Београђани.

Табела: Посећеност програма/установа по регионима

Посета	Били барем једном у претходних 12 месеци	Били 7 и више пута у протеклих 12 месеци
--------	--	--

Регион		Београдски	Војводина	Западна Србија и Шумадија	Јужна и Источна Србија	Укупна просечна	Београдски	Војводина	Западна Србија и Шумадија	Јужна и Источна Србија	Укупна просечна посета
Музеји		44,1	43,4	41,8	32,4	40,6	3,4	6,3	6,4	2,7	5,0
Простори за извођачке уметности (приказане су само најпосећенији садржаји)	Позоришни програм	47,2	51,9	40,7	42,4	45,4	6,9	9,0	6,9	6,2	7,3
	Филмске пројекције	62,6	54,6	49,5	45,3	52,8	13,0	8,8	8,7	7,4	9,4
	Поп/рок концерти	44,8	46,6	29,9	32,1	33,2	1,8	2,8	1,2	2,9	2,1
	Концерти народне музике	13,9	20,1	27	26,5	22,2	1,5	1,8	1,7	1,5	1,6
Библиотеке		37,7	52,9	42,8	40,9	56,2	16,5	17,8	19,2	15,7	17,3

Извори података

- Анкетно истраживање *Културне потребе, навике и ставови грађана Србије*. 2015. Београд: Завод за проучавање културног развоја (непубликован извештај)

Партиципација цивилног друштва у култури

Законска и подзаконска документа, као и друге јавне политике, доносе се у сарадњи са свим заинтересованим странама. Учешће мањина, професионалаца у култури и представника организација цивилног друштва је консултативно, осим уколико су именовани чланови комисија, савета и других радних тела.

Индикатор

Индекс промовисања партиципације стручњака из сектора културе и мањина у формулисању и спровођењу културних политика, те мера и програма који се на њих односе

Процес

Од Устава, као највишег правног акта, преко појединачних закона, као што је *Закон о култури*, па до стратешких докумената, на пример *Стратегије превенције и заштите од дискриминације*, загарантована су културна права и право учешћа у културном животу.

Потпуно и равноправно учешће свих група у јавном културном животу обезбеђено је најпре одредбама *Закона о култури*, који искључује могућност дискриминације по било ком основу. Према овом закону, култура се поима као опште добро које одликују доступност, јавност, независност, демократичност и слобода изражавања, те нема места ограничавању појединаца или група по било ком основу. Закон такође наводи да се културна политика Републике Србије заснива на начелима слободе изражавања у културном и уметничком стваралаштву, аутономији субјеката у култури, отворености и доступности културних садржаја јавности и грађанима, те на

начелима уважавања разноликости културног израза, интегрисања културног развоја у социо-економски и политички дугорочни развој демократског друштва, демократичности културне политике, равноправности субјеката у оснивању установа и других правних лица у култури, равноправности у раду свих установа и других субјеката у култури, децентрализацији у одлучивању, организовању и финансирању културних делатности;

Такође, члан 5. овог закона истиче да се национални савети националних мањина старају о спровођењу културне политике националне мањине и да, у складу са законом, учествују у процесу одлучивања или сами одлучују о појединим питањима везаним за своју културу.

Закон о култури предвиђа и образовање националног савета за културу као стручно-саветодавног тела, којим се обезбеђује стална стручна подршка у очувању, развоју и ширењу културе, а именује га Народна скупштина. Чланови савета бирају се из реда угледних и афирмисаних уметника и стручњака у култури, а два од деветнаест чланова савета су припадници националних мањина и бирају се на предлог националних савета националних мањина (члан 16). Савет анализира и даје мишљење о стању у култури у Републици Србији, даје сугестије у креирању културне политике, предлоге за развој и унапређење културних делатности, разматра и даје мишљење о предлогу стратегије развоја културе и даје оцену извршења, и тако даље (чл. 17).

Изменама и допунама *Закона о култури* у члану 6, којим се наводи општи интерес у култури, додат је став 21б, који каже да је општи интерес у култури, између осталог, подстицање културног и уметничког стваралаштва друштвено осетљивих група, а што је посебно важно у контексту сложености и променљивости друштва, у коме се друштвено осетљиве групе генеришу, нестају и изнова генеришу. Имајући у виду да је до сада *Закон у култури* препознавао само децу и младе, особе са инвалидитетом и националне мањине као групе којима треба посветити посебну пажњу, овим је постигнут значајан напредак и отворене су нове могућности у дефинисању циљева културне политике.

Министарство културе и информисања је још 2002. године установило конкурс за суфинансирање пројеката у свим областима стваралаштва (музике, сценског стваралаштва и интерпретације, визуелних уметности, мултимедије и архитектуре, књижевности, издавачке делатности, кинематографије и аудио-визуелног стваралаштва) као меру за пружање подршке пројектима/програмима у култури. Ипак, ради подизања свести о потреби да се посебна пажња посвети друштвено осетљивим групама, временом су издвојени посебни конкурси за пројекте који су намењени деци и младима (или у којима су деца и млади аутори), пројекте особа са инвалидитетом и пројекте националних мањина. Јасни конкурсни критеријуми и учешће Министарства у конципирању и реализацији стратешких докумената који се односе на стваралаштво друштвено осетљивих група, обезбеђују њихову партиципацију и стварају услове за постизање инклузивног друштва, чак иако се не расписују специјализовани конкурси за сваку од ових група понаособ.

Као што је већ поменуто, стваралаштво националних мањина се посматра као интегрални део културног стваралаштва Републике Србије. Почевши од 2007. године, Министарство културе расписује посебан конкурс за суфинансирање пројеката у области културних делатности националних мањина.

Овим специјализованим конкурсом се, поред свих области стваралштва обухваћених другим конкурсима, суфинансира и издавачка делатност на језицима мањина, што је мера афирмативне акције, јер оваква врста стимулације издавача и аутора не постоји за дела настала на српском језику. Такође, од 2012. године се у оквиру конкурса за откуп публикација за библиотеке уводе и дела настала на језицима мањина, а у циљу очувања мањинских језика и повећања читалачке публике.

Израда прописа и других докумената јавних политика

У процесима доношења законских и других аката (пре свега стратешких докумената) формирају се званична тела састављена од представника мањина, културних и медијских професионалаца и других група, већ у зависности од теме којом се пропис или документ бави.

Министарство реализује циљеве *Стратегије превенције и заштите од дискриминације*, а узело је и учешће у изради *Акционог плана за остваривање права националних мањина*, као дела преговарачког поглавља 23. Осим тога, Министарство се мањинским питањима бави и у оквиру Савета за праћење примене препорука механизма УН за људска права, као и у оквиру међувладиних мешовитих комисија са Румунијом, Македонијом, Мађарском и Хрватском.

Управљање установама културе

Органи установе културе су директор, управни одбор и надзорни одбор. Директор установе чији је оснивач Република Србија, аутономна покрајина, односно јединица локалне самоуправе, именује се на основу претходно спроведеног јавног конкурса, на период од четири године. Поред директора, установом управља и управни одбор. Управни одбор установе има најмање три члана. Чланове управног одбора из реда истакнутих стручњака и познавалаца културне делатности именује и разрешава оснивач. У управни одбор установе за коју се изменом оснивачког акта утврди да је од посебног значаја за очување, унапређење и развој културне посебности и очување националног идентитета националне мањине, именује се најмање један члан на предлог одговарајућег националног савета националне мањине. У установи се образује и надзорни одбор. Чланове надзорног одбора такође именује и разрешава оснивач, водећи рачуна о томе да ли је установа од значаја за националне мањине, као и о пропорционалној заступљености оба пола.

Реализација циљева културне и медијске политике путем суфинансирања пројеката

Министарство културе и информисања најмање једном годишње расписује конкурсе за финансирање и суфинансирање пројеката у области културе и информисања. Посебна пажња посвећује се друштвено осетљивим групама и актуелним темама. Субјекти у култури и медијске куће и продукције предлогом пројеката учествују у остваривању приоритетних циљева културне и медијске политике, уз могућност да на професионалан начин критикују постојећа и предлажу нова системска решења.

Формирање конкурсних комисија

Са мандатом од најмање једне године, формирају се стручне комисије које, у складу са законом, доносе одлуку о финансирању и суфинансирању пројеката. Чланови конкурсних комисија које доносе одлуку јесу представници мањина, организација цивилног друштва и других заинтересованих страна, зависно од области за коју је конкурс расписан. У области културе Закон

не предвиђа устаљену процедуру за одабир чланова комисије, већ се бирају на основу професионалне и друштвене репутације, док се у сектору за информисање састав чланова комисија добија на основу предлога стручних удружења и установа.

Такође, пројекти се достављају на мишљење националним саветима националних мањина, који у складу са својом културном и медијском политиком достављају списак приоритета.

Резултат

Укупан резултат износи 0,90 од максималног резултата 1.

Што се тиче засебних резултата:

- Партиципација мањина - резултат је 0,95/1
- Партиципација стручњака из сектора културе - резултат је 0,85/1

У складу са *Законом о националним саветима националних мањина*, националним саветима националних мањина су законом поверена одређена јавна овлашћења у одлучивању или самостално одлучивање о појединим питањима из области културе, образовања, обавештавања и сужбене употребе језика и писма у циљу остваривања колективних права националне мањине на самоуправу у тим областима (члан 1). Средства се обезбеђују из јавних извора, а постоји и буџетски Фонд (који још није заживео у пуном обиму) из кога се такође суфинансирају пројекти из области у којима постоји самоуправа. Такође, члан 5. *Закона о култури* истиче да се национални савети националних мањина старају о спровођењу културне политике националне мањине и да, у складу са законом, учествују у процесу одлучивања или сами одлучују о појединим питањима везаним за своју културу.

Дакле, право на самоуправу у области културе је законом гарантовано припадницима националних мањина и оно се као такво и спроводи.

Са друге стране, постоји званична културна политику једне државе, о којој се у Србији, у складу са *Законом о министарствима* и *Законом о култури*, стара Министарство културе и информисања. Оно обавља послове државне управе којима се реализују циљеви културне политике на нивоу републике, па и у односу на националне мањине као саставног дела и вредне компоненте културне сцене Србије. У оквиру својих надлежности Министарство консултује националне савете, поставља припаднике националних мањина у стручне комисије (које одлучују о пројектима и чије мишљење јесте обавезујуће), прихвата њихове предлоге за чланове савета за културу и управних и надзорних одбора у установама културе у складу са законом.

Извори података

- Министарство културе и информисања
- Закон о култури („Сл. гласник РС“, бр. 72/2009, 13/2016 и 30/2016 - испр.)
- Закон о националним саветима националних мањина („Сл. гласник РС“, бр. 72/2009, 20/2014 - одлука УС, 55/2014 и 47/2018)
- Извештаји о реализованим пројектима по годишњим конкурсима
- Годишњи извештаји организација цивилног друштва

ДРУШТВЕНА ПАРТИЦИПАЦИЈА

Термин културна партиципација обједињује активности културне производње (бављење уметношћу /аматерски или професионално/ или неким креативним хобијем) и два типа културне потрошње (посете културним институцијама и културним догађајима на једној, односно рецепција уметничких и културних садржаја код куће, на другој страни). Проучавања културне потрошње су раширенија, те разматрања о културним потребама, интересовањима, навикама, активностима, преференцијама, укусима, културним стиловима и стиловима живота уобичајено имају теоријску основу засновану на њој.

Културна партиципација значајно доприноси формирању слике о културном профилу не само појединца, већ и читавог друштва. Она зависи како од појединца и његове жеље да учествује у култури, тако и од општих вредности и норми друштва, развијености културне инфраструктуре и њене спремности да понуди програме и прими публику. Најважнији предуслови за културну партиципацију су: мотивација (основ: рана социјализација, вредносни систем), способност (основ: образовање) и прилика (основ: понуда садржаја из области културе).

У оквиру CDIS методологије друштвена партиципација сагледава се кроз пет индикатора:

- *партиципација у форми посећивања културних садржаја*
- *партиципација у садржајима који доприносе изградњи идентитета (identity-building)*
- *толеранција према другим културама*
- *интерперсонално поверење*

- *слобода самоодређења*

За потребе сагледавања социјалне партиципације, односно културних пракси и ставова грађана Републике Србије, а у недостатку службених националних извора података, спроведено је истраживање на националном узорку, наменски урађено за потребе пројекта Индикатори утицаја културе на развој. Истраживање под називом „Културне потребе, навике и ставови грађана Србије“ спровео је Завод за проучавање културног развоја, као технички реализатор пројекта. У истраживању је коришћена метода испитивања техником анкете, са стандардизованим писаним упитником. Истраживање је обављено на узорку од 1.565 испитаника (од планираних 1.600), што чини 97,81% реализације узорка, и урађено је на територији Републике Србије током периода новембар – децембар 2015. године. У анкетном истраживању је учествовало 76 анкетара/анкетарки из локалних средина у којима је анкетирање вршено .

Модел и принцип селекције узорка су били одређени предметом истраживања и дефиницијом циљне популације. Циљну популацију су чиниле особе који имају 16 и више година, и које су, у време истраживања, стално настањене на територији Републике Србије (без Косова). Према последњем попису становништва у Републици Србији живи 7.186.862 становника.

Принцип селекције испитаника био је територијални са елементима систематског. Узорак је стратификован по територијалном принципу, на основу степена урбанитета територије (урбано/рурално) који се примењивао у свим стратумима, а пропорционално броју становника тих стратума. Узорак се састојао од три подузорка: Град Београд (369 испитаника), Војводина (430 испитаника) и Централна Србија (800 испитаника). Број испитаника у подузорцима био је пропорционалан броју становника у стратумима.

Основни територијални стратуми за Град Београд су биле општине, док су у Војводини и Централној Србији основни територијални стратуми били окрузи (области). Број испитаника у свакој општини на територији Града Београда и број испитаника у сваком округу у Војводини и Централној Србији је пропорционалан броју становника тих стратума.

Унутар сваке општине на територији Града Београда путем систематског одабира са случајно генерисаним бројевима издвајана су насеља из Шифрарника насеља Републике Србије по управним окрузима и општинама, Републичког завода за статистику Србије. С друге стране, унутар сваког округа (области) у Војводини и Централној Србији, изабрана су места из Шифрарника са случајно генерисаним бројевима , с тим да су у узорак, независно од случајних бројева, циљно ушли градови центри округа, као највеће урбане средине.

Унутар сваког одабраног насеља су путем систематског одабира издвајане по две улице и унутар њих домаћинства. Прва изабрана улица је представљала централну локацију у насељу/делу насеља у односу на коју су се бирале остале локације (улице). Анкетари су имали инструкције да у оквиру улица систематски бирају домаћинства (само са једне стране улице и свако треће домаћинство, у зависности од величине улице). Ако је била у питању стамбена зграда, први стан који се бирао је други стан на спрату. У првој згради се почињало са приземљем, у другој је то био други стан на првом спрату, у трећој је други стан на другом спрату и даље у складу са овом инструкцијом.

Узорак је заснован на случајном избору јединица, то јест унутар изабраног домаћинства бирана је особа према датуму рођења, односно бирана је она особа којој је првој рођендан, без обзира на пол, старост или образовање.

Узорак је дизајниран тако да би стандардна грешка била 2.5% (уз 95% поузданости) на нивоу целог узорка, односно 5% на нивоу територијалних стратума. Узорак је омогућио утврђивање разлика од 5% на нивоу целог узорка и од 10% на нивоу територијалних стратума. С обзиром на очекивану већу хомогеност територијалних стратума Града Београда и Војводине, очекивано је да у овим стратумима узорак може евидентирати и мање разлике од предвиђених.

Упитник је садржавао 58 питања подељених у три групе – социодемографски подаци испитаника (део I), навике, укуси и потребе грађана у култури (део II), и њихови ставови и вредности (део III). Дакле, анкетним истраживањем испитиване су културне потребе и навике грађана у области културе, као и њихова културна партиципација у референтном периоду од 12 месеци који су претходили анкетирању.

Опис најважнијих социо-демографских елемената узорка:

- Пол: 45,89% мушкараца и 54,11% жена
- Старост: од 16 до 29 година 25,36%; од 30 до 49 година 39,97%; и 50 и више година 34,67% испитаника
- Место становања: урбана средина 64,33%; рурална средина 35,67%
- образовање: без школе 0,19%; непотпуна и завршена основна школа: 12,92%; завршена средња школа (стручна школа или гимназија) 54,82%; више и високо образовање 30,59%; без одговора 1,48%
- Радни статус: ученик/студент 8,61%; незапослен/а 15,87%; пензионер/ка 14,85%; радно активан/на 53,92%; без одговора 6,75%
- Брачни статус: неожењени/неудати 32,13%; у браку или ванбрачној заједници 48,84%; разведен/а 5,72%; удовац/удовица 7,20%; без одговора 6,11%

Партиципација у културним активностима

Појам културне партиципације везује се за културне праксе људи, а обухвата *culture d'appartement* (гледање телевизије, слушање радија, читање и друго), *culture de sortie* (одлазак у биоскоп, позориште, посећивање концерата, посете музејима, споменицима културе, археолошким налазиштима и друго) и *culture identitaire* (аматерске изведбе, културна удружења, популарна култура и друго).

Посећивање догађаја из области културе представља конкретан и мерљив показатељ активизма појединаца и друштва у целини. У Србији се годишње организује преко 900 манифестација из области културе, а претпоставља се да је њихов број и већи јер организатори манифестације често мењају форму и број манифестација које организују. Овом броју треба додати и редовне програме институција културе на свим нивоима територијалне организације. У Србији сваки град или општина има бар једну установу културе, а најчешће две до три установе у којима се одвијају различити програми из културе и уметности, али са значајним разликама у врсти, структури и учесталости тих програма.

Индикатор

Процент популације који је бар једном у последњих 12 месеци посетио неки културни догађај

Процес

Анализа социјалне партиципације у првом индикатору мери посете културним институцијама и културним догађајима. Индикатор посећености културних садржаја анализира културну активност појединаца у последњих 12 месеци, и то особа које су, барем једном, посетиле неку културну институцију или културни догађај у овом временском оквиру. Културни догађаји су:

- ✓ присуство филмској пројекцији, посета биоскопу или филмском фестивалу
- ✓ посета позоришном и/или музичко-сценском програму
- ✓ посета музичким концертима
- ✓ посета музеју/галерији
- ✓ обилазак културно-историјског споменика/парка/археолошког локалитета

Резултат

Резултати истраживања су показали да је 80,08% испитаних посетило барем једном неки културни садржај у последњих 12 месеци, од којих је 15,49% посетило само једну врсту културног догађаја. Највећи број испитаника посетило је музичке садржаје (концерте поп/рок, џез, народне и/или класичне музике) – 74,55%, док је све остале догађаје посетило мање од 60% анкетираних.

Приказ 1: Удео оних који су барем једном присуствовали неком културном садржају у години која је претходила анкетирању

Релативно висок проценат посећивања музичких садржаја је у потпуној корелацији са резултатима ранијих истраживања, где се показало да је слушање музике једна од активности културне партиципације која је највише присутна у свакодневним животима грађана Србије. С друге стране, концерти су и редован пратећи програм на свим манифестацијама, не само на догађајима из области културе (на пример, на пољопривредним, туристичким манифестацијама, разним сајмовима и слично), што је, свакако, утицало на поменути резултат.

Табела 1. Процент испитаника који су барем једном у последњих 12 месеци посетили одређени културни садржај

	музика	наслеђе	музичко-сценски програми	филм	музеји и галерије
--	--------	---------	--------------------------	------	-------------------

Процент испитаника који су барем једном били на одређеном културном догађају/садржају	74,55%	58,87%	55,66%	52,25%	40,23%
--	--------	--------	--------	--------	--------

Када се подаци групишу према критеријуму учесталости посета, најчешће се посећују филмски садржаји (филмска пројекција), коју бар једном у три месеца посети четвртина анкетираних. Најслабије су посећени балетски и оперски програми, али и џез концерти, које посећује мање од 10% грађана. Слаба посећеност балетских и оперских представа је, између осталог, и последица чињенице да су ови типови садржаја редовно на програму у само два града у Србији, али и чињенице да је за праћење оваквих типова представа потребно познавање симболичких форми ових уметности.

Табела 2. Учесталост посета културних садржаја

	Ниједном	1-3 пута	4-6 пута	7-12 пута	Више од 12 пута	Без одговора
Филмски садржаји	47,4%	29,1%	13,8%	6,4%	3,0%	0,3%
Позоришни садржаји	54,8%	27,0%	10,5%	4,6%	2,7%	0,4%
Концерт рок/поп музике	66,8%	25,6%	4,9%	1,6%	0,5%	0,6%
Концерт џез музике	90,6%	6,6%	1,3%	0,4%	0,6%	0,5%
Концерт домаће народне музике	77,8%	17,2%	2,8%	0,5%	1,1%	0,6%
Концерт класичне музике	88,1%	8,0%	2,4%	0,9%	0,2%	0,4%
Балетска представа	93,6%	3,9%	1,3%	0,6%	0,2%	0,4%
Оперска представа	94,9%	3,3%	0,8%	0,4%	0,3%	0,3%
Изложбе и садржаји музеја и галерија	59,4%	28,3%	7,0%	2,4%	2,6%	0,3%
Историјско-културни паркови и споменици	56,9%	30,7%	8,1%	2,3%	1,5%	0,5%
Археолошки локалитети	83,2%	13,0%	2,2%	0,7%	0,3%	0,6%

Структурално посматрано, од музичких садржаја као најпосећенијих културних форми, испитаници најчешће одлазе на концерте поп/рок музике, а затим народне музике, које годишње посети више од половине испитаника, док су значајно мање посећени концерти џез и класичне музике.

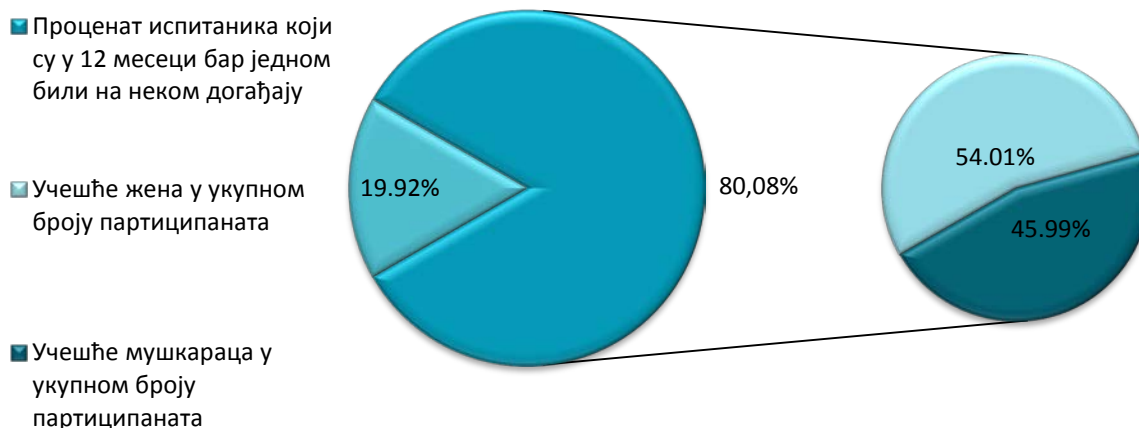
Релативно велика учесталост посета је и код позоришних садржаја (45,2%). Међутим, потребно је напоменути да методологија није укључивала посету само професионалним позориштима (институцијама), већ присуство свим врстама позоришних садржаја попут путујућих позоришта, аматерских позоришта, односно програма позоришних трупа. Уколико посматрамо само посете професионалним позориштима, ранија истраживања рађена у Србији показала су нешто нижи проценат посећености. Примера ради, у истраживању из 2005. године, позоришне представе у Србији посећује 29,9% (односно не посећује 70,1%) грађана Србије, а према истраживању из 2010. године, позориште посећује 44% испитаника (односно не посећује 66% испитаних).

Ситуација је слична и када је реч о посети изложбама. Као и у случају позоришта, посета музејским и галеријским садржајима није укључивала само институције/установе већ и изложбе старих заната и рукотворина које су честе на манифестацијама различитих типова, али и у другим установама културе (културним центрима, библиотекама, школама...). Ово је један од значајних фактора који су утицали на нешто виши проценат грађана који посећују ове садржаје (40,6%) у односу на поменута истраживања из 2005. (25,7% посећује) и 2010. године (36% посећује).

Полна структура

Посматрано у односу на цео узорак, публику на културим садржајима нешто више чине жене (54,01%) него мушкарци (45,99%). Ипак, у оквиру своје полне групе, мушкарци и жене су у посети културних програма готово изједначени – 79,93% жена и 80,25% мушкараца је барем једном у претходних годину дана било на неком културном догађају. Према типу културних догађаја, статистички значајна разлика је само у учесталости посећивања позоришних садржаја, које посећује 50,48% жена и 38,24% мушкараца. Ове разлике у структури позоришне публике су у складу са ранијим истраживањима позоришне публике (2010. година), где је позоришну публику чинило 64,4% жена и 36,6% мушкараца.

Приказ 2. Полна структура испитаника који су барем једном у последњих 12 месеци посетили неки догађај из области културе

Структура према месту становања

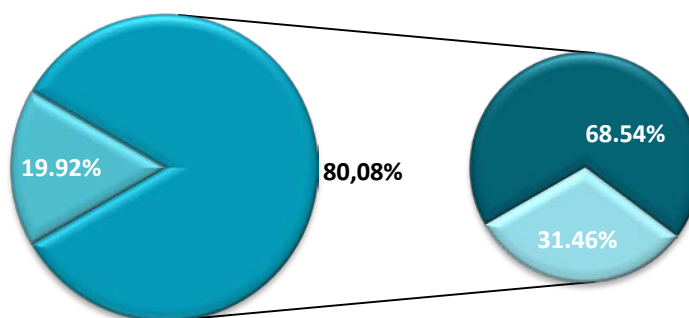
Структура посетилаца догађаја из области културе у односу на место становања (урбано/рурално), показује знатно веће присуство испитаника из урбаних средина у односу на руралне (68,54% према 31,46% из руралне средине). Уколико сагледамо структуру према месту становања свих испитаника (не само публике) у односу на град/село, 85,31% становника града и 70,63% становника сеоских средина је присуствовало бар једном културном садржају у протеклих годину дана.

Структура посећивања културних садржаја по учесталости показује још значајнију разлику између урбаних и руралних средина. Процент испитаника из урбаних средина, који се могу сматрати редовном публиком која барем једном месечно посећује неки од програма, је двоструко већи у односу на рурално становништво (10,09% према 5,03%). Учесталост посета филмским пројекцијама и позоришним драмским представама, показује да се становници урбаног подручја у 2,5-3 пута већем броју могу сврстати у повремену публику која барем једном у два месеца посети ове програме, у односу на становнике руралних средина (12,39% према 3,96% у случају филма, и 9,39% према 3,60% у случају позоришног садржаја). У већини посматраних типова културних садржаја постоје статистички значајне разлике између урбаног и руралног становништва, изузев у посећивању концерата домаће народне музике.

Свакако, један од значајнијих фактора који утиче на овакве тенденције је доступност установа културе. Истраживање Завода за проучавање културног развика „Културни ресурси округа Србије“ из 2011. године, показало је да су у Србији руралне средине које имају установу културе ретке, док се већина културних садржаја везује само за локалну аматерску сцену, посебно фолклорна друштва. Да би партиципирали у неком културном догађају, становници сеоских подручја морају да путују до најближе урбане средине, општине или града, што неминовно детерминише мотивација, количина слободног времена и материјални фактор.

Приказ 3. Структура испитаника који су барем једном у последњих 12 месеци посетили догађај из културе, према месту становања

- Процент испитаника који су у 12 месеци бар једном били на неком догађају
- Удео испитаника из урбаних средина у укупном броју посетилаца
- Удео испитаника из руралних средина у укупном броју посетилаца

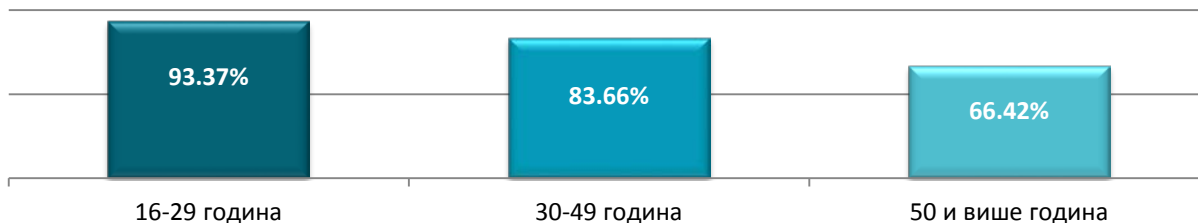

Структура посећености културним садржајима према регионима Србије показује да не постоје статистички значајне разлике, иако су становници Београдског региона најактивнији, затим становници Региона Војводине, док су најмање активни становници Региона Западне Србије и Шумадије и Региона Јужне и Источне Србије. Ипак, ове разлике су незнатне.

Старосна структура

Старосна структура испитаника показује да највећи број посетилаца који су барем једном у протеклој години присуствовали неком културном догађају долази из групе младих, између 16 и 29 година (93,37%), затим из групе која има измеђи 30 и 49 година (83,66%), док су најмање културно активни испитаници са 50 и више година (66,42%).

Приказ 4. Старосна структура испитаника који су бар једном у последњих 12 месеци посетили неки догађај из културе

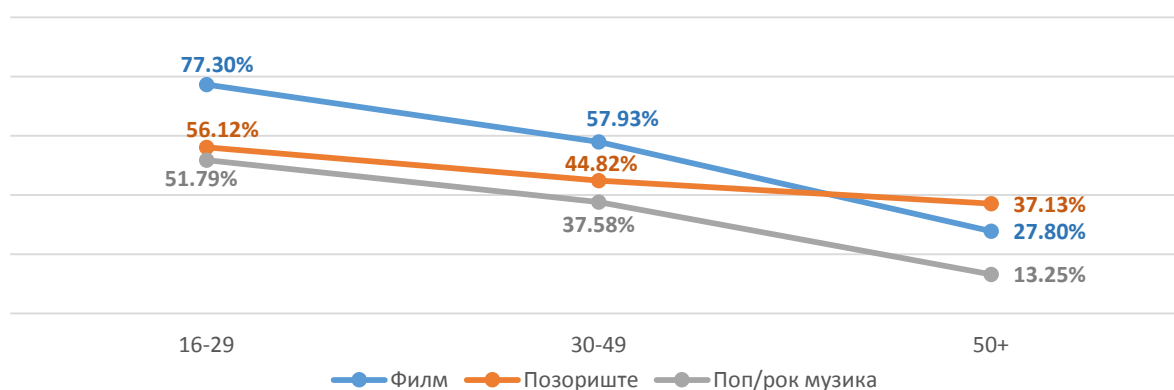

Што се појединачних садржаја тиче, припадници најмлађе старосне групе (16-29 година старости) су најактивнија публика на свим програмима. Структура учесталости посета културним догађајима у односу на старост испитаника показује да најмлађи најчешће посећују филмске

садржаје, средње генерације (30-49 година) најчешће посећују музичке садржаје, док најстарији (50 и више година) највише посећују галерије и музеје.

Статистички, најзначајнија разлика је код посете филмским садржајима где број посетилаца изражено опада са порастом година живота. Наиме, 77,30% најмлађих испитаника (16-29 година) је било у биоскопу у години која је претходила анкетирању, за разлику од 27,80% најстаријих (60 година и више), односно 57,93% испитаника у средњој животној доби (30-59 година). Нешто мања разлика је код посета поп и рок концерата, најпопуларнијих музичких садржаја међу испитаницима, које на годишњем нивоу барем једном посети 51,79% најмлађих, 37,58% испитаника средњих година и свега 13,25% најстаријих.

Приказ 5. Тенденција опадања броја посетилаца са порастом броја година испитаника

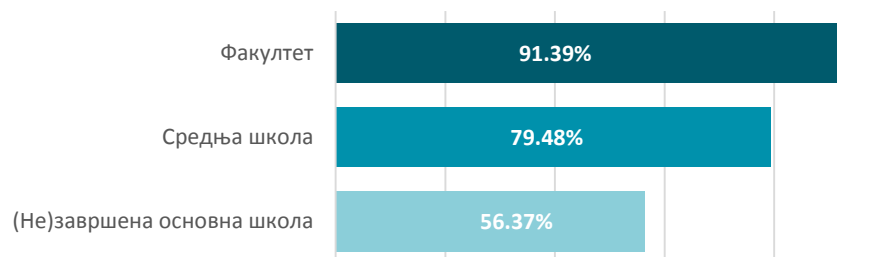

Из наведених података јасно је да су млађе старосне групе значајно активније од старијих група, у готово свим типовима културних садржаја. Наравно, треба нагласити да се подаци о посетама опери, балету и концертима џез музике у односу на старосне групе морају користити само у дескриптивне сврхе јер је ниво посећености ових садржаја у општој популацији веома низак.

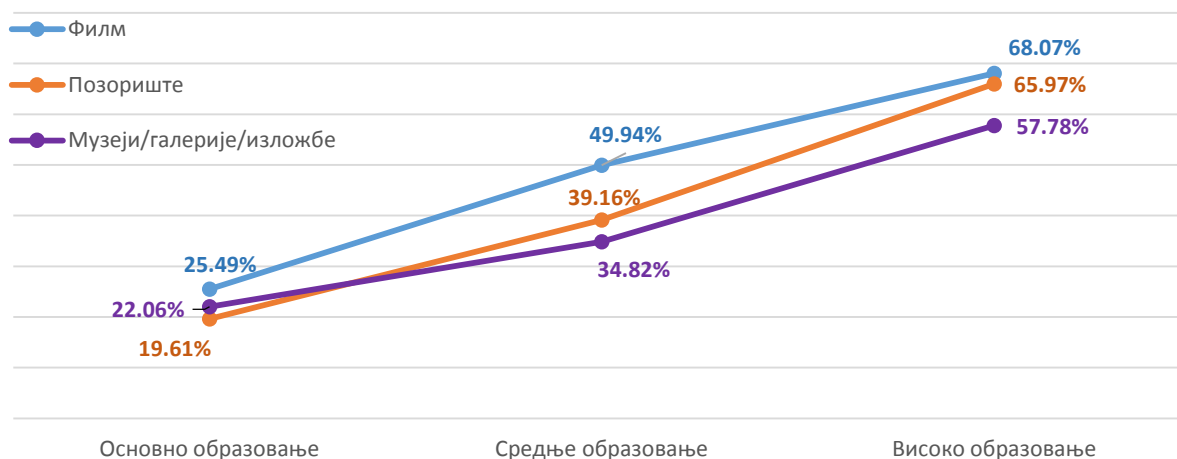
Структура према степену образовања

Скоро сва досадашња истраживања културне партиципације показала су да постоји јака корелација између нивоа образовања и културне партиципације. Исти тренд се наставио и у овом истраживању, јер број посетилаца у готово свим садржајима расте са порастом нивоа образовања испитаника. Високообразовани имају највећи проценат културне партиципације (91,39% посетили бар један догађај у претходних 12 месеци), затим следе испитаници са средњом школом (79,48%), док најмање културно партиципирају испитаници са (не)завршеном основном школом (56,37%). Статистички посматрано, образовање највише утиче на посету позоришту, потом музејским и галеријским, па изложбеним програмима, затим филмским садржајима. Једини изузетак од ових трендова су концерти народне музике где образовни ниво не утиче значајно на посећеност.

Приказ 6. Процент испитаника који су бар једном у последњих 12 месеци посетили неки догађај из културе према нивоу образовања

Приказ 7. Тренд раста броја посетилаца са порастом нивоа образовања испитаника

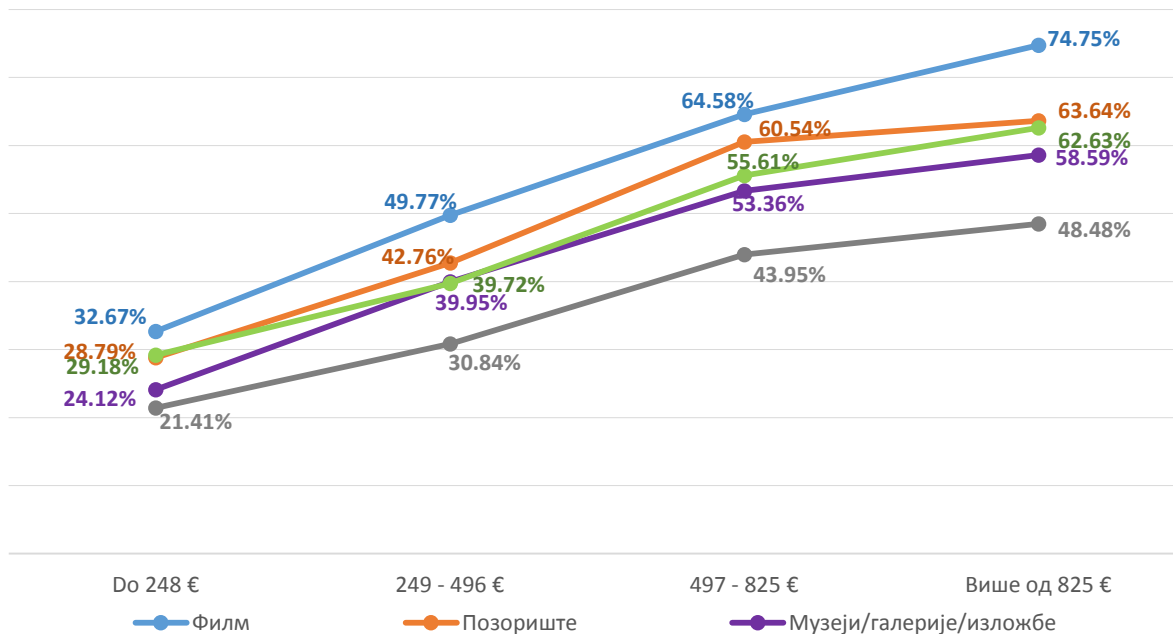
Испитаници са нижим нивоима образовања најчешће посећују филмске пројекције, па концерте народне музике. Испитаници са средњим образовањем најчешће посећују музичке садржаје. Као група са највећом културном партиципацијом међу испитаницима, високообразовани у највећем броју посећују филмске пројекције, потом позориште, па музеје и галерије. Високообразовани чине већину музејске/галеријске, односно публице изложбених програма, али и највећи део малобројних посетилаца џез концерата, опере и балета, и концерата класичне музике.

Структура према приходима (материјалном стању)

Теоријски, релативно ниска примања требало би да буду значајан фактор који утиче на културну партиципацију, мада се мора нагласити да су досадашња истраживања културне потрошње у Србији показала да материјални фактор има релативно ниску корелацију са културном партиципацијом, за разлику од мотивације, интересовања и недостатка слободног времена. Наиме, истраживање „Културне потребе, навике и ставови грађана Србије“ показало је да, када упоредимо приходе домаћинства са количином новца који се издваја за културну потрошњу, постоји очекивана позитивна корелација у смеру што су већи приходи, то је веће и издвајање за културу, али је та веза слаба, односно без веће статистичке значајности.

Структура у односу на тип садржаја показује да приходи имају највећи утицај на одлазак у биоскоп, позориште и концерте поп/рок музике, док је корелација између концерата народне музике и прихода статистички занемарљива, између осталог и због тога што су такви концерти све чешће бесплатан садржај у оквиру разних типова манифестација.

Приказ 8. Процент посетилаца према висини месечних прихода домаћинства испитаника

Извори података

- Cvetičanin, P. 2007. *Cultural Needs, Habits and Taste of Citizens of Serbia and Macedonia*, Niš: Committee for Civic Initiative
- Cvetičanin, P., Milankov, M. 2011. *Kulturne prakse građana Srbije*, Beograd: Zavod za proučavanje kulturnog razvitka http://zaprokul.org.rs/wp-content/uploads/2015/01/kulturne_prakse.pdf
- Lazarević, A. (ur.). 2011. *Kulturni resursi okruga Srbije*. Beograd: Zavod za proučavanje kulturnog razvitka
- Morone, A. 2006. *Guidelines for Measuring Cultural Participation*. Montreal: UNESCO Institute for Statistics.
- Mrđa, S. 2014. *Publika dramskog pozorišta u Srbiji u periodu tranzicije*, u Nikolić, M. (ur.). *Zbornik radova sa naučnog skupa "Menadžment dramskih umetnosti i medija – izazovi XXI veka"*. Beograd: Fakultet dramskih umetnosti.
- Mrđa, S. 2010. *Pozorišna publika u Srbiji*. Beograd: Zavod za proučavanje kulturnog razvitka http://zaprokul.org.rs/wp-content/uploads/2015/01/pozorisna_publika.pdf
- *Anketno istraživanje Kulturne potrebe, navike i stavovi građana Srbije*. 2015. Beograd: Zavod za proučavanje kulturnog razvitka (nepublikovan izveštaj)

Партиципација у изградњи идентитета у култури

У новијој литератури идентитет се утврђује као сталан процес стварања и развијања конструкција које појединцу омогућавају да се изрази, при томе негујући комуникацију и размену са другима. Појединац често гради и развија више идентитета - лични, родни, етнички, национални, културни и тако даље.

Културни идентитет се базира на различитим елементима који настају, одржавају се и развијају у одређеном културном контексту који чине морал, право, обичаји, веровања, уметност и све друге способности које човек стиче као члан друштва. Као и други идентитети, културни

идентитет је индивидуалан, односно мање-више јединствена комбинација различитих културних елемената које појединац користи у изградњи идентитета; и колективан, који се односи на припадност једној или већем броју културних група. Елементи који се користе у изградњи културног идентитета у многоме почивају на културном наслеђу. Иако објекти непокретног и археолошког наслеђа стоје као репрезенти и подсетници на континуитет културе (данашњих) грађана Србије, у функцији изградње културног идентитета посебно су важни елементи нематеријалног културног наслеђа – обичаји, веровања, предања, песме, игре, занати и друго. У очувању нематеријалног културног наслеђа важну улогу имају аматерска друштва, пре свега културно–уметничка друштва чији је рад усмерен ка неговању фолклора, односно традиционалних извођачких уметности, заната и дизајна. Културно–уметничка друштва (којих према истраживањима Завода за проучавање културног развитка има око 800, а према подацима Савеза аматера Србије окупљају око 450.000 људи) свој рад представљају на смотрима и фестивалима који привлаче значајну пажњу локалног становништва. Према истраживањима Завода за проучавање културног развитка годишње се у Србији одржи око 300 фолклорних и мешовитих манифестација.

Индикатор

Процент популације који је бар једном у последњих 12 месеци посетио и/или учествовао на неком догађају који утичу на изградњу националног и културног идентитета

Процес

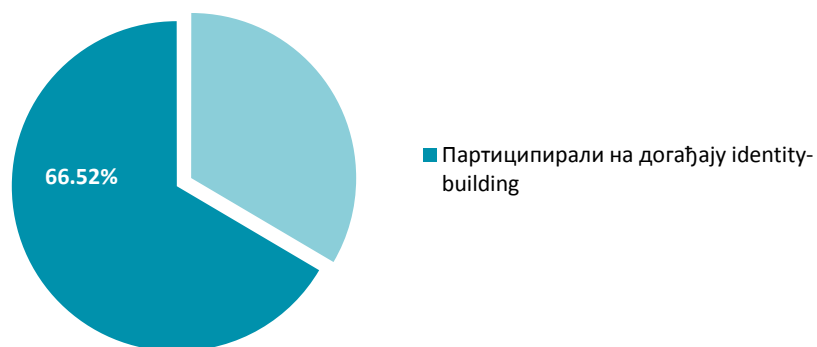
У другом индикатору анализа је усмерена на активности посећивања догађаја који утичу на очување националног и културног идентитета. Посећеност ових догађаја у оквиру CDIS методологије мерена је кроз посећеност и/или учествовање у последњих 12 месеци, а особе које су посетиле и/или учествовале на барем једном догађају сматрале су се активним на овом пољу социјалне партиципације. Догађаји обухваћени овом методологијом су:

- ✓ посећеност националних и/или локалних фестивала
- ✓ посећеност и/или учествовање на прославама културно–историјског карактера (смотре фолклора, вашари, карневали, дани знаменитих личности, прослава локалних јубилеја)

Резултат

Резултати истраживања показују да је 66,52% испитаника посетило и/или учествовало на барем једном догађају у последњих 12 месеци који утиче на креирање националног и културног идентитета (фестивалу или прослави културно–историјског догађаја). Од тога, 57,64% је присуствовало и/или учествовало само на једном догађају, док је на оба типа догађаја присуствовало 40,73% испитаника.

Приказ 9. Удео оних који су барем једном присуствовали и/или учествовали на догађају који је од значаја за конструисање идентитета (*identity – building*) у години која је претходила анкетирању

Табела 3. Процент испитаника који су барем једном у последњих 12 месеци посетили одређени догађај који је од значаја за конструисање идентитета (*identity building*)

Процент испитаника који су барем једном били на одређеном догађају	фестивали	прославе културно – историјских догађаја
		48,97%

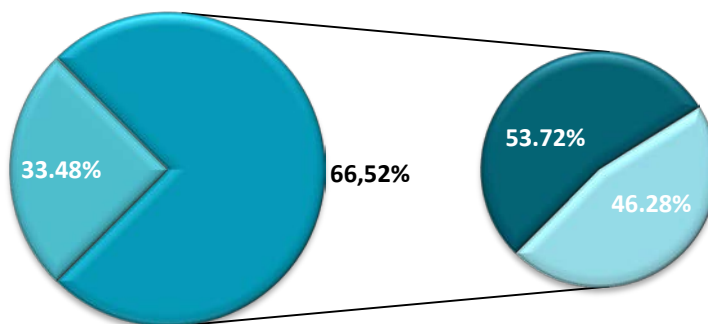
Посматрано по типу догађаја, најчешће се посећују фестивали, јер је у последњих годину дана готово сваки други испитаник барем једном посетио неки фестивал националног или локалног карактера. У погледу учесталости посете и/или учествовања на свим наведеним садржајима, више од трећине грађана фестивале и прославе обележавања културно–историјских догађаја посети најчешће једном до три пута годишње.

Полна структура

Полна структура публике на догађајима који утичу на конструисање националног и културног идентитета је уравнотежена. Иако су жене нешто бројнија у публици ових програма, та разлика није статистички значајна. Та разлика није значајна ни када се сагледа број партиципаната унутар своје полне групе. Тако је 66,03% анкетираних жена и 67,08% мушкараца у последњих 12 месеци било или учествовало на овом типу садржаја. И према учесталости посећивања оваквих програма, полне разлике нису значајне. Када је реч о структури публике на овим догађајима онда су жене бројније.

Приказ 10. Структура испитаника који су барем једном у последњих 12 месеци посетили догађај који учествује у изградњи идентитета, према полу

- Процент испитаника који су у 12 месеци бар једном били на неком догађају
- Удео жена у укупном броју посетилаца
- Удео мушкараца у укупном броју посетилаца

Табела 4. Преглед посећивања садржаја који је од значаја за конструисање идентитета (*identity – building*) према полу испитаника

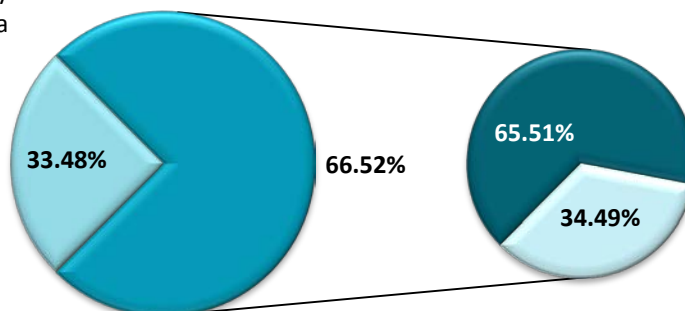
	Ниједном		1 – 3 пута		4 – 6 пута		7 – 12 пута		више од 12 пута	
	женски	мушки	женски	мушки	женски	мушки	женски	мушки	женски	мушки
Фестивали	52,3%	47,8%	36,1%	41,1%	7,7%	7,6%	2,0%	2,7%	1,8%	0,9%
Прославе	54,4%	54,1%	34,2%	33,5%	7,0%	8,4%	2,3%	1,5%	2,0%	2,4%

Структура посетилаца и/или учесника према месту становања

Становници урбаних насеља мало су чешћи посетиоци и учесници садржаја који утичу на конструисање националног и културног идентитета (67,73%), у односу на оне који станују у руралним срединама 64,32%. Становници урбаних подручја чине и две трећине публике *identity-building* програма.

Приказ 11. Структура испитаника према месту становања

- Процент испитаника који су у 12 месеци бар једном били на неком догађају
- Удео испитаника из урбаних средина у укупном броју посетилаца
- Удео испитаника из руралних средина у укупном броју посетилаца

Структура по регионима показала је да су грађани Војводине најактивнији, јер је 73,42% у последњих годину дана барем једном било и/или учествовало на овом типу програма, док су грађани Београдског региона најмање активни (48,26%). Потребно је напоменути да у упитнику у питању о посећености националним и локалним фестивалима није дефинисана посећеност искључиво фестивала уметничког карактера, због чега су испитаници вероватно и посете бројним манифестацијама привредног и туристичког карактера уврстили у националне и локалне фестивале, те се ова чињеница мора имати у виду приликом коришћења резултата.

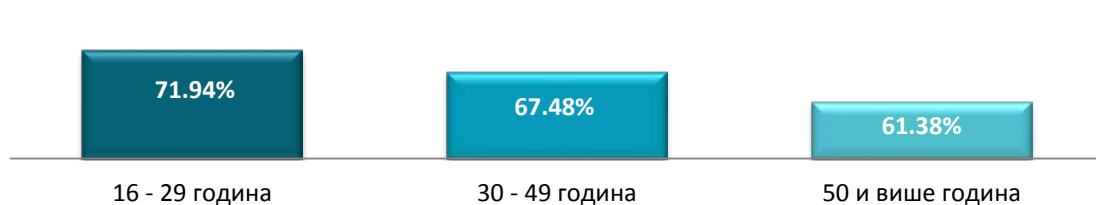
Табела 5. Посећеност и учествовање на догађајима од значаја за конструисање идентитета према регионима

	Регион Града Београда	Регион Војводине	Регион Западне Србије и Шумадије	Регион Југоисточне Србије
Процент испитаника који су барем једном били на догађајима	48,26%	73,42%	71,07%	70,59%

Старосна структура испитаника

Највећи удео у публици садржаја који утичу на конструисање националног и културног идентитета у последњих 12 месеци имају испитаници из групе од 30 до 49 година (40,56%), док најмањи удео имају припадници најмлађе популације од 16 до 29 година (27,43%). Међутим, ако анализирамо податке по старосним групама, показује се да су најмлађи испитаници (16-29 година) групно најактивнији, па је 71,94% свих испитаника овог узраста било у публици или је учествовало на програмима identity building-a, док је то чинило 67,48% припадника средње генерације (30-49 година) и 61,38% најстаријих испитаника (старијих од 49 година).

Приказ 12. Удео посетилаца унутар старосних група испитаника који су барем једном у последњих 12 месеци посетили и/или учествовали на неком догађају од значаја за конструисање идентитета

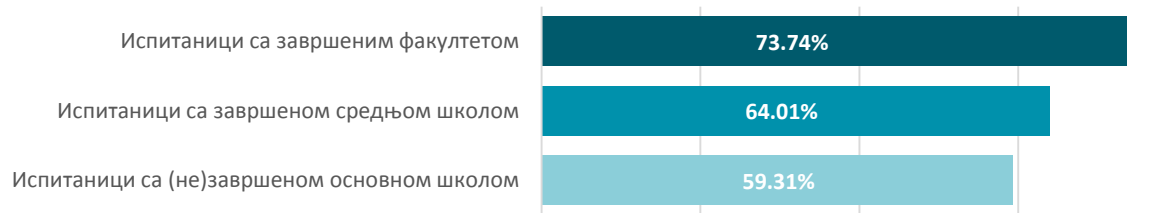

Када се анализира посећеност и/или учествовање појединачних садржаја од значаја за конструисање идентитета примећује се да су припадници најмлађе старосне групе (16-29 година) најактивнији по питању посећивања националних и локалних фестивала, док су најстарији испитаници најмање активни. Најстарији анкетирани грађани су најмање активни и када је реч о прославама културно–историјских догађаја, док су на овим догађајима готово уједначени најмлађи учесници и припадници средње генерације. Структура испитаника према учесталости посета показује да највећи број испитаника највише три пута годишње посети неки фестивал и прославу културно–историјског догађаја, док петина испитаника најмлађе генерације фестивале посети барем једном у два месеца.

Структура према нивоу образовања

Структура према нивоу образовања испитаника показује да постоји статистички значајан утицај ове варијабле на посећеност догађаја који доприносе конструисању националног и културног идентитета и учествовање на њима. Резултати су показали да публику програма који су директно везани за очување идентитета чини 11,89% испитаника са завршеном или незавршеном основном школом, 53,63% испитаника са завршеном средњом школом и 34,48% испитаника са високим образовањем. Структура унутар образовних група показује да су најактивнији високообразовани (73,74% присуствовали оваквом догађају барем једном у претходних 12 месеци), затим испитаници са средњим образовањем (64,01%), и на крају испитаници са (не)завршеном основном школом (59,31%).

Приказ 13. Процент испитаника у односу на образовне групе које су бар једном у последњих 12 месеци посетили догађај од значаја за конструисање идентитета

Структура према типу догађаја показује да је на националним и локалним фестивалима присуствовало 59,66% грађана који имају завршену вишу или високу школу, а мање од половине грађана са завршеним средњим или (не)завршеним основним образовањем. Посета и учествовање на прославама културно–историјских догађаја је уједначенија, иако су и у овом случају најактивнији били представници високообразоване групе испитаника.

Извори података

- Анкетно истраживање *Културне потребе, навике и ставови грађана Србије*. 2015. Београд: Завод за проучавање културног развоја (непубликован извештај)
- Етнографски музеј Србије (http://etnografskimuzej.rs/wp-content/uploads/2014/12/20141201_ETNOGRAFSKI_MUZEJ_11-05-44.pdf)
- Вукановић, М. 2012. *Културно – уметнички аматеризам – снага културе*. Београд, Завод за проучавање културног развоја (http://zaprokul.org.rs/wp-content/uploads/2015/01/kulturno_umetnicki_amaterizam.pdf)
- Cerulo, K. 1997. Identity Constructions: New Issues, New Directions. *Annual Review of Sociology* Vol. 23 pp. 385 – 409
- Gilbert, P. 2010. *Cultural Identity and Political Ethics*. Edinburgh: Edinburgh University Press
- Завод за проучавање културног развоја, Агенда манифестација (<http://zaprokul.beograd.com/AgendaManifestacija/Search.aspx>)

Толеранција према другим културама

У основи поверења према другим културама или припадницима група са другачијим начинима живота и вредносним системима, налази се појам толеранције, који у свом основном значењу подразумева поштовање и уважавање другачијих идеја, ставова и начина живота. Бити толерантан значи бити свестан различитости у односу на нас саме и прихватање таквог принципа у свакодневном животу. Сродни појмови који су, такође, значајни за поверење према другима су стереотипи и предрасуде. Предрасуде се односе на ирационалну сумњу или мржњу према одређеној друштвеној групи, раси или религији. Предрасуде се често заснивају на друштвеним стереотипима, путем којих се одређеним друштвеним групама редукују људска права или се, са друге стране, неке друштвене групе фаворизују. Организација Унеско је 1995. године промовисала дефиницију толеранције, са циљем унапређења традиционалних дефиниција које су у основи имале поједностављену оријентацију односа већине према мањинама.

Недостатак поверења према другим културама може проузроковати искљученост појединаца из друштва, због чега се губи осећај интеграције и узајамног поштовања. Повећањем поверења и толеранције смањује се ризик од социјалних тензија, а подстичу отвореност и поштовање. Ово

је од посебне важности у мултиетничким друштвима у којима једнак и инклузивни приступ културним праксама свих група може бити ефикасно средство за јачање међусобног разумевања. Због тога мерење нивоа толеранције према појединцима и групама из различитих културних средина пружа увид у повезаност култура, што представља потенцијал за развој друштва.

Индикатор

Степен поверења у друштву према људима из различитих културних средина

Процес

У трећем индикатору мери се степен поверења према људима из различитих културних средина. Групе према којима се у оквиру CDIS методологије мерио ниво толеранције су:

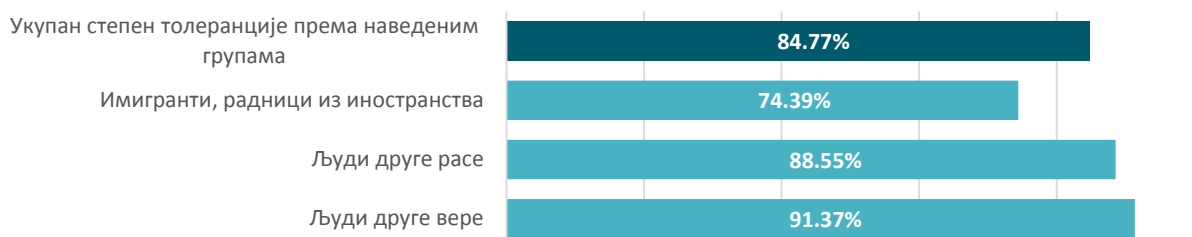
- ✓ толеранција према људима друге расе
- ✓ толеранција према људима друге вере
- ✓ толеранција према имигрантима/радницима из иностранства

Због застарелости доступних података према Светској студији вредности (WVS; 5th Wave; 2005), за потребе овог извештаја у анкетно истраживање „Културне потребе, навике и ставови грађана Србије“ уврштено је исто питање које је гласило: „Колико вам смета да ваше комшије буду људи друге вере / људи друге расе / имигранти, радници из иностранства?“ Дакле, мерен је проценат оних који наводе да им не смета да у њиховом непосредном окружењу живе људи који су припадници наведених група.

Резултат

Генерално посматрано, степен толеранције и поверења испитаника према припадницима других култура у Србији је релативно висок, јер 84,77% испитаника истиче да нема ништа против да у њиховом непосредном окружењу живе и припадници других култура. Највећа толеранција показује се према припадницима друге вере (91,37%), док се најмања толеранција показује према имигрантима, иако чак 74,39% испитаника сматра да им не би сметало да буду комшије са имигрантима. Толеранцију према другим културама свакако обликује и чињеница да је Република Србија мултиетничка држава у којој живи више од 20 различитих нација. Такође, за разумевање односа према имигрантима и радницима из других земаља потребно је узети у обзир и чињеницу да је стопа незапослености у Србији висока, као и да је кроз Републику Србију током 2015. године прошло више од 600.000 имиграната, и да је теренско истраживање вршено у време највеће мигрантске кризе у Европи.

Приказ 14: Степен толеранције према различитим групама и укупан степен толеранције грађана Србије

Толеранција према другим културама у односу на пол испитаника

Структура у односу на пол, показује да су жене нешто толерантније према другим културама и групама (86,84% жена истиче да им не смета да у суседству имају припаднике наведених група), али је ниво толеранције и код мушкараца висок (82,34%). Као што је већ наглашено, испитаници су највећу толеранцију показали у односу на припаднике друге вере, па 93,31% жена и 89,10% мушкараца нема ништа против да у непосредном окружењу живе са припадницима друге вере, док се најмања толеранција показује према имигрантима, где више од петине жена и више од четвртине мушкараца истиче да би им сметало да у њиховом непосредном окружењу живе припадници наведених група.

Приказ 15: Степен толеранције према различитим групама и укупан степен толеранције грађана према полној структури

Толеранција према другим културама у односу на старост испитаника

Највећи ниво толеранције показују припадници средње генерације између 30 и 49 година старости (85,49%), а следе их припадници најмлађе генерације од 16 до 29 година (85,18%), док су најмање толерантни припадници најстарије генерације, односно они са 50 и више година (83,94%). С обзиром на веома мале разлике у степену нетрпељивости, може се рећи да став о (не)толеранцији према другим народима не зависи од старости грађана.

Толеранција према другим културама у односу на место становања испитаника

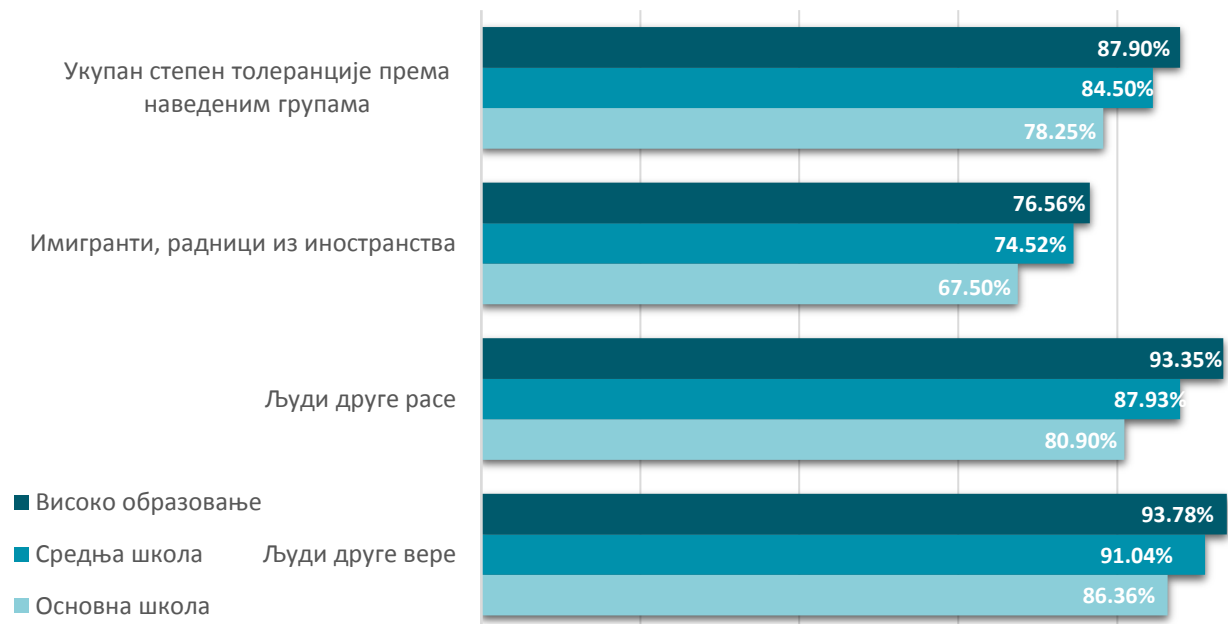
Када је реч о месту становања испитаника (урбано/рурално), иако су становници руралних подручја нешто нетолерантнији према посматраним групама (људима друге вере, расе, имигрантима), утврђене разлике нису статистички значајне - 87,05% испитаника из урбаних средина и 80,70% испитаника из руралних средина показује толеранцију према другим културама.

Толеранција према другим културама у односу на степен образовања испитаника

Као што се и очекивало, ниво толеранције према другим културама у значајнијој мери зависи од нивоа образовања испитаника. Тренд иде у смеру да са порастом нивоа образовања расте и ниво толеранције. Најмање су толерантни испитаници са завршеном или незавршеном основном школом (78,25%), затим испитаници са завршеном средњом школом (84,50%), док су најтолерантнији испитаници са завршеном вишом или високом школом (87,90%).

Такође, ниво нетолеранције према људима који су друге расе је готово три пута већи код испитаника са (не)завршеном основном школом него код испитаника са највишим образовањем, док је према људима који су друге вере ниво нетолеранције два пута виши код грађана који имају завршену или незавршену основну школу у односу на грађане са завршеном вишом школом или факултетом. И у овом случају најмања толеранција се показује према имигрантима, јер је нешто мање од трећине испитаника са завршеном основном школом, четвртина испитаника са завршеном средњом школом и нешто више од петине испитаника са завршеном вишом или високом школом нетолерантно према имигрантима.

Приказ 16: Степен толеранције према различитим групама и укупан степен толеранције грађана према образовној структури

Извор података:

- Анкетно истраживање *Културне потребе, навике и ставови грађана Србије*. 2015. Београд: Завод за проучавање културног развоја (непубликован извештај)
- Радио Телевизија Србије <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/Dru%C5%A1tvo/2145622/Izbegli%C4%8Dka+kriza+obele%C5%BEila+godinu+za+nama.html>
- Центар за заштиту и помоћ тражиоцима азила <http://www.apc-cza.org/ar/o-apc-cza.html>

Међусобно поверење

Међусобно поверење, односно спремност преузимања ризика да верујемо другоме је изузетно важан део друштвене интеракције. Овај однос базира се на одлуци да ли можемо неке веровати или не, на основу индивидуалних уверења и осећаја. Већина истраживача се слаже да је поверење углавном комбинација когнитивних (резултат промишљања) и афективних (емоционални) фактора. Међусобно поверење је концепт чврсто везан за развој, остваривање циљева и ситуације у којима су зарад постизања резултата неопходни односи сарадње са другима. Поверење је од кључног значаја за успех организација и заједница. Такође, у општем друштвеном смислу, висок ниво међусобног поверења се директно везују за друштвено

благостање, а посебно за економски раст и друге аспекте развоја друштва. На индивидуалном плану концепт међусобног поверења је релативно лако разумљив, док је на друштвеном нивоу изузетно сложен и комплексан.

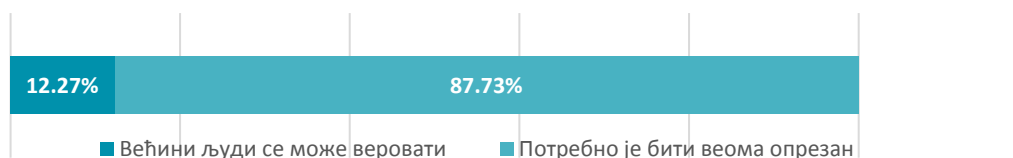
Процес

Појам међусобног поверења операционализован је преко стандардног Розенберговог питања које се први пут нашло у употреби још 1956. године и које гласи: „Генерално говорећи, да ли бисте рекли да се већини људи може веровати или је потребно бити веома опрезан у односима са другим људима?“ Степен поверења мери се бројем одговора испитаника на скали две понуђене опције – „већини људи се може веровати“ и „потребно је бити веома опрезан“.

Резултати

На Розенбергово питање у оквиру истраживања одговор је дало чак 99,6% испитаника, а само 12,27% испитаника одговорило је да се „већини људи може веровати“.

Приказ 17. Одговори испитаника на Розенбергово питање

Табела 6. Структура одговора испитаника на Розенбергово питање према полу, старости, месту становања и образовању

	Укупно	Пол		Старост		
		Жене	Мушкарци	16-29	30-49	50 и више
Већини људи може веровати	12,27%	11,44%	13,24%	16,37%	9,72%	11,86%
Потребно је бити веома опрезан	87,73%	88,56%	86,76%	83,63%	90,28%	88,14%
	Укупно	Место становања		Степен образовања		
		Урбано	Рурално	Основно	Средње	Високо
Већини људи може веровати	12,27%	13,97%	9,21%	9,45%	11,16%	15,34%
Потребно је бити веома опрезан	87,73%	86,03%	90,79%	90,56%	88,84%	84,66%

Структура у односу на социо-демографске димензије испитаника показује да најмање поверење исказују жене средњих година из руралних средина са завршеном основном школом, док највиши ниво поверења исказују млађи мушкарци из урбане средине са високим образовањем.

Генерално посматрано, резултати показују да становници Србије имају релативно низак степен поверења у односу на друге и сматрају да је „потребно бити врло опрезан у односима са другима“. То у крајњој линији може утицати и на степене социјалне отворености и на развој, како друштвени, тако и економски. У поређењу са резултатима из Светске студије вредности (2005), ниво међусобног поверења незнатно је опао у односу на 2005. годину када је 15,29% испитаних истакло да се „већини људи може веровати“.

Извори података

- Анкетно истраживање *Културне потребе, навике и ставови грађана Србије*. 2015. Београд: Завод за проучавање културног развитка (непубликован извештај)
- Borum, R. 2010. *Science of Interpersonal Trust*. Tampa: University of South Florida (https://works.bepress.com/randy_borum/48/)

Слобода самоодређења

У члану 1. *Међународног пакта о грађанским и политичким правима* стоји да: „Сви народи имају право на самоопредељење. На основу овог права они слободно одређују свој политички статус и слободно обезбеђују свој економски, социјални и културни развитак.“ На индивидуалном нивоу, теорија самоодређења истиче да човек не функционише изоловано од социјалних димензија, већ су одлуке које доносимо детерминисане нашим мотивима и размишљањима, карактером и вредностима, осећањима и жељама које усвајамо и развијамо. Самоодређење имплицира право да самостално доносимо одлуке о свом животу, на основу својих уверења и вредности, и на тај начин, развијајући се индивидуално, развијамо и друштво у целини.

Индикатор

Средња вредност доживљене слободе самоодређења

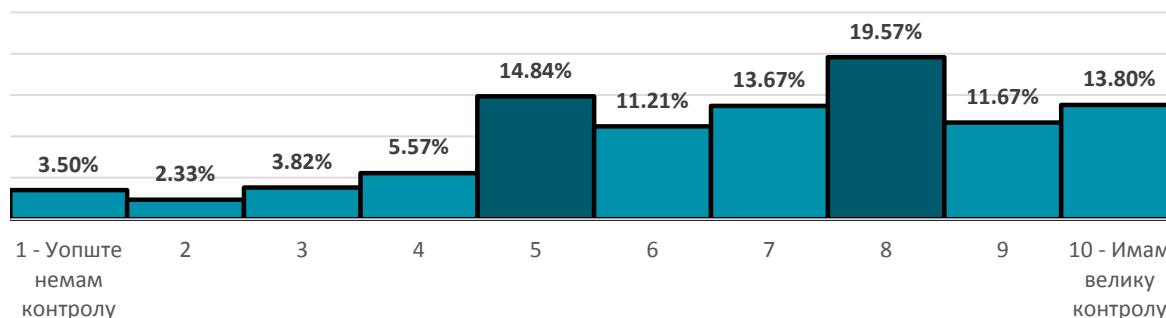
Процес

Индикатор се израчунава на основу субјективног доживљаја колику контролу испитаници, односно грађани, имају над својим животом. Операционализацијом, а према методологији Светске студије вредности (World Value Survey), испитаници су имали могућност да на скали од 1 до 10 означи који степен слободе избора осећају приликом доношења одлука у животу, односно који степен контроле сматрају да имају (1 означава да уопште немају слободу избора, а 10 да у потпуности имају контролу над доношењем одлука). Израчунавање медијане резултата показује средњи ниво слободе самоодређења грађана, односно меру у којој друштвена структура омогућава индивидуално самооставривање. Услед застарелости података из Светске студије вредности који датирају из 2005. године, испитаницима у оквиру анкетног истраживања „Културне потребе, навике и ставови грађана Србије“ постављено је истоветно питање које детерминише степен самоодређења.

Резултати

Највећи број испитаника вреднује слободу избора нивоом 8, где се налази готово петина оних који су дали одговор на ово питање, док се на нижим нивоима скале (од 1 до 4) налази свега 15,23% испитаника.

Приказ 18. Одговори испитаника према доживљеном степену контроле над својим животом

Средња вредност одговора на скали самоодређења, односно медијана износи 6,642. Генерално посматрано, резултати су показали да друштвена структура Србије у релативно значајној мери успева да обезбеди окружење у којем појединац осећа слободу избора и контролу над својим одлукама. Осећај контроле код грађана има благи тренд повећања у односу на 2005. годину, када је његова средња вредност према резултатима Светске студије вредности била 6,150.

Што се тиче структуре према социо-демографским обележјима испитаника, степен контроле над својим изборима у животу подједнако осећају и мушкарци и жене, док у односу на старост испитаника, осећај слободе избора највише осећају најмлађи испитаници, с тим да се уочава тренд смањења контроле са повећањем старости испитаника. Такође, са порастом нивоа образовања расте и осећај контроле над животом. Приметно је и да нешто већу контролу над изборима осећају становници урбаних у односу на становнике руралних подручја.

Табела 7. Средња вредност на скали доживљене слободе самоодређења

Степен контроле	Укупно	Пол		Старост		
		Жене	Мушкарци	16-29	30-49	50 и више
Средња вредност	6,642	6,626	6,654	7,081	6,923	5,764
		Место становања		Образовање		
		урбано	рурално	основно	средње	високо
		6,773	6,441	5,747	6,756	6,810

Извори података

- Анкетно истраживање *Културне потребе, навике и ставови грађана Србије*. 2015. Београд: Завод за проучавање културног развоја (непубликован извештај)
- World Value Survey, Wave 5, Serbia, 2005, <http://www.worldvaluessurvey.org/WVSONline.jsp>

РОДНА РАВНОПРАВНОСТ

Родна равноправност је један од принципа на коме почива свако демократско друштво. Она је неодвојиви услов развоја. Полази од основног става да су сва људска бића једнака у правима на слободан и достојанствен живот, али и у праву на различитост. То значи да жене и мушкарци, иако различити, имају једнака права да остварују своје потребе и реализују потенцијале. Једнакост у могућностима, расподела моћи и утицаја, подељена одговорност, одсуство дискриминације и насиља су главни постулати овог принципа, а циљ државних политика треба да буде стварање услова да се они реализују у свим сферама друштвеног и приватног живота. Унапређење родне равноправности јесте једно од кључних развојних питања јер омогућава адекватно коришћење женских људских ресурса и директно доприноси побољшању квалитета живота свих грађанки и грађана. Женска људска права су неодвојиви део универзалних људских права и морају бити гарантована, поштована и заштићена у складу са свим међународним документима, те је веома важно препознавање и спречавање дискриминације жена, посебно у случајевима индиректне или посредне дискриминације. Међутим, ни једно савремено друштво, па ни друштво у Србији, још увек не обезбеђује ову апсолутну једнакост жена и мушкараца.

У оквиру CDIS методологије димензија родне равноправности сагледава се кроз два индикатора:

- ✓ *реални показатељи родне равноправности*
- ✓ *ниво позитивне оцене родне равноправности (субјективни)*

Подаци за потребе димензије Родна равноправност добијени су од Републичког завода за статистику Републике Србије, консултовањем података Координационог тела за родну равноправност, из међународних истраживања, анализом законских аката и коришћењем резултата истраживања Завода за проучавање културног развоја и из других извора.

Равноправне могућности партиципације у култури

Индикатор разлика између мушкараца и жена у областима политике, рада и образовања, као и законодавне основе родне равноправности, настоји да укаже у којој мери жене и мушкарци имају исте могућности и права да учествују у културном, друштвеном, економском и политичком животу своје земље.

Индикатор

Реални показатељи родне равноправности

Процес

У оквиру методологије Индикатора утицаја културе на развој, индикатор објективних показатеља родне равности обухвата преглед стања у следећим доменима:

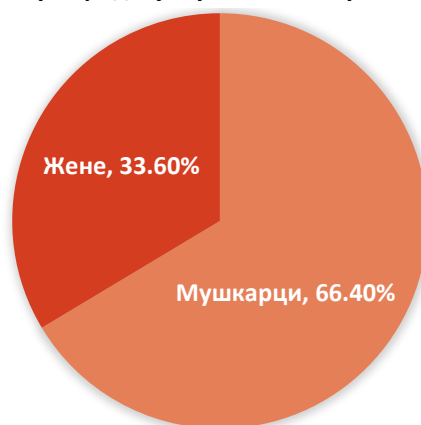
- ✓ Учешће жена у политичком животу
- ✓ Стање у образовању
- ✓ Партиципација мушкараца и жена у радној снази
- ✓ Преглед законодавне основе родне равноправности

Учешће жена у политичком животу

Закон о равноправности полова у члану 3. каже да „политика једнаких могућности подразумева равноправно учешће полова у свим фазама планирања, доношења и спровођења одлука које су од утицаја на положај жена и мушкараца“. Закон наглашава равномерну заступљеност и једнаке могућности приступа за жене и мушкарце органима извршне власти, јавним, финансијским и другим институцијама, као и у међународној сарадњи.

Парламентарни избори спроведени у мају 2012. године, а организовани по измењеном *Закону о избору народних посланика*, допринели су да се значајно увећа учешће жена у националном парламенту: од 250 народних посланика/ца у Народној скупштини Републике Србије 82 су биле жене, што износи 32,8%. Тиме је Србија достигла трећину жена у Скупштини и сврстала се међу земље са релативно високим процентом жена у парламенту. На листи Интерпарламентарне уније од 190 земаља Србија је на 23. месту по броју жена у парламенту. Актуелни број жена у републичком парламенту по одржавању парламентарних избора 2014. године повећан је у односу на 2012. годину на 84, односно 33,6%.

Приказ 1: Однос мушкараца и жена у Народној скупштини Републике Србије (од 2014. године)

До краја 2012. године, у општинама широм Србије формирано је око сто локалних тела за родну равноправност или су одређене/запослене особе које се баве овим питањем. Тела су формирана као тела скупштина општина, радна тела општинских већа или комисија председника општина.

Политичке партије декларативно прихватају равноправно учешће жена у партијском животу, међутим број жена у њиховом чланству, позиција жена у руководећим структурама и однос према питањима положаја жена у друштву и родној равноправности осликавају њихов реални однос према овом питању.

Стање у образовању

Образовање омогућава боље шансе за развој и просперитет појединаца и појединки, проширујући потенцијале за остваривање средстава за што потпунији живот. Пема подацима добијеним на последњем попису становништва у Србији, разлике у образовању између женске и мушке популације старости преко 25 година нису велике.

Табела 1: Просек година школовања мушкараца и жена

Образовање	Популација (старост 25+)	Године школовања
Жене	2.767.911	9.80
Укупна популација	5.297.446	10.30
Мушкарци	2.529.535	10.85

Подаци Републичког завода за статистику показују да нема значајније разлике у обухвату дечака и девојчица основним образовањем, односно да он варира од године до године – 2010. године уписано је више девојчица него дечака, док је школске 2011/12. уписано више дечака него девојчица (од 571.930 укупно уписаних ученика у основне школе, 277.923, односно 48,59% је девојчица). Међутим, индикативно је да је у периоду од 2007. до 2010. године више дечака него девојчица било обухваћено основним образовањем, што указује на то да је један део девојчица, већи него дечака, напустио основну школу пре њеног завршетка.

Иако су све школе подједнако доступне и дечацима и девојчицама, још увек постоји стереотипна подела на „мушке“ и „женске“ школе, односно занимања. Међу ученицима и ученицама који су завршили средњу школу 2010. године, најзаступљенији образовни профили код девојчица су гимназија, право, администрација, и здравствена и социјална заштита, а код дечака - машинство и обрада метала, електротехника и гимназија.

На факултете је школске 2010/2011. године, на студије првог степена уписано 83.749 мушкараца и 100.489 жена, а дипломирало је 6.389 мушкараца и 8.857 жена. Школске 2012/2013. године уписано је за 1% више студенткиња него студената. Ситуација у погледу родне структуре је различита од факултета до факултета, јер функционише по истом моделу као код избора средњих школа.

Скоро 10% жена и око 4% мушкараца који живе у градским насељима је без основне школе или има непотпуну основну школу. У руралним насељима преко 30% жена и око 17% мушкараца није никада ишло у школу или има непотпуну основну школу. Међу неписменим становништвом, у скоро свим старосним групама, више је жена него мушкараца. Закључак би био да је на вишим нивоима образовања број запослених жена мањи.

Према подацима Евростата, Република Србија се налази на четвртом месту у Европи по броју жена међу истраживачима/цама. Наиме, од нешто више од 12,5 хиљада истраживача и истраживачица око 6.000 је жена. Међутим, да женски допринос српској науци није довољно видљив ни уважен, потврђује и број жена у Српској академији наука и уметности, где их је само 6%. На челу Академије ниједном није била жена, а преко 90% свих чланова су мушкарци. У Одељењу техничких наука и Одељењу друштвених наука нема ниједне жене.

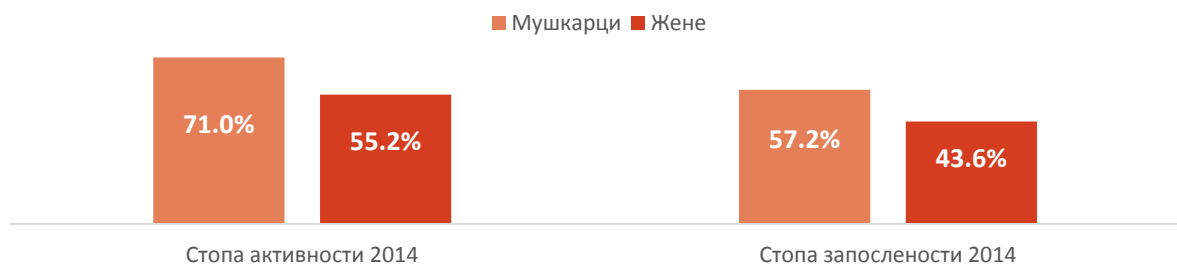
Учешће у радној снази

Економска равноправност жена и мушкараца неопходна је за постизање равнотеже у односима међу половима. Уколико немају једнаке услове и могућности за економску самосталност, све друге мере за унапређивање равноправности полова имају мање изгледа за успех. Од постојећих родних неједнакости, потребно је указати на неколико најважнијих аспеката који су од непосреднијег значаја за предузетништво жена:

- ✓ положај жена на тржишту рада је неповољнији од положаја мушкараца;
- ✓ имовински родни јаз ствара неповољну економску основу женама за започињање сопственог посла;
- ✓ неједнаки односи моћи у сфери приватности намећу женама већину обавеза бриге о домаћинству и породици, остављајући мање простора за посвећивање каријери уопште, а посебно предузетничкој;
- ✓ још увек распрострањене патријархалне вредности, које су често интернализоване и код самих жена, стварају мањак самопоуздања и спремности да се отисну у подухвате који подразумевају извесне ризике.

Стопа економске активности у Републици Србији, према Статистичком годишњаку Републичког завода за статистику објављеном 2015. године, износила је 55,20% за жене и 71,0% за мушкараце.

Приказ 2: Стопа економске активности и запослености мушкараца и жена у 2014. години

Разлике у положају на тржишту рада и у самом раду се, даље, одражавају на разлике у зарадама жена и мушкараца (pay gap), које у Србији иду до 17%.

Жене се у Србији ређе него мушкарци опредељују за предузетништво. Само 26% свих активних приватних радњи и привредних друштава воде жене.

Имовинска карта жена је сиромашнија него имовинска карта мушкараца: жене поседују само у 13% случајева аутомобил, у 15% домаћинастава су власнице станова, а у 18% домаћинстава су власнице једног дела земљишта које то домаћинство поседује. Мање жена него мушкараца поседује рачуне у банкама и мање њих подноси захтеве за кредит. Неплаћени женски рад, односно рад у кући, брига о деци и болеснима, и његово усклађивање са пословним и професионалним животом једне жене је посебна област неједнакости полова и битно утиче на економски положај жена.

Законодавство у области родне равноправности

Република Србија константно унапређује законодавни оквир у области родне равноправности. Најозбиљније кршење женских људских права огледа се у разним видовима насиља над женама, у које спадају чин силовања, породичног насиља и сексуално узнемиравање. Овакво понашање санкционисано је законским нормама.

Насиље над женама представља најдрастичнији облик кршења људских права јер лишава жене могућности да уживају основне слободе, оставља могућност за даље злостављање и представља велику препреку у превазилажењу неравноправности између мушкараца и жена у друштву.

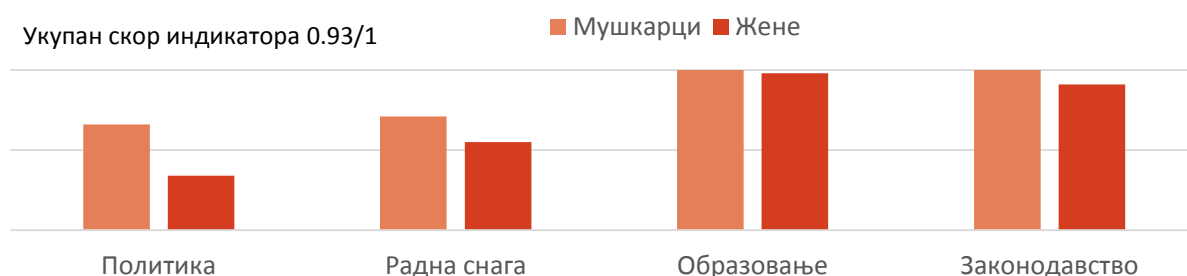
У законодавству Србије акт силовања је потпуно криминализован, као и насиље у породици. Међутим, потпуна и ефикасна борба против насиља над женама у породици и у партнерским односима зависи од промене свести јавности, а посебно од прихватања новоуведених мера заштите које установе превенције и заштите треба да примењују. Сексуално узнемиравање још увек није у довољној мери криминализовано понашање, а тиме ни санкционисано.

Примењујући *Националну стратегију за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима* од априла 2011. године („Сл.гласник РС” број 27/11), Република Србија је 4. априла 2012. године потписала *Конвенцију Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља о породици* из 2011. године, у чијој је изради активно учествовала. Конвенција успоставља нове стандарде у борби против насиља над женама и насиља у породици.

Резултат

Република Србија има висок скор према индикатору реалних показатеља родне равноправности, односно 0,93 од 1.

Приказ 3: Објективни показатељи родне равноправности

Учешће жена у политичком животу Србије је, што се тиче бројки, значајно. Актуелни број жена у републичком парламенту по одржавању парламентарних избора 2014. године је 84, односно 34%. Србија је у самом светском врху по броју парламентарки. Без обзира на различита мишљења о систему квота, који у Републици Србији прописује учешће од најмање 30% мање заступљеног пола у парламенту, тај систем је обезбедио бољу родну балансираност.

Једнак приступ и право на образовање је од почетка борбе за унапређивање женских права један од најважнијих циљева женских покрета. Равноправности нема док особе оба пола не добију једнаке могућности да развијају своја знања и владају вештинама које ће им обезбедити веће шансе за лични успех и друштвену добробит. У Републици Србији мушкарци и жене проведу готово једнак број година школујући се, и то жене 9,8, а мушкарци 10,85 година. Што је виши степен образовања, већи је степен равноправног учешћа оба пола у њему.

Учешће жена у радној снази је мање него учешће мушкараца. Стопа активности за жене износи 52,8%, наспрам стопе од 59,7% за мушкарце. Ниске стопе активности женског становништва су последица негативних кретања на тржишту, као и утицаја других фактора, попут одржавања традиционалне поделе послова на "мушке" и "женске" и, у складу са тим, оптерећености жена кућним пословима, те чињенице да у Србији скоро половина становништва живи у руралним подручјима, где готово нема шанси да се запосли у непољопривредним секторима, затим одустајања жена од даљег образовања и од даљег тражења посла. Од даљег тражења посла

углавном одустају старије жене које су биле запослене и принудно су добиле отказ, па обесхрабрене дуготрајним тражењем посла, одустале од даљих покушаја.

Област родне равноправности уређена је 2009. године посебним законом - *Законом о равноправности полова*, а тренутно се ради на новој, унапређеној верзији овог закона. Република Србија Уставом и законима гарантује висок степен поштовања и заштите људских права. Кривична дела која погађају жене и стављају их у позицију жртве, предмет су неколико законских аката. Заштита жена од породичног насиља, силовања и других врста сексуалног злостављања предвиђена је Кривичним закоником и Породичним законом, док већ дужи низ година, женске организације и организације из области заштите људских права заговарају увођење у Законик кривичног дела – прогањање.

Закључци

Закон о равноправности полова и закони о избору народних посланика и одборника направили су значајан помак ка равноправнијем учешћу оба пола у политичким процесима. Међутим, ови закони нису драматично променили позиције моћи и учешће жена у процесима доношења најважнијих одлука у Србији. Жене су још увек упадљива мањина у политичком и јавном животу, без обзира на обезбеђену формално-правну равноправност и начелно прихватање да постоји потреба за повећањем њиховог учешћа на позицијама одлучивања.

Мушкарци и жене имају готово једнаке шансе за образовање, чак је забележен благи тренд пораста броја студенткиња у односу на број мушких колега који уписују и завршавају факултете. Међутим, проблем лежи у континуираној репродукцији традиционалних родних улога при одабиру занимања, а тиме и школовања. Наш образовни систем је анахрон и перпетуира патријархалне системе вредности у којима су улоге и жена и мушкараца стереотипно одређене.

Највеће неравноправности леже у економској сфери, где постоји разлика у платама и власништву над добрима - становима, земљиштем и аутомобилима. Такође, међу женама је нижа стопа запослености, него међу мушкарцима и жене ређе покрећу свој бизнис.

Иако је легислатива у области заштите жена и унапређивања њиховог положаја развијена у задовољавајућој мери, а стратешким документима планиран њен даљи развој, проценат жртава породичног и других видова насиља над женама се не смањује. Координисаним напорима установа, организација и органа који се баве овом облашћу, ради се на побољшању законских решења, али истовремено и на подизању свести јавности и одговору заједнице на неприхватљивост насиља.

С обзиром на крајњи резултат индикатора који износи 0,93, родна равноправност је област у којој је остварен велики напредак. Како су једнаке могућности за учешће оба пола у друштвеним процесима „предуслов свих услова“, а стварни живот тешко може бити истражен и обухваћен у целисти иједном методологијом, места за напредак итекако има. Понајвише у сферама економије и политичког одлучивања.

Додатни индикатор

Заједно са образовним институцијама, установе културе представљају такозвани женски домен на тржишту рада. Завод за проучавање културног развика је 2015. године направио преглед стања о полној структури запослених у јавним установама културе.

Индикатор

Полна структура запослених у установама културе

Процес

Анализа полне структуре запослених у јавним установама културе рађена је на целокупном скупу, односно у свим установама културе. Од укупног броја запослених у култури, жене чине 57,2%. У републичким установама културе, жене су најбројније у библиотекама (65,7%), а најмање бројне у позориштима (44,9%), док је у поливалентним центрима готово уједначена полна структура запослених (51,4% жена).

Иако чине већину запослених, жене су ређе од мушкараца ангазоване на руководећим положајима. Наиме, 46,2% директора националних установа су жене, док је у покрајинским установама тај проценат још мањи – трећина директора је женског пола. Слична ситуација се јавља и када је реч о управним одборима, где у националним установама жене чине 33,8% од укупног броја чланова, а у покрајинским 47,8%. Важно је напоменути да четири републичке установе културе (15,4% од укупног броја установа) у управним одборима немају ниједног члана женског пола – Музеј науке и технике, Филмске новости, Музеј жртава геноцида и Музеј историје Југославије.

Од увођења вишепартијског система у Републици Србији до данас, само је једној жени поверено Министарство културе, од 1994. до 1998. године.

Табела 2: Полна структура запослених у јавним установама културе

Запослени у културним установама	Структура запослених према полу	Структура запослених на руководећим местима према полу
Жене	57.2%	46.2%
Мушкарци	42.8%	53.8%

Извори података

- Преглед стања о полној структури запослених у јавним установама културе. 2015. Београд: Завод за проучавање културног развитака (непубликован извештај).

Перцепција равноправности

За разумевање родне равноправности, поред објективног стања, од изузетне је важности како друштво перципира могућности и права мушкараца и жена. Индикатор нивоа позитивне оцене родне равноправности мери колико се оба пола позитивно перципирају и подржавају од стране чланова друштва преко ставова према родној равноправности у различитим областима. Такође, овај индикатор је допуна првог индикатора, и настоји да пружи слику о разлици између

вредновања родне равноправности у јавним стратегијама и обавезама, и индивидуалних перцепција родне равноправности.

Индикатор

Ниво позитивне оцене родне равноправности

Процес

За потребе сагледавања социјалне партиципације грађана Републике Србије, Завод за проучавање културног развика је током новембра и децембра 2015. године спровео анкетно истраживање „Културне навике, потребе и ставови грађана Србије“ на националном узорку од 1.565 испитаника. У упитнику су испитаницима постављена, између осталог, и питања о родној равноправности у различитим областима. Питања су, према смерницама у CDIS водичу, преузета из Светске студије вредности (World Values Survey).

Питања која су се односила на родну равноправност у областима рада, политике и образовања, су гласила: „У ситуацијама када нема довољно радних места за све, мушкарци треба да имају већа права на запослење него жене“; „Универзитетско образовање је важније за мушкарце него за жене“; и „Мушкарци су бољи политички лидери од жена“. Испитаницима су за одговарање омогућене скале од потпуног слагања, до потпуног неслагања.

Резултат

а. „У ситуацијама када нема довољно радних места за све, мушкарци треба да имају већа права на запослење него жене“

Више од две трећине испитаника није се сложило са овом тврдњом (77%), што указује на преферирање модерничког погледа на свет. Мада неслагање са протекцијом мушкараца у случају мањка радних места доминира међу испитаницима оба пола у апсолутној већини, жене су изразиле више неслагања са овим ставом него мушкарци. Чак 85,7% жена је то изразило на интензиван начин, у поређењу са трећином мушкараца. Разлика у одговорима у односу на старост испитаника није релевантна.

Приказ 4: Процент испитаника који се не слажу са тврдњом, према полу, према старости и укупно

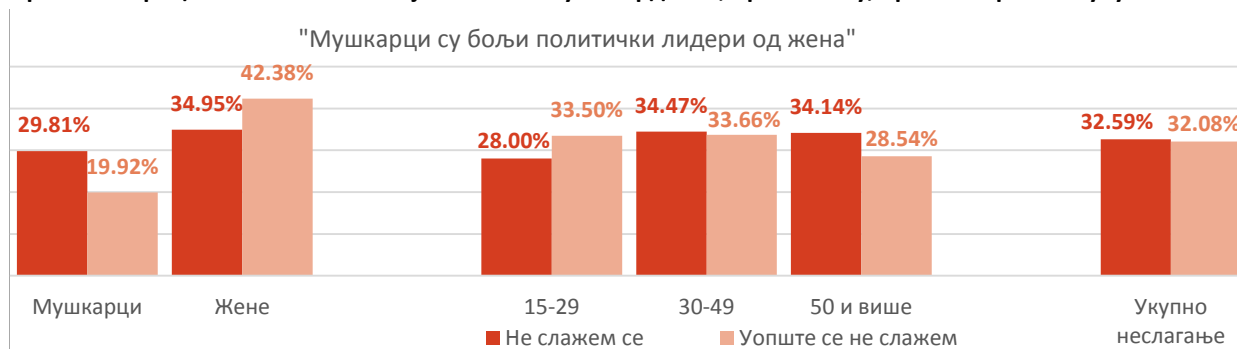
"У ситуацијама када нема довољно радних места за све, мушкарци треба да имају већа права на запослење него жене"

б. „Мушкарци су бољи политички лидери од жена“

Релативна већина испитаника се није сложила са овом тврдњом (65%). Жене су изразиле неслагање у јаком облику чешће него мушкарци (77,33% према 49,73%). Међу мушким испитаницима, слагање и неслагање је готово једнако, што можда указује на благе преференције ка традиционалном систему вредности.

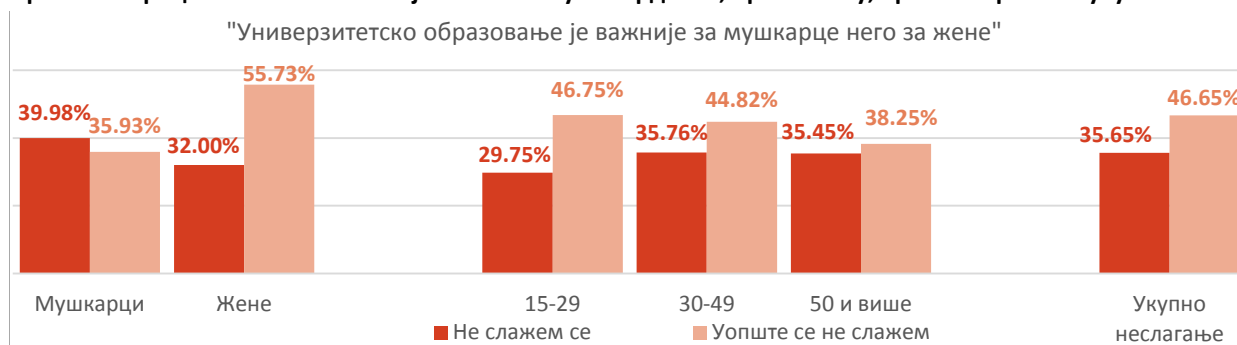
Приказ 5: Процент испитаника који се не слажу са тврдњом, према полу, према старости и укупно

в. „Универзитетско образовање је важније за мушкарце него за жене“

Што се тиче родне равноправности у образовању, она је широко прихваћена међу испитаницима. Велика већина испитаника се не слаже да је универзитетско образовање важније за мушкарца него за жену (83%). Већина испитаника верује да је школски успех важна вредност у васпитању оба пола. Код изражавања става о овом питању, јаче је изражено изразито неслагање: 36% испитаника се не слаже, а 47% се уопште не слаже са тим да је универзитетско образовање више важно за мушкарца него за жену.

Приказ 6: Процент испитаника који се не слажу са тврдњом, према полу, према старости и укупно

Укупан скор индикатора је 75%, односно 75% испитаника се позитивно односи према родној равноправности. Структура одговора према различитим категоријама показује да жене у већем проценту показују позитиван став према родној равноправности у односу на мушкарце. Такође, људи средње генерације (30-49 година) имају нешто позитивнији став према питањима родне равноправности у односу на млађу (15-29 година) и старију (50 и више година) генерацију.

Приказ 7: Преглед укупне вредности индикатора

Закључци

Веровања и нормe грађана углавном су позитивно оријентисанe ка родној равноправности. Грађани су најнаклоњени родној равноправности у области образовања, затим економској равноправности, а најмање верују у равноправност која се тиче политичког учешћа и одлучивања.

Резултати истраживања показују да јавно мњење Србије још увек није довољно сензибилисано за проблематику родне равноправности. Традиционални обрасци опстају у сфери приватних односа, у породици, у сфери дружења међу младима, у друштвеној динамици која се одвија ван институција.

Ипак, резултати истраживања показују да грађанска свест о родној равноправности није много различита од позиције грађанки и грађана Европске уније.

Извори података

- Анкетно истраживање *Културне навике, потребе и ставови грађана Србије*. 2015. Београд: Завод за проучавање културног развика (непубликован извештај)

КОМУНИКАЦИЈА

Комуникација је суштински процес размене информација, али и основни процес социјализације и формирања појединца, и основни елемент друштвеног развоја. Према својим општим карактеристикама „комуникација је свеобухватна и представља централни феномен културе; она је непрекидна, никада не престаје и не може јој се одредити ни почетак ни крај; заснована је на размени значења; садржи предвидиве, очекиване или конвенционалне елементе; јавља се у више нивоа (између две индивидуе, између индивидуе и групе, између две или више група и тако даље); одвија се и међу једнакима и међу неједнакима (у погледу пола, доби, образовања, социјалног статуса и тако даље)” (Томić, 2003: 27). Комуникација је основа друштвеног живота, културе и свих развојних аспеката живота појединца и групе. Стога је изузетно значајно бавити се новим моделима комуникације на свим развојним путевима различитих друштвених процеса.

CDIS методологија се комуникацијом као развојном димензијом културе бави у форми традиционалних и нових медија (радија, телевизије, интернета), путем којих се размењују идеје, јачају и стварају вредности, повећава кохезија, обезбеђује плурализам различитих група и мишљења, те стварају и јачају идентитети.

Развојни аспекти комуникације и медија мере се преко три индикатора:

- ✓ *слободе изражавања*
- ✓ *приступа и коришћења интернета*
- ✓ *разноликости изграног програма на јавним телевизијама*

Слобода изражавања

Слобода изражавања подразумева право и могућност сваког појединца да искаже своје мишљење, да се изрази и живи у отвореном и толерантном окружењу. Остваривање тог права подразумева, између осталог, постојање и функционисање законски уређених независних медија у слободном политичком и друштвеном окружењу.

Индикатор

Индекс слободе штампаних, електронских и интернет медија

Процес

CDIS методологија слободу изражавања мери Индексом слободе медија (Index of the Press) организације Freedom House, која је у свом раду усмерена на развој демократије, политичких слобода и људских права. Индекс слободе медија је истраживање на годишњем нивоу које прати и оцењује степен независности медија, слободе штампаних, електронских и интернет медија. Методологија подразумева 23 питања која обухватају оцену законског, политичког и економског оквира. Нижи скор у систему калкулације Freedom House, значи и бољи резултат, односно већу независност медија.

Наведени извор, односно индекс слободе медија од 40 поена, рангира Србију у делимично слободне земље у 2015. години. Ипак, примењена методологија не одражава адекватно стање

медијског окружења у Србији. Стога је неопходно кроз наративни део детаљно објаснити и приказати правне, економске и политичке факторе и окружење.

У Србији је слобода изражавања и штампе гарантована и заштићена Уставом и одговарајућим правним оквиром. У 2014. години, Народна скупштина Републике Србије усвојила је сет медијских закона усклађен са правним оквиром Европске уније: *Закон о јавном информисању и медијима*, *Закон о електронским медијима* и *Закон о јавним медијским сервисима*. Ови закони ступили су на снагу 13. августа 2014. године. У циљу спровођења нове медијске регулативе, Министарство културе и информисања је благовремено усвојило неопходне подзаконске акте. Сви правни акти су дефинисани кроз процес опсежних и инклузивних консултација са надлежним министарствима, Покрајинским секретаријатом за културу и јавно информисање, представницима невладиних организација, медијским и новинарским удружењима, представницима ОЕБС-а, и уз помоћ експерата Европске комисије који су ангажовани на ИПА пројекту Министарства културе и информисања под називом *Јачање слободе медија (2013-2016)*, а који финансира Делегација Европске уније у Републици Србији. Закон о електронским медијима регулише рад и оснивање независног Регулаторног тела за електронске медије, а које је као други корисник наведеног пројекта у пројектном периоду добило све тражене мере јачања капацитета.

У складу са стратешким опредељењем државе, нови правни оквир, између осталог, представља правни основ за: повлачење државе из власништва у медијима, транспарентност власништва, прелазак на систем програмског суфинансирања пројеката у области јавног информисања и заштиту медијског плурализма. Процес приватизације је завршен, а *Закон о Јавном предузећу новинска агенција Тањуг* је престао да важи и ступила је на снагу *Одлука о правним последицама укидања Јавног предузећа новинске агенције Тањуг*. Када је у реч о транспарентности власништва у медијима, регулаторни оквир предвиђа да ће се она постићи успостављањем Регистра медија, који функционише од фебруара 2015. године. Регистром се, између осталог, добија увид у податке о правним и физичким лицима која непосредно или посредно имају више од 5% удела у оснивачком капиталу издавача, као и увид у податке о износу новчаних средстава додељених медију на име државне помоћи. Сва техничка подршка за усклађивање легислативе и њену правилну примену је спроведена преко пројекта *Јачање слободе медија (2013-2016)*, поменутог ИПА пројекта Министарства културе и информисања Републике Србије, уз подршку Европске уније.

Корегулација и саморегулација

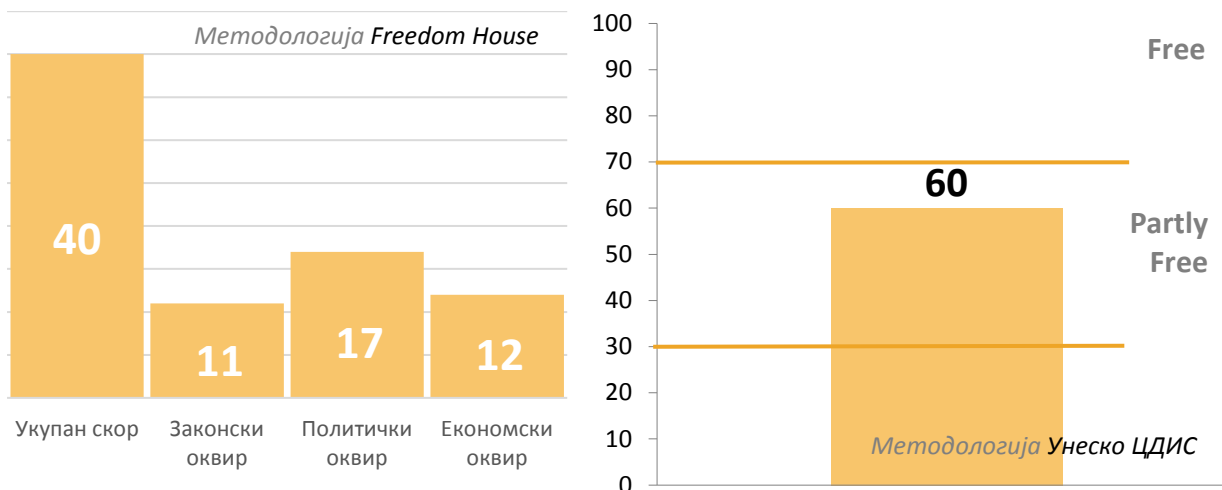
Република Србија је свесна важности корегулације и саморегулације као додатних законодавних, судских и административних механизма.

Подручје саморегулације укључује доношење кодекса понашања у оквиру новинарске професије, што је од велике важности за области електронских и штампаних медија. У Привредној комори Србије постоји Удружење за креативну индустрију, које, међу осталим гранама, обухвата индустрију штампе, издаваштво, емитере и оглашиваче. Српска група оглашивача (као огранак Удружења) је члан Светске федерације оглашивача. Још један успешан пример механизма корегулација је позивање новинара и медијских удружења да делегирају чланова комисија које се оснивају за сваки јавни позив за подношење предлога за суфинансирање медијских садржаја у области јавног информисања на нивоу републике.

Резултат

Према *Freedom House* индексу, слобода, односно степен независности медија је на нивоу од 40 поена, што Србији даје статус „делимично слободне“ државе у погледу медија у 2015. години. Како се скорови на скали слободе медија крећу од 0 до 100, при чему су од 0 до 30 означене земље „слободних“ медија, 31-60 земље „делимично слободних“, а 61-100 „неслободних“ медија, може се закључити да је Србија значајно ближа „слободним“, него окружењима „неслободних“ медија. Према ЦДИС методологији, скор 40 према *Freedom House* моделу, даје резултат 60 у индексу слободе медија.

Приказ 1: Индекс слободе и оцене законског, политичког и економског оквира функционисања медија

Извори података

- Министарство културе и информисања (<http://www.kultura.gov.rs/>)
- Freedom House Report on Freedom of the Press, Serbia, 2015 (<https://freedomhouse.org/report/freedom-press/2015/serbia>)
- Tomić, Z., 2003. Komunikologija. Beograd: Čigoja štampa

Приступ и коришћење интернета

Врло битан извор слободе информисања јесте интернет као мрежа слободног протока информација доступна свима, и место где сваки појединац може да се, кроз сопствени израз, развија индивидуално и тако доприноси свеопштем развоју друштва.

Индикатор

Процент појединаца који користи интернет

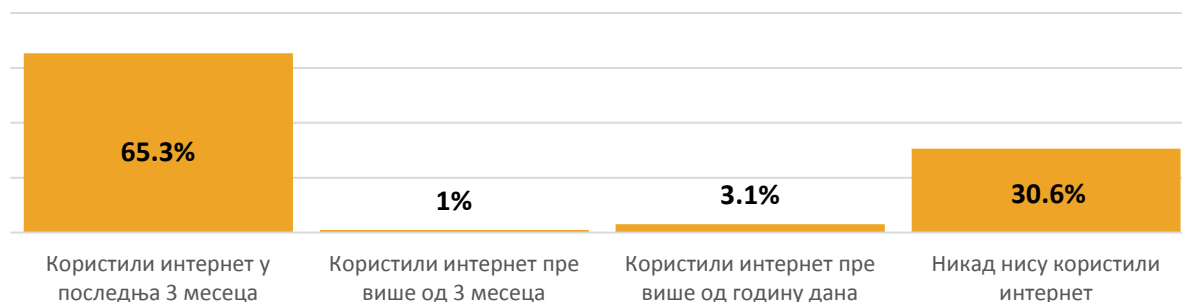
Процес

Републички завод за статистику, између осталог, прикупља податке и редовно бележи број корисника интернета у Србији. Истраживање о употреби информационо-комуникационих технологија у домаћинствима и појединачно спроводи се једанпут годишње и у потпуности је усклађено са методологијом Евростата.

Резултати

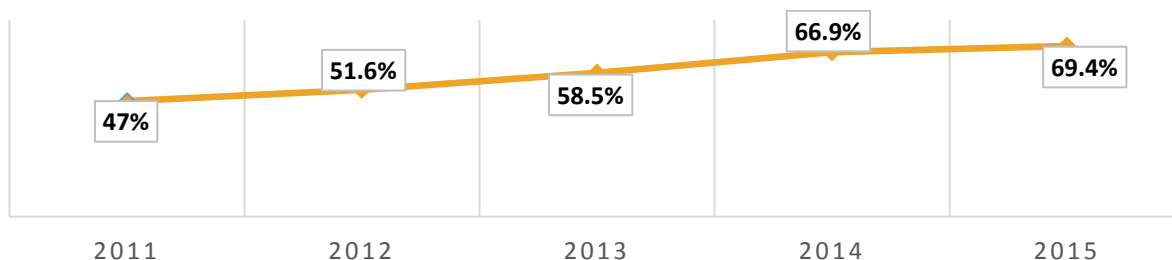
Истраживање Републичког завода за статистику показује да, према подацима за 2015. годину, Србија има 69,4% интернет корисника између 16 и 74 године. Од тих 69,4% укупних корисника интернета 65,3% је користило интернет у последња три месеца. На питање колико су често, у просеку, користили интернет током последња три месеца, 83,6% испитаника одговорило је: сваког дана или скоро сваког дана. Оних који никада нису користили интернет је 30,6%.

Приказ 2: Процент корисника интернета у Србији у 2015. години

Процент корисника интернета у Србији из године у годину расте. У 2015. години је у односу на 2014. порастао за 2,5%, у односу на 2013. порастао је за 10,9%, за 17,8% у односу на 2012. годину и за 22,4% у односу на 2011.

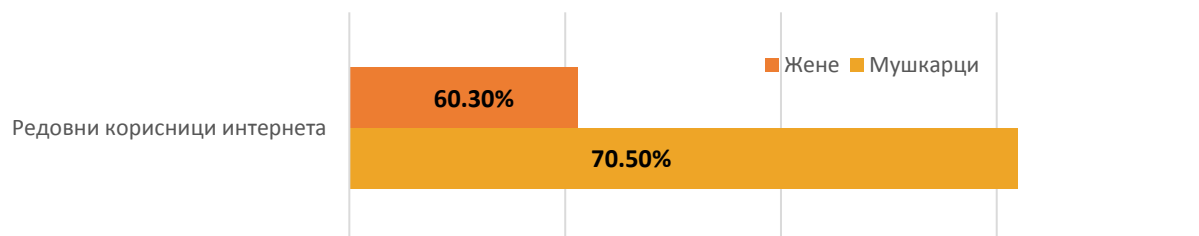
Приказ 3: Тенденција кретања удела интернет корисника у општој популацији Србије

Полна структура корисника интернета

Мушкарци су у нешто већем проценту корисници интернета у односу на жене.

Приказ 4: Полна структура испитаника који интернет користе бар једном у три месеца

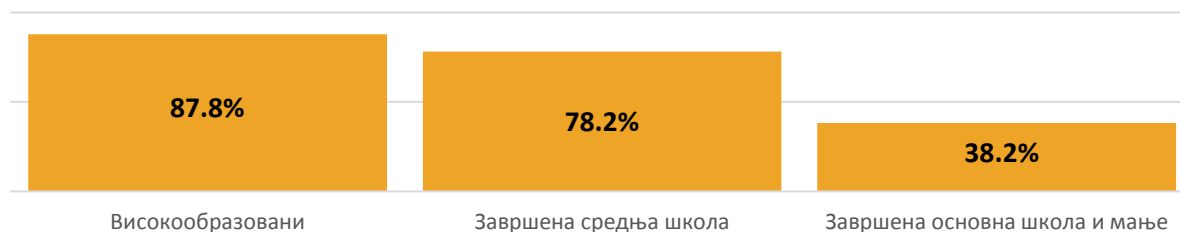

Образовна структура корисника интернета

Интернет у највећем проценту користе високообразовани, а тај број показује тенденцију опадања са смањењем степена образовања. У скоро 4,5 пута већем броју интернет су у

последња три месеца користили грађани са завршеним факултетом у односу на оне са основним образовањем или нижим степеном образовања.

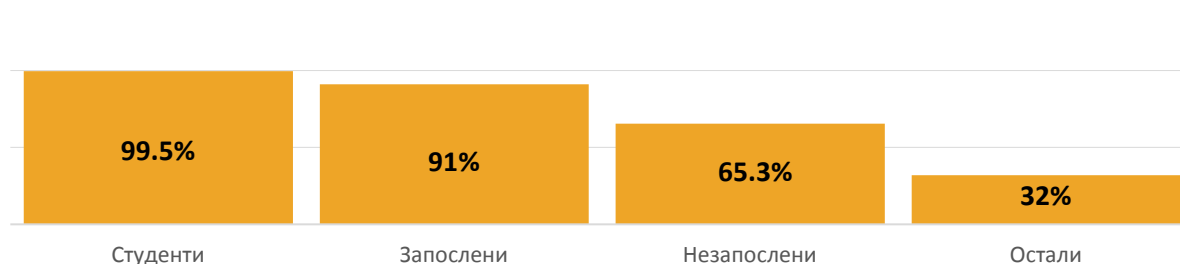
Приказ 5: Корисници који су користили интернет у последња 3 месеца, према степену образовања

Радни статус корисника интернета

Када је реч о радном статусу, у највећем проценту интернет користе студенти, па онда запослени. Тако је интернет користило 99,5% студената, 91,0% запослених лица, 65,3% незапослених лица и 32,0% осталих (пензионери, лица на служењу војног рока...).

Приказ 6: Корисници који су користили интернет у последња 3 месеца, према радном статусу

Испитаници су током последња три месеца интернет у великој мери користили осим за тражење информација о роби и услугама (67,7%) и за читања онлајн новина и часописа (62,3%), као и за учешће на друштвеним мрежама попут Фејсбука и Твитера (75,6%).

Извори података

- Употреба информационо-комуникационих технологија у Републици Србији, 2015 <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/01/85/78/ICT2015s.pdf>

Додатни индикатор

Једно од важних питања коришћења интернета је и оно које дефинише методологија Евробарометар, мерећи праксе, вредности и ставове грађана Европске уније у најразличитијим сферама. Наиме, Евробарометар мери не само опште коришћење интернета, већ и коришћење интернета за потребе културе. Завод за проучавање културног развоја је, за потребе пројекта CDIS методологије, 2015. године спровео анкетно истраживање „Културне потребе, навике и ставови грађана Србије“, на узорку од 1.565 испитаника старијих од 15 година. Том приликом испитаницима је постављено и неколико питања у вези са општим коришћењем интернета, па онда и са коришћењем интернета у сврху културе.

Индикатор

Коришћење интернета у сврху културе

Процес

Испитаницима је најпре постављено питање колико често генерално користе интернет, са понуђеним одговорима: „сваког дана“, „неколико пута недељно“, „једном недељно“, „1 до 3 пута месечно“, „ређе од једном месечно“ и „не користим интернет“.

Потом су испитаници давали одговор на питање колико често користе интернет за област културе (на пример, за добијање информација о култури, куповину културних производа – улазница, слика, накита, за читање садржаја из културе и слично), са истим понуђеним одговорима као код питања о генералном коришћењу интернета.

Треће питање у вези са коришћењем интернета преузето је из методологије Евробарометра и гласило је: “У које сврхе у области културе користите интернет и колико често?”, док су понуђени одговори били: читање новина путем интернета; тражење информација о културним производима и садржајима; тражење информација о култури; слушање и преузимање музике, филмова, ТВ програма путем интернета; креирање садржаја и постављање на интернет (блогова, објава на друштвеним мрежама и других садржаја са карактеристикама културе); играње игара на интернету. Питање мери учесталост упражњавања сваке од наведених активности преко четири опције: „често“, „понекад“, „ретко“ и „никад“.

Истраживање „Културне потребе, навике и ставови грађана Србије“, које је обухватало и групу питања о коришћењу интернета, спроведено је на национално-репрезентативном узорку од 1.565 испитаника старијих од 15 година. Иако узорак интернет корисника Републичког завода за статистику чине особе између 16 и 64 године, истраживањем Завода за проучавање културног развоја обухваћени су сви анкетирани, јер свих 9 особа у узорку старих 15 година су свакодневни или скоро свакодневни корисници интернета, док од испитаника старијих од 64 године, више од четвртине су корисници интернета, односно њих 26,34%.

Резултати

Резултати горе поменутог анкетног истраживања показују да 80,13% испитаника генерално користи интернет. Од тог броја 77,38% испитаника интернет користи редовно, односно барем једном недељно. Чак 61,21% испитаних сваког дана проведе одређено време на интернету.

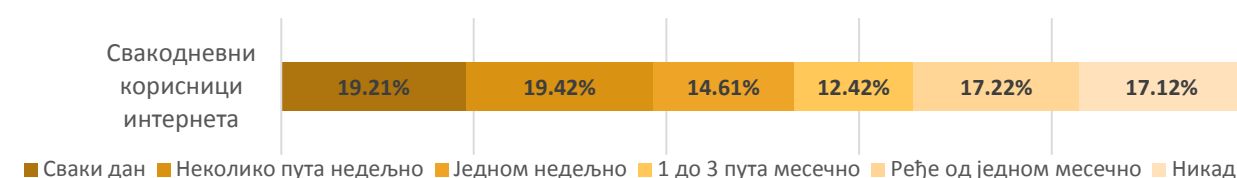
Интернет за потребе културе, према сопственом признању користи 62,10%. Ипак, преглед учесталости коришћења показује да садржаје из културе на интернету свакодневно прати 11,88%, испитаника, неколико пута недељно 14,57% и једном недељно 10,73%. Ових 37,18% испитаника могу се сматрати редовним корисницима интернета за потребе културе који барем једном недељно одлазе на интернет због културних садржаја и услуга.

Приказ 7: Учесталост коришћење интернета у сврху културе

Резултати показују и да од свакодневних корисника интернета (њих 61,21% у узорку), свега 19,21% користи интернет у сврху културе са истом учесталošћу (сваког дана). Више од трећине свакодневних корисника интернета (34,34%) ређе од једном месечно или никада то не чини за задовољење културних потреба. Међу свакодневним корисницима интернета, највише је оних који се на интернету неколико пута недељно посвећују културним садржајима – 19,42%.

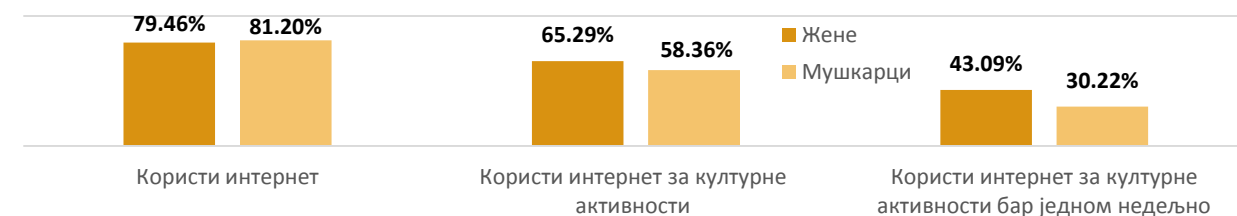
Приказ 8: Учесталост коришћења интернета за потребе културе међу свакодневним корисницима интернета

Полна, старосна, образовна и структура према месту становања корисника интернета у сврху културе

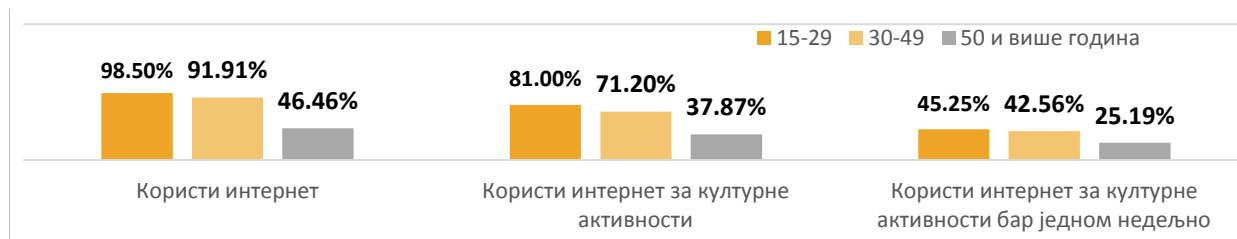
Разлике према полу у коришћењу интернета у сврху културе су видљиве, нарочито у погледу учесталости. Наиме, жене чешће користе интернет за потребе културе у односу на мушку популацију (13,22% жена то чини свакодневно, односно 43,09% бар једном недељно, за разлику од 30,22% мушкараца који интернет зарад културе посети барем једном на недељном нивоу, односно 10,31% сваког дана).

Приказ 9: Коришћење интернета према полу (генерално и у сврху културе)

С друге стране, интернет, очекивано, највише користе млади (15-29 година) – 98,50% генерално користи интернет, 91,75% то чини сваки или скоро сваки дан. Између коришћења интернета и година живота испитаника постоји изражена негативна корелација, односно са порастом година живота опада број корисника интернета. Иста ситуација се понавља и код коришћења интернета у сврху културе, иако је у том случају разлика нешто мање изражена.

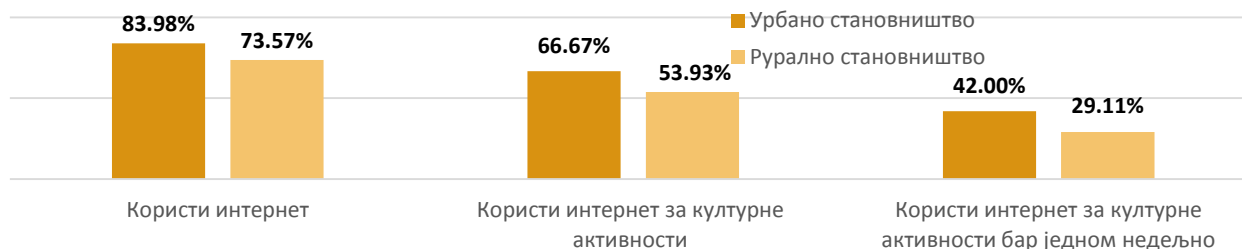
Приказ 10: Коришћења интернета према старости (генерално и у сврху културе)

Иако је интернет општедоступан ресурс, и све ређе зависи од места становања, извесне разлике између руралних и урбаних средина ипак постоје. Наиме, 81,79% урбаног и 69,46% руралног становништва су редовни корисници интернета, то јест интернет користе барем једном

недељно. И статистички параметри указују на утицај средње јачине између места становања и коришћења интернета. Слична ситуација је у погледу коришћења интернета у сврхе културе. Урбано становништво у значајно већем проценту посећује редовно, односно барем једном недељно, садржаје из културе од становништва руралних подручја.

Приказ 11: Учесталост коришћења интернета према месту становања (генерално и у сврху културе)

Коначно, и када је реч о коришћењу интернета према степену образовања његових корисника, резултати показују да су најбројнији корисници међу најобразованијима, и да број корисника расте са степеном образовања, што важи и код употребе интернета за задовољавање личних културних потреба.

Приказ 12: Процент корисника интернета према степену образовања (генерално и у сврху културе)

Структура учешћа у појединачним културним активностима на интернету

Међутим, сам појам културе се може врло широко схватати, те тако и коришћење интернета у сврхе културе. Управо због тога у поменуто истраживање Завода за проучавање културног развитка укључено је питање дефинисано Евробарометром, које је дало прецизнију слику коришћења интернета у сврху задовољавања личних потреба из области културе. Ово питање заправо је омогућило сагледавање активности испитаника у појединачним културним активностима.

Општи закључак је да испитаници од културних активности на интернету најчешће читају новине/магazine и слушају музику (што често чини нешто више од трећине анкетираних), док најређе постављају садржаје (30% поставља садржаје), односно учествују у онлајн (*online*) културној продукцији (сопствени блог /сајт са садржајем из области културе креира 8,76% анкетираних). Иако се на трећем месту према броју одговора налази информисање о култури, највећи број испитаника то чини понекад (28,43%), док често то чини 12,59%.

Приказ 13: Преглед корисника интернета за поједине културне активности

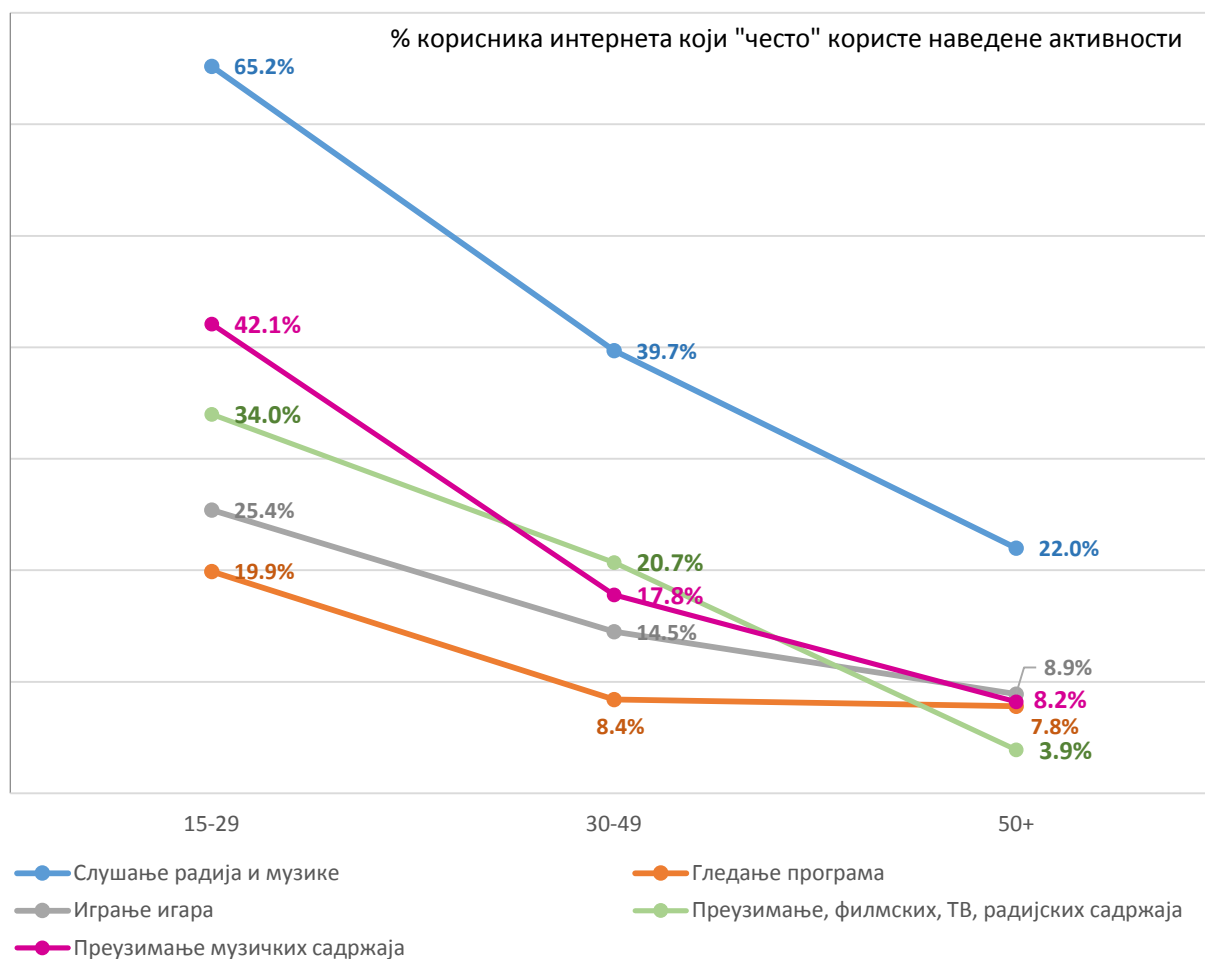

На различите културне активности у извесној мери утиче пол, али те разлике нису значајне. Најзначајнија разлика је у сфери гледања програма уживо, као и у преузимању музичких садржаја, активностима које у знатно већој мери упражњавају мушкарци. Са друге стране, жене у већем проценту од мушкараца трагају за информацијама из сфере културе на интернету и читају блогове.

Године живота највише утичу на коришћење интернета, те тако и на културне активности на мрежи. Најзначајније разлике су у следећим активностима:

- ✓ слушање радија и музике *online* коју у видно највећем проценту упражњавају најмлађи (15-29 година) – готово две трећине најмлађих то чини често. Са порастом година живота опада број испитаника који на интернету слушају музику и радио;
- ✓ гледање програма уживо такође у највећем проценту раде млади (15-29 година), а са порастом година живота испитаника опада број оних који то чине;
- ✓ играње игара на интернету је такође активност највише својствена младима (15-29 година), тако да је 70% младих упражњава. Готово половина испитаника средње генерације и две трећине најстаријих то не чини;
- ✓ преузимање филмских, ТВ и радијских садржаја је активност где се исти тренд понавља – број испитаника који то чини опада са порастом година живота.

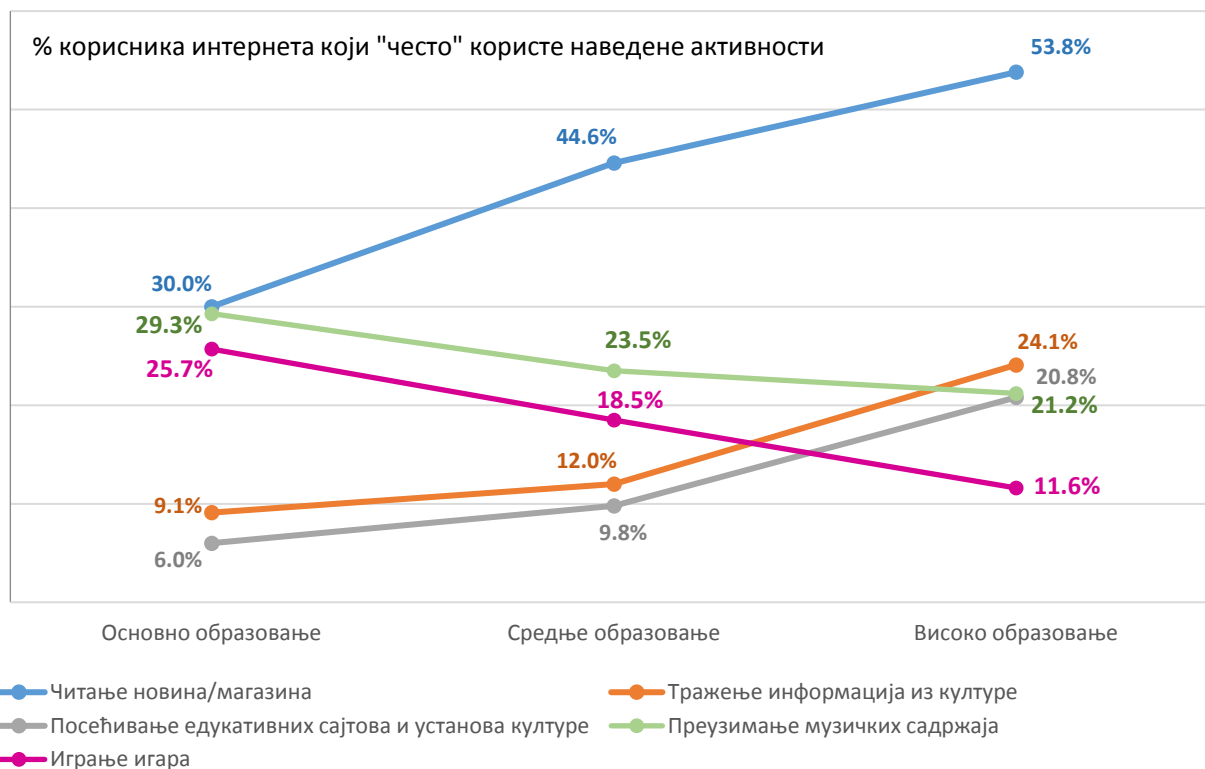
Приказ 14: Коришћење интернета за поједине културне активности према старости испитаника

Овакви резултати су донекле очекивани, с обзиром на чињеницу да су младе генерације расле у друштву у коме се интензивно развијају информационе технологије, те вероватно поседују и веће знање о коришћењу интернета и садржаја на њему. Међутим, они су најчешће конзументи, односно активно преузимају и прате садржаје на интернету, док значајно ређе постављају своје.

Када је реч о образовном нивоу испитаника који користе интернет, упражњавајући и на тај начин активности у сврху културе, може се рећи да образовни ниво има утицаја на то, али не у пресудној мери. У већини културних активности на интернету у највећем проценту учествују високообразовани. Разлика је, међутим највидљивија у домену информисања, односно читања штампе и тражења информација у области културе, али и у посећивању едукативних страница и страница институција културе. Испитаници са завршеним факултетом такође у значајно највећем проценту купују производе културе. Са друге стране, најниже образовани у највећем проценту преузимају музичке садржаје и играју *online* игре.

Приказ 15: Коришћење интернета за поједине културне активности према степену образовања испитаника

Иако је у свим културним активностима на интернету урбано становништво активније, место становања ипак не утиче пресудно на упражњавање ових активности, односно разлике између урбаног и руралног становништва су незнатне. Највећа разлика је у сфери куповине културних производа преко интернета, коју знатно чешће упражњава урбано становништво. Такође, урбано становништво у видно већем проценту посећује интернет странице едукативног садржаја и странице институција културе.

Извори података

- Анкетно истраживање *Културне потребе, навике и ставови грађана Србије*. 2015. Београд: Завод за проучавање културног развоја (непубликован извештај)
- Standard Eurobarometer Methodology (<http://ec.europa.eu/COMMFrontOffice/PublicOpinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/STANDARD/surveyKy/2098>)

Културна разноликост играних садржаја на јавној телевизији

Разноликост програма на телевизијама доприноси развоју културне разноликости, и у смислу форме израза, и у смислу упознавања са другим културама и размене информација.

Индикатор

Удео домаћег играног програма у укупном годишњем емитовању играног програма на јавном националном телевизијском каналу

Процес

Јавни медијски сервис је независан и самосталан правни субјект који, обављањем своје основне делатности, омогућава остваривање јавног интереса у области јавног информисања. Уједно, он пружа опште и свеобухватне медијске услуге које подразумевају информативне, образовне, културне и забавне садржаје намењене свим деловима друштва. Основна делатност јавног медијског сервиса у функцији је остваривања јавног интереса дефинисаног законом. Она подразумева производњу, куповину, обраду и објављивање радио, телевизијских и мултимедијалних садржаја, нарочито информативних, образовних, културно-уметничких, дечјих, забавних, спортских, верских и других који су од јавног интереса за грађане, а који за циљ имају остваривање људских права и слобода, размену идеја и мишљења, неговање вредности демократског друштва, унапређивање политичке, полне, међунационалне и верске толеранције и разумевања, као и очување националног идентитета српског народа и националних мањина. Основна делатност јавних сервиса подразумева и пружање аудио и аудио-визуелних медијских услуга и објављивање електронских издања као услуга од јавног интереса.

Телевизијску мрежу Србије чине два јавна медијска сервиса – Радио-телевизија Србије и Радио-телевизија Војводине, као и 243 комерцијалне телевизије. Јавни медијски сервис имају посебан статус, законски су посебно уређени и обавеза им је да омогуће остваривање јавног интереса у области јавног информисања, те да пружају опште и свеобухватне медијске услуге које подразумевају информативне, образовне, културне и забавне садржаје намењене свим деловима друштва. Јавни медијски сервис имају националне фреквенције. Поред њих, националне фреквенције има и пет комерцијалних телевизијских кућа. У фокусу CDIS методологије су јавне медијске ТВ куће, тако да ће се у овом извештају преглед разноликости играног програма односити само на Радио-телевизију Србије.

Обављајући своју основну делатност, национални јавни медијски сервис јасно је конципирао програмску оријентацију тако да на свом првом каналу (РТС1) емитује програмске садржаје који, уобичајено, имају највећу гледаност (информативни, забавни и играни /страни комерцијални филмски и домаћи серијски програм/), док на другом каналу (РТС2) претежно емитује садржаје који на сложенији начин обрађују различите теме у оквирима научно-образовног, културно-уметничког, верског, музичког и спортског програма, па су у складу са тим и играни програмски садржаји оријентисани углавном на уметничка, ауторска и ангажована филмска дела.

Основна делатност јавног медијског сервиса – остваривање јавног интереса, дефинисана је *Законом о јавним медијским сервисима*, члан 3. Став 1. Јавни интерес, у складу са законом којим се уређује област јавног информисања и који јавни медијски сервис остварује кроз своје програмске садржаје, дефинисан је у наведеном закону (чланови 7-11), где између осталог стоји да је обавеза јавног медијског сервиса и „производња домаћег документарног и играног програма“ (члан 7, став 1, тачка 11).

У члану 73. *Закона о радиодифузији* прописује се обавеза производње и емитовања сопственог програма: „Емитер је обавезан да од укупног годишњег времена емитовања програма, емитује најмање 50% програма произведеног на српском језику, од чега најмање 50% програма сопствене продукције. Емитери који производе и емитују програм намењен националним мањинама обавезни су да од укупног годишњег времена емитовања програма на језику

националне мањине, емитују најмање 50% програма сопствене продукције. Под сопственом продукцијом подразумевају се и копродукције.“

У Републици Србији емитовање програма електронских медија надзире Регулаторно тело за електронске медија (РЕМ). Оно је самостална независна регулаторна организација са својством правног лица, која врши јавна овлашћења у циљу: делотворног спровођења утврђене политике у области пружања медијских услуга у Републици Србији, унапређивања квалитета и разноврсности услуга електронских медија, доприноса очувању, заштити и развоју слободе мишљења и изражавања. Такође, оно делује у циљу заштите интереса јавности у области електронских медија и заштите корисника услуга електронских медија, а у складу са одредбама *Закона о електронским медијима*, на начин примерен демократском друштву. Регулатор је функционално и финансијски независан од државних органа и организација, пружалаца медијских услуга и оператора.

Према евиденцији *Службе за надзор и анализу* Регулаторног тела за електронске медије, у периоду од 2010. до 2016. године РТС проценат играних серија произведених у сопственој или копродукцији износи 22. Овом приликом важно је поменути филмски програм, нарочито другог канала РТС-а, чији велики циклуси ауторског, уметничког, односно фестивалског филма представљају ексклузивитет националног јавног медијског сервиса. Брига о особама са инвалидитетом видљива је и у пројекту емитовања филмова за следеће. Квалитетна страна филмска остварења посебно су прилагођена – описно и дијалошки синхронизована на српски језик.

Резултати

Према извештају Радио-телевизије Србије за 2016. годину и анализи добијеној од Сектора програмске подршке (Анализа гледаности програма и Статистика емитованог програма РТС-а), представљен је удео емитованог домаћег играног програма у емитованом укупном играном програму за Републику Србију. Овај удео износи 55% и представља удео емитивања домаћих играних телевизијских садржаја на јавној телевизији (у домаћој као и копродукцијској производњи програма) у односу на укупно време емитивања играних телевизијских садржаја на јавној телевизији. Тиме Радио-телевизија Србије испуњава законску обавезу прописану чланом 73. *Закона о радиодифузији*.

Подаци се односе на садржаје емитоване на РТС 1, РТС 2, РТС 3 и РТС САТЕЛИТ, изражени су у сатима и обухватају период од 1. јануара до 31. децембра 2016. године. Емитовани садржаји се према класификацији Радио-телевизије Србије сврставају у групу „Емисије играних и анимираних садржаја“, што укључује: игране серије озбиљне тематике, дугометражне игране филмове, филмове за посебне групе гледалаца, игране серије забавне тематике, игране и анимирани хумористичке серије, комедије, ситкоме, ТВ филмове, кратке игране форме, преносе или снимке позоришних представа и остале емисије играних садржаја.

Табела 1: Удео домаћег играног програма у укупном играном програму за 2016. годину

Домаћа производња	34,31%
Копродукција	20%
Страна производња	45,46%
Резултат: Удео домаћег играног програма у укупном играном програму	55%

Извори података

- Анализа гледаности програма и Статистика емитованог програма РТС-а за 2016. годину, Сектор програмске подршке РТС
- Извештај о испуњавању законских и програмских обавеза Радио-телевизије Србије за 2016. годину
- Закон о кинематографији („Службени гласник РС“ бр. 99/11 , 2/12 – исправка / 46/14- Одлука Уставног суда)

Додатне информације

Производња кинематографских дела, аудио-визуелних радова и ТВ програма, као и њихова дистрибуција, имају релативно стабилно учешће у БДП-у од 0,005%. Од 2009. године филмска продукција бележи просечни годишњи раст од 5%, углавном остварен захваљујући расту копродукција које у просеку чине око 45% укупне продукције играних филмова произведених у периоду од 2009. до 2012. године. Према врсти капитала, кинематографске компаније су 97% у локалном власништву, док је само 3% у страном власништву. Мале компаније су доминантне и углавном су у приватном власништву.

Од 2005. године Србија је чланица Еуримажа (Euroimages) - програма Међународног филмског фонда Савета Европе. Од тада, Еуримаж фонд је, са преко 2,6 милиона евра, подржао 15 пројеката филмских копродукција, који су укључивали филмске ствараоце из Србије. Такође, Фонд је до сада финансирао дигитализацију и модернизацију седам биоскопских сала у Србији.

У циљу јачања културне политике у аудио-визуелној области у 2011. години, Република Србија је основала Филмски центар Србије. Ова институција, између осталог, координира објављивање националних позива за суфинансирање пројеката у области филмске продукције, подржава и охрабрује продукцију кинематографских дела младих аутора и дебитанта, подстиче учешће локалних продуцентата у међународним копродукцијама, промовише домаћу кинематографију на међународним фестивалима и манифестацијама, организује домаће и међународне фестивале у Србији, развија и промовише филмску културу, води статистику о филму и даје информације о годишњем броју и врсти филмова, филмским екипама, начину финансирања и компанијама у области филма.

Према подацима Агенције за привредне регистре, у 2015. години у оквиру делатности производње кинематографских дела, продукције видео и телевизијских програма регистровано је 446 предузећа и 802 предузетника; за постпродукцијске активности регистровано је 5 предузећа и 85 предузетника; за дистрибуцију кинематографских радова, видео и телевизијских програма регистровано је 53 предузећа и 18 предузетника; у активностима пројекција кинематографских дела регистровано је 31 комерцијално предузеће и два предузетника.

Када је реч о продукцији, према подацима Филмског центра Србије, у 2013. години снимљено је 79 филмова, у 2014. години 114 филмова, док је у 2015. години снимљено 67 филмова. У 50% случајева то је била национална продукција. Према типу, преовладавају кратки филмови (у нешто већем броју играни филмови од документарних), документарци средње дужине, играни филмови, експериментални и анимирани кратки филмови. Први дугометражни анимирани филм у Србији *Technotise: Edit i ja*, аутора Алексе Гајића, снимљен је 2009. године.

Филмови су, према подацима Завода за проучавање културног развика, приказани у 93 биоскопа, односно на 117 биоскопских екрана. У просеку на годишњем нивоу око 2,3 милиона гледалаца гледа филмове (извештај Култура 2014: 386). По правилу, чешће се гледају домаћи филмови, а просечно их гледа 230 гледалаца по пројекцији, док пројекцију страног филма у просеку посети 97 гледалаца. У 2013. години приказано је 12 домаћих, 57 европских, 103 америчка и 12 филмова из других земаља, док је у 2014. години приказано 13 домаћих, 82 европска, 85 америчких и 11 филмова из других земаља.

У Србији се годишње одрже 34 филмска фестивала. Међу важнијим су: Међународни филмски фестивал ФЕСТ, Фестивал ауторског филма, Фестивал краткометражног филма у Београду, Фестивал филмског сценарија у Врњачкој Бањи, Међународни филмски фестивал на Палићу, Филмски фестивал у Сопоту СОФЕСТ, БЕЛДОКС фестивал, Међународни филмски и музички фестивал Кустендорф и тако даље.

Министарство културе и информисања и Филмски центар Србије подржали су учешће српских филмова на међународним фестивалима као што су Кански филмски фестивал, Венецијански међународни филмски фестивал, Берлински међународни филмски фестивал, као и на фестивалима кратких филмова.

У 2015. години завршен је прелазак са аналогног на дигитални модел емитовања. Такође, покренут је процес приватизације медија, као и решавање питања финансирања јавних сервиса Радио-телевизија Србије и Радио-телевизије Војводине, који се углавном финансирају из јавних средстава. Други пружаоци медијских услуга, да би добили средства за продукцију, постпродукцију, дистрибуцију и емитовање медијских садржаја, морају да се пријаве на конкурсе које реализују локалне власти, Покрајински секретаријат за културу и информисање Војводине и Министарство културе и информисања Републике Србије. Оно што је важно за област медија је учешће Републике Србије у подпрограму Креативна Европа-МЕДИА, који омогућава производним компанијама из Србије да се пријаве за финансирање из ЕУ фондова.

НАСЛЕЂЕ

Културно наслеђе можемо дефинисати као скуп ресурса наслеђених из прошлости,, са којима се људи идентификују, те као одраз и израз непрекидно еволуирајућих вредности, уверења, знања и традиција. Оно обухвата све видове животне средине настале интеракцијом човека и простора током времена. Културно наслеђе као такво представља јединствену и незамењиву вредност не само за једну државу или народ, већ и за човечанство. Различити фактори у савременом друштву прете културном наслеђу и његово очување је не само декларативна обавеза надлежних институција, већ и целог друштва, како би се сачувало за наредне генерације.

Заштита и вредновање културног наслеђа

Димензија наслеђе се сагледава кроз индикатор одрживости наслеђа, односно кроз индекс развоја вишедимензионалног оквира одрживости наслеђа који би требало да представи општу слику заштите и очувања, али и промоције одрживости културног наслеђа са предностима и недостацима и то кроз три главне компоненте:

- Инвентари и пописи на националном и међународном нивоу;
- Заштита, очување и управљање;
- Подизање свести и подршка ревитализацији.

Индикатор

Индекс развоја вишедимензионалног оквира одрживости наслеђа

Процес

Инвентари и пописи на националном и међународном нивоу

Резултати показују да Република Србија има прилично висок степен испуњености стандарда када су у питању инвентари и пописи. Република Србија има пет уписа на Унесковој Листи светске баштине: Стари Рас са Сопоћанима, Манастир Студеница (1986), Гамзиград – Феликс Ромулијана (2007), Средњовековни споменици на Косову који су уписани на Листу споменика у опасности (2006), и као уписани Стећци –средњовековни надгробни споменици (2016), који представљају заједничку номинацију Србије, Босне и Херцеговине, Хрватске и Црне Горе. На тентативној листи се налази 11 добара, 5 природних и 6 културних, међу којима и Границе Римског царства, добро које представља екстензију већ постојеће истоимене номинације.

На Унесковој Репрезентативној листи нематеријалног културног наслеђа човечанства, Република Србија има уписана два елемента – Славу (прослава дана породичног свеца), која је уписана 2014. и Коло (традиционална народна игра) уписана 2017. године. Православне хришћанске породице у Србији славе породичног свеца за кога верују да је њихов заштитник и доборчинитељ. Прослава се састоји од ритуалног приношења бескрвне жртве и гозбе за рођаке, комишије и породицу. Слава оснажује друштвене везе и игра важну улогу у успостављању и одржавању интеркултурног дијалога у мултиетничким и мултиконфесионалним срединама. Коло је описано као колективни плес који изводе плесачи међусобно формирајући ланац, и обично се крећу по кружној линији држећи се за руке. Изводи се уз пратњу музике на приватним и јавним окупљањима и "укључује чланове локалне заједнице". Културно-уметничка друштва и народне плесне трупе такође су важни носиоци и практичари овог плеса. Коло има значајну

интегративну друштвену функцију. Оно негује колективне идентитете и носи ознаку локалних и регионалних, заједничких идентитета.

Србија до сада није имала уписан елемент нематеријалног културног наслеђа коме је потребна ургентна заштита, као ни пројекат „Добре праксе“ за очување нематеријалног културног наслеђа.

У систему заштите културних и природних добара Републике Србији одвојено се воде регистри културних и природних добара. Што се тиче културних добара, посебни регистри се воде у Републичком заводу за заштиту споменика културе – Београд, централни регистар непокретних културних добара, Архиву Србије – централни регистар за архивску грађу, Народном музеју у Београду - за покретна културна добра, Народној библиотеци Србије - за библиотечку грађу и Југословенској кинотеци - за филмску грађу. Центар за нематеријално културно наслеђе Србије, који је отворен у Етнографском музеју у Београду 2012. године, након ратификације Унескове *Конвенције о очувању нематеријалног културног наслеђа* води регистар нематеријалног културног наслеђа Републике Србије, који у овом тренутку садржи 31 уписани елемент. Што се тиче броја регистрованих културних и природних добара, Србија има 2.978 уписа у националне регистре које воде Републички завод за заштиту споменика културе и Завод за заштиту природе Србије. Непокретних културних добара има 2.536 и разврстана су у четири групе према врсти наслеђа: споменици културе (2.192), знаменита места (76), просторне културно-историјске целине (77) и археолошка налазишта (191). Непокретна културна добра су према значају категорисана на непокретна културна добра од изузетног значаја (201) и непокретна културна добра од великог значаја (582). У Србији је заштићено 465 споменика природе. Централни регистар заштићених природних добара води Завод за заштиту природе Србије. Регистар представља јединствену базу података о заштићеним подручјима, подручјима под претходном заштитом, заштићеним врстама и покретним заштићеним природним документима.

Заштита, очување и управљање

Подаци показују да се улажу евидентни напори у заштити и очување културног наслеђа. Правни оквир очувања непокретног културног наслеђа у Србији чине *Закон о култури*, *Закон о културним добрима*, али и закони из других домена као што је, на пример, *Закон о планирању и изградњи*. Према *Закону о културним добрима*, задатке идентификације, заштите, очувања, конзервације и управљања културним наслеђем обављају установе заштите: архиви, библиотеке, музеји и заводи за заштиту споменика културе. Постоји 26 националних установа културе од којих 21 из области културног наслеђа. Законом су одређене и централне установе заштите: Архив Србије, Народна библиотека Србије, Народни музеј у Београду, Републички завод за заштиту споменика културе – Београд, а јединствену централну установу представља Југословенска кинотека која обавља архивску, библиотечку и музејску делатност, а брине и о заштити и очувању филмске грађе. Будући да је *Закон о културним добрима* донет 1994. године, нематеријално културно наслеђе није обухваћено овим актом. Међутим, Република Србија је 2010. године потврдила Унескову *Конвенцију о очувању нематеријалног културног наслеђа*, а имплементација се одвија кроз рад Центра за нематеријално културно наслеђе, основаног у оквиру Етнографског музеја у Београду. На основу *Закона о заштити природе* основан је Завод за заштиту природе Србије као стручна установа која обавља делатност заштите и унапређења природне баштине Србије. Завод има седиште у Београду и канцеларију у Нишу, док је

Покрајински завод за заштиту природе надлежан за заштиту природе на територији Аутономне Покрајине Војводине.

Републички ниво власти годишње издваја средства за активности заштите културних и природних добара. У 2015. години буџет за ову активност износио је 814.280.000 рсд, при чему буџет намењен заштити културних добара износи 582.000.000 рсд, а буџет намењен заштити природних добара износи 232.280.000 рсд. Посебна средства издвајају се за програмске активности националних установа заштите наслеђа. За непокретно културно наслеђе се кроз буџет Републичког завода за заштиту споменика културе (2016. година) издвојило 75.560.000 рсд. Аутономна Покрајина Војводина финансира рад Покрајинског завода за заштиту споменика културе са седиштем у Новом Саду у износу од 71.578.555 рсд (2015. година).

Као меру културне политике, Министарство културе и информисања Републике Србије спроводи отворене конкурсе управо за очување и заштиту културног наслеђа, и то за: архивску грађу, археолошко наслеђе, библиотечно-информационе делатности, стару и ретку библиотечку грађу, непокретно културно наслеђе, музејску делатности и нематеријално културно наслеђа. Отворене конкурсе мањег обима спроводи Аутономна Покрајина Војводина и локалне самоуправе, које такође издвајају средства за програмску делатност локалних институција културе, као што су регионални и градски заводи за заштиту споменика културе и музеји. Средства се издвајају и за новооснована јавна предузећа која управљају одређеним културним добрима, као и за одређене пројекте у области заштите културног наслеђа.

У Републици Србији, покретно културно наслеђе је све изложеније крађама, незаконитој трговини и изношењу из земље. Крађама су погођене како музејско-галеријске збирке, тако и сакрални објекти и археолошка налазишта. Најчешће се отуђују слике и скулптуре, литургијски предмети, старо оружје, стари новац, рукописне књиге, фрагменти архитектонске пластике, док су неконтролисаним изношењу из земље изложени све чешће и етнографски предмети. Анализа је показала да су безбедоносни услови за чување и излагање предмета само у малом броју случајева потпуно задовољавајући, као и да велики број установа не спроводи елементарне безбедносне мере заштите предмета од крађе. Како би деловање на сузбијању незаконитог промета било ефикасније, потребно је створити квалитетније нормативне претпоставке. То подразумева и њихово осавремењивање и усклађивање са прописима ЕУ, како кроз доношење измена и допуна закона, тако и кроз доношење посебних правилника којима би ова област била боље регулисана. Савет министара Југоистичне Европе је препознао овај проблем и очекује се подршка Европске уније Унесковом регионалном програму у борби против нелегалне трговине културним добрима. Планирано је да се кроз овај програм финансира обука запослених у Царини и МУП-у који раде на пословима нелегалне трговине културним добрима, као и да се финансира израда базе добара која су предмет нелегалне трговине. Управљање непокретним културним наслеђем постоји на три различита нивоа: националном, покрајинском и локалном. У оквиру Министарства културе и информисања организован је Сектор за културно наслеђе који прати и анализира стање у области заштите културних добара и предлаже стратегије и мере за њено унапређивање. Сектор такође развија и унапређује рад институција задужених за бригу о културном наслеђу, подржава активности организација које доприносе очувању културног идентитета, развија делатности заштите и подизање свести о значају културног наслеђа за друштво и његов одрживи развој.

На територији Србије постоји 14 завода за заштиту споменика културе и то један републички, два покрајинска, два градска и девет регионалних. Осим завода за заштиту споменика културе, основан је и Централни институт за конзервацију, који представља специјализовану установу заштите културног наслеђа, са учионицама, лабораторијама, атељеима и радионицама за конзервацију и рестаурацију свих врста културних добара.

Последњих година појединим културним добрима, попут археолошког налазишта Лепенски Вир, Голубачке и Београдске тврђаве, управљају јавна предузећа основана од стране државе, града или у партнерству државе и општине на чијој се територији налазе. На тај начин, питање управљања наслеђем одвојено је од питања његове заштите.

Менаџмент планови и даље представљају новину у систему заштите и очувања културног наслеђа у Србији. У циљу ефикасног управљања, заштите и рехабилитације културно-историјских целина израђена су четири менаџмент плана и односе се на Сењски рудник, родно место индустријализације Србије, и два археолошка локалитета: Царичин град и Гамзиград. Такође, израђен је и регионални менаџмент план за Стећке – средњовековне надгробне споменике уписане на Листу светске културне баштине Унеска, а који обухвата Србију, Босну и Херцеговину, Црну Гору и Хрватску.

Новине представљају и студије угрожености културног наслеђа. Један од примера је студија која је рађена први пут у Југоисточној Европи и односи се на праисторијски археолошки локалитет Винча – Бело брдо. Циљ студије је да истражи могућности укључивања елемената процене ризика у менаџмент план конзервације, односно у осмишљавање стратегије конзервације за археолошка налазишта, као и да тестира методологију процене ризика у реалном контексту, примењујући принципе преузете из менаџмента ризика.

У Републици Србији централне установе заштите културних и природних добара пружају стручну помоћ и унапређују рад на заштити културних и природних добара, нарочито у погледу савремених метода стручног рада. Такође, старају се о стручном усавршавању радника који раде на пословима заштите, организујући обуку и спроводећи стручне испите из области за коју су надлежне, а који су услов за рад у служби заштите. Осим централних усанова, и остале установе из области заштите организују стручне радионице и семинаре у циљу унапређења заштите културних и природних добара.

Што се тиче примене Хашке конвенције за заштиту културних добара у случају оружаних сукоба, Влада Републике Србије је 2015. године формирала Национални саветодавни комитет за праћење примене ове конвенције, док се на Универзитету Одбране, а у оквиру наставног програма Војне академије и предмета међународног хуманитарног права ради на едукацији професионалаца у војсци, који ће учествовати у заштити културних добара у случају оружаних сукоба.

Када је у питању улога локалне заједнице у процесу идентификације културног/природног добра и осталих активности/мера у вези са његовим статусом, у Републици Србији постоје примери добара, као што су археолошки локалитет Лепенски вир и тврђаве Голубац и Београдска тврђава, којима управљају јавна предузећа основана од стране државе, града, или и једног и другог, а која у своје структуре укључују и представнике локалне самоуправе. Такође, приликом утврђивања непокретног културног добра, потребно је мишљење власника, односно неопходно је да власник и локална заједница буду укључени у сам процес утврђивања. Већа улога локалне

заједнице је код уписа елемента нематеријалног културног наслеђа у национални регистар, јер је Конвенцијом дефинисано да се процес идентификовања и регистравања одвија уз учешће заједница, група и појединаца који то наслеђе баштине. На овај начин, наглашена је једна од важнијих претпоставки за очување елемената нематеријалног културног наслеђа - препознавање тог елемента од стране локалне заједнице као елемента који предствља њену специфичну вредност. Давањем изјаве сагласности, носилац потврђује да је елемент део традиције која се преноси с генерације на генерацију, а истовремено потврђује и сопствену намеру да обезбеди наставак преношења елемента.

Република Србија посебним законским актима и активностима ради на поспешивању заштите културног наслеђа које је од значаја за националне мањине. Једна од мера културне политике су и посебни конкурси Министарства културе и информисања за културне делатности националних мањина.

Подизање свести и подршка ревитализацији

У оквиру процеса подизања свести јавности о важности и вредности наслеђа, у Републици Србији одржавају се манифестације као што су Дани европске баштине, Музеји од 10 до 10, Ноћ музеја, који се реализују у целој Србији и имају велику посећеност. Установе и струковна удружења које се баве заштитом наслеђа издају стручне публикације, које пружају информације на тему наслеђа стручној, али и широј јавности.

Када је у питању природно наслеђе, Завод за заштиту природе организује обележавање еко – датума са тематским манифестацијама (Дан Рамсара, Светски дан шума, Светски дан вода, Дан заштите природе, Дан планете Земље и друго), организује образовне програме за најширу и заинтересовану стручну јавност, као и за предшколце, ученике, студенте, наставнике и невладин сектор. Посебан сегмент у промотивном деловању јесу изложбе фотографија природе у оквиру сталног фото-конкурса Завода и Фото-савеза Србије „Природа Србије“, годишњег фото-конкурса у сарадњи са Википедијом Србије „Вики воли Земљу“, и изложба међународно угрожених и ретких врста „Сачувајмо чудесне врсте“. У оквиру издавачке делатности, Завод издаје стручни часопис „Заштита природе“, као и стручне и научне монографије о заштићеним подручјима и врстама, тематске приручнике и водиче.

Република Србија последних година увелико ради на промоцији важности културног наслеђа за друштво кроз формални образовни систем. Наиме, члан 8. *Закона о основама система образовања и васпитања* и члан 21. *Закона о основном образовању и васпитању* наводе да су циљеви образовања формирање ставова, уверења и система вредности, развој личног и националног идентитета, развијање свести и осећања припадности држави Србији, поштовање и неговање српског језика и свог матерњег језика, традиције и културе српског народа, националних мањина и етничких заједница, развијање мултикултурализма, поштовање и очување националног и светског културног наслеђа, што у многостручности може побољшати поштовање традиције, али и свих других културних, етничких и верских заједница. Од 2004. године у основном образовању уводе се изборни предмети који су блиско повезани са културним и природним наслеђем. Узимајући у обзир све наведене податке, долази се до закључка да у основном образовању ученици до своје 15 године живота стекну основно знање о природном и културном наслеђу кроз образовно васпитни рад који је уобличен у 6 (шест) наставних предмета:

природа и друштво, народна традиција, историја, чувари природе, свакодневни живот у прошлости и матерњи језик са елементима националне културе.

Иако не постоје формални уговори са туристичким агенцијама, културни туризам је у развоју у Србији. Унапређује се туристичка инфраструктура на локалитетима, посебно уз помоћ Министарства надлежног за послове туризма. Велику посету остварују локалитети на Унесковој Листи, затим археолошки локалитети Лепенски вир, Виминациум, Сирмиум, као и средњовековни манастири. Постоји реална потреба да се додатно уреди однос између туристичких агенција и управе локалитета, односно споменика културе.

Резултати

Сакупљени подаци указују на чињеницу да се улажу напори како би се створио мултидимензиони оквир за заштиту, очување и управљање културним наслеђем. Такође, постоји перспектива одрживог развоја наслеђа кроз туризам, али и кроз друге културне индустрије, те тако наслеђе, полако али сигурно, постаје препознато као ресурс развоја земље.

Када је реч о инвентарима и пописима, они се редовно ажурирају док постоје конкретне политике и мере за подршку заштити и очувању културног наслеђа. Институционални оквир за заштиту наслеђа је традиционалан и снажан, али недостају нови, савремени закони који регулишу ову област. Средства за финансирање наслеђа већински долазе из јавног сектора, док су приватно улагање и приватно – јавно партнерство недовољно развијени.

Иако се у последње време израђују менаџмент планови, они ипак нису обавезни законом и раде се само за потребе међународних организација а не као национални стретешки документи. Такође, потребно је веће улагање и у студије угрожености, посебно имајући у виду учестале поплаве у Србији последњих година.

Препознат је значај борбе против нелегалне трговине културним добрима, али потребна је већа координација различитих органа, посебно полиције и царине, са институцијама културе.

Формално и неформално образовање, односно подизање свести о значају културног наслеђа за друштво је у развоју. Нови програми и активности се стално развијају како би се привукла нова публика, али и укључила локална заједница у одлучивање о сопственим културним потребама. Поред јавног сектора, односно институција културе, све већу улогу у овоме има и цивилно друштво и струковна удружења.

Имајући у виду крајњи резултат који износи 0,89, у овој области је остварен велики напредак, највише у регистрацији, попису, институционалном оквиру, и неформалном и формалном образовању. Препознат је значај спречавања нелегалне трговине културним и природним добрима, као и заштита културних добара у случају оружаних сукоба. Међутим, постоји потреба за унапређењем законодавства, односно доношењем читавог сета закона који би регулисали област заштите културног наслеђа и донели нове пратеће мере културне политике. Такође, постоји потреба за израдом наменских студија које би дефинисале управљање наслеђем, али и његову угроженост.

Извори података

- Министарство културе и информисања
- Министарство спољних послова
- Министарство пољопривреде и заштите животне средине
- Министарство трговине, туризма и телекомуникација
- Републички завод за заштиту споменика културе
- Завод за заштиту природе Србије
- Завод за проучавање културног развитка
- Завод за унапређење образовања и васпитања
- Народни музеј у Београду
- Етнографски музеј у Београду

В. КОРИШЋЕЊЕ СЕТА ИНДИКАТОРА ЗА ПОЛИТИЧКО ОДЛУЧИВАЊЕ И РАЗВОЈНЕ ЦИЉЕВЕ

Имплементација CDIS индикатора у Србији имала је значајан утицај на подизање свести о значају културе и уметности као развојног ресурса, затим на јачање система прикупљања, обраде и коришћења података, али и система мониторинга, као и на унапређење међуинституционалне и међусекторске сарадње. Иако је сектор културе и раније препознат као значајан у процесу одрживог развоја, било је тешко доћи до прецизних података и индикатора који показују конкретан ниво тог утицаја или доприноса укупном развоју. С друге стране, иако је велики део података о сектору културе и раније био доступан, рад на имплементацији CDIS индикатора утицао је на боље сагледавање могућности њиховог коришћења, као и унапређења методолошких приступа за њихово прикупљање у оквиру система статистике културе.

До сада доступни подаци и подаци прикупљени кроз имплементацију CDIS индикатора омогућавају боље разумевање улоге културе у одрживом развоју, подизање свести о потенцијалу културе код актера унутар и изван сектора културе и допринос у изради стратешких докумената, као и прецизније анализе. Такође, процес је указао на одређене недостатке у систему статистике културе и систему праћења културног развоја, дајући конкретне примере за превазилажење недостатака, попут указивања на потребу за формирањем јединственог истраживачко-информационог система у савременој културној политици у Србији.

Данашње истраживачко-информационо праћење културног развоја је непотпуно и одвија се без координације на више нивоа (Републички завод за статистику, пословне информације и статистике појединих културних делатности, подаци органа локалне самоуправе, ad hoc статистичка истраживања појединих установа, институција и невладиних организација, истраживања прилагођена потребама научно-истраживачких пројеката). Последица оваквог стања је методолошка неусклађеност података и информација са потребама креатора и носилаца културне политике. Ако се култура жели довести у центар развојних интереса земље, питања научно-истраживачког рада, статистике културе и индикатора културног развоја морају постати најважније. Само овако конципирана истраживачко-информациона подршка култури омогућиће израду квалитативних и квантитативних показатеља о учешћу културе у укупном друштвеном развоју.